

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

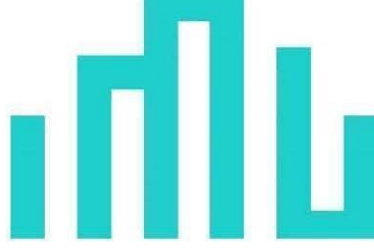
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**Hegemonik Mücadele Zemininde Popülizm Kavramı
Üzerine Bir İnceleme**

Yüksek Lisans Tezi

Furkan Emiroğlu

Temmuz 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**Hegemonik Mücadele Zemininde Popülizm Kavramı
Üzerine Bir İnceleme**

Yüksek Lisans Tezi
Furkan Emiroğlu

Danışman
Doç. Dr. Burcu Taşkın

Temmuz 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Furkan Emiroğlu tarafından hazırlanan "Hegemonik Mücadele Zemininde Popülizm Kavramı Üzerine Bir İnceleme" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Burcu Taşkın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Alim Yılmaz
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Süleyman Güder
İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/07/2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA 7. Edisyon yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza
Doç. Dr. Burcu Taşkın

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza
Furkan Emiroğlu

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında emeği geçen tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma ŗkran duygularımı ifade etmeyi borç bilirim. Ele aldığım meselenin güncelliğine ve önemine inanan, beyan ettikleri fikirlerle tartışmayı anlamlı bir noktaya ulaştıran, okuma ve yazma süreçlerinde ufuk açıcı düşüncelerini paylaşıp zihnimi açan, bunun yanı sıra çeşitli platformlarda benden desteklerini esirgemeyen değerli akademisyenlere ŗkranlarımı sunarım.

Tez savunması jüri yeliği teklifimizi kabul edip, sundukları eleştiri ve tavsiyelerle çalışmanın niteliğine katkı sağlayan değerli jüri üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

Tez danışmanım Doç. Dr. Burcu Taşkın'a yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecim boyunca esirgemediği katkılarından ötürü teşekkürü borç bilirim. Kendileri çeşitli araştırma, yorumlama etütleri ve proje deneyimleri sayesinde teorik çalışma deneyiminin beraberinde nicel çalışmalara yönelik bilgi ve tecrübe kazanımuma da destek sağlamıştır.

Bu çalışmayı eğitim hayatım boyunca kıymetli desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, fikri, insani, ahlaki ve entelektüel gelişimime her daim katkı sunan, emek ve gayretleriyle eğitim sürecimi destekleyen aileme ithaf ediyorum.

Furkan EMİROĞLU

İstanbul, 2023

ÖZET

Hegemonik Mücadele Zemininde Popülizm Kavramı Üzerine Bir İnceleme

Emiroğlu, Furkan

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Burcu Taşkın

Temmuz 2023

Popülizm kavramı günümüzde çokça tartışılan kavramlar arasında yer almaktadır. Birçok duruma atfedilmesine rağmen söz konusu kavram hakkında bir anlam uzlaşısı sağlanabilmiş değildir. Yaptığımız incelemeler neticesinde literatür dahilinde pro-popülist ve anti-popülist olmak üzere iki akımın oluştuğu görülmektedir. Zaman içerisinde iki akımın da güçlenerek kavram üzerinde bir hegemonik mücadeleye giriştiği görülmektedir. Bu hegemonik mücadelenin belirli parametreler etrafında nasıl dönüştüğü çalışmamızın temel sorusunu teşkil etmektedir. Araştırmanın hipotezi, tarihsel niteliği nedeniyle boş gösteren bir özelliğe sahip olan popülizm kavramının bahsedilen iki yaklaşımın hegemonik mücadelesi neticesinde anlam kazanacağıdır. Çalışmanın temel bulgusu yakın zamana kadar anti-popülist yaklaşımın popülizm kavramının algılanışında üstünlüğe sahip olduğu, ancak neoliberal düzenin yaşadığı krizler neticesinde pro-popülist yaklaşımın güçlendiği ve popülizmin, demokrasinin özünü teşkil ettiğine yönelik açıklamaların yaygınlık kazandığıdır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Radikal Demokrasi, Hegemonya, Söylem, Demokrasi.

ABSTRACT

An Analysis on The Concept of Populism in The Context of Hegemonic Struggle

Emiroğlu, Furkan

Master's Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Assoc. Prof. Burcu Taşkın

July 2023

The concept of populism is one of the most widely discussed concepts today. Although it is attributed to many situations, there is no consensus on the meaning of the concept in question. As a result of our analysis, it is seen that two currents, pro-populist and anti-populist, have emerged in the literature. Over time, both currents have strengthened and engaged in a hegemonic struggle over the concept. How this hegemonic struggle transformed around certain parameters constitutes the main question of our study. The hypothesis of the study is that the concept of populism, which has a null characteristic due to its historical nature, will gain meaning as a result of the hegemonic struggle of the two approaches. The main finding of the study is that until recently the anti-populist approach had the upper hand in the perception of the concept of populism, but as a result of the crises experienced by the neoliberal order, the pro-populist approach has gained strength and explanations that populism constitutes the essence of democracy have become widespread.

Keywords: Populism, Radical Democracy, Hegemony, Discourse, Democracy.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM POPÜLİZM NEDİR?	7
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	9
1.1.1. Gevşek Merkezli İdeoloji.....	12
1.1.2. Siyasi Üslup Olarak Popülizm	13
1.1.3. Popülizm-Kriz İlişkisi	15
1.1.4. Boş Gösteren Kavramı	16
1.1.5. Faşizm-Popülizm İlişkisi.....	17
1.1.6. Antagonizma	19
1.1.7. Hegemonya	20
1.2. Tarihsel Süreç.....	20
1.2.1. Dünyada Popülizmin Tarihi	21
1.2.2. Türkiye’de Popülizmin Tarihi.....	25

2. BÖLÜM POPÜLİZM KAVRAMINA YÖNELİK İKİ YAKLAŞIM	31
2.1. Pro-Popülist Yaklaşım	34
2.1.1. Pro-Popülist Literatürün Değerlendirilmesi.....	36
2.1.2. Pro-Popülist Yaklaşımın Kavram Üzerindeki Etkileri.....	42
2.2. Anti-Popülist Yaklaşım.....	43
2.2.1. Anti-Popülist Literatürün Genel Değerlendirilmesi.....	46
2.2.2. Anti-Popülist Yaklaşımın Kavram Üzerindeki Etkileri	60
3. BÖLÜM POPÜLİZMLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR ARASINDAKİ	
HEGEMONİK MÜCADELENİN İNCELENMESİ.....	62
3.1. Yapısal Faktörler.....	65
3.2. Aktör Bazlı Faktörler	69
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	89

GİRİŞ

Herkes tarafından konuşulan, tanımlanan ve karşılaşılan siyasi ve toplumsal gerçekler üzerine giydirilen bir kavramın üzerinde anlam uzlaşısına sahip olunması beklenir. Ancak ele alacağımız popülizm kavramının böyle bir özelliğe sahip olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Popülizmin ne olduğuna yönelik birçok fikir ileri sürülmüş olsa da bu kavramın üzerinde netleşmiş fikir, tanım ve kapsam birliği bulunmamakta, görüşlerin birbirleriyle tam bir tutarlılık arz ettiğini belirtmek güç kabul edilmektedir. Popülizme yönelik geliştirilen yaklaşımların çeşitlilik arz etmesi, kavramın anlamı üzerinde ittifak edilen bir literatürün oluşmaması meseleye farklı bakış açısıyla bakmayı gerektirmektedir. Siyasi liderlerin söylemleri, ortaya koydukları politikalar, vaatler, popülist politikaların ekonomi, siyaset gibi hayatın birçok alanına tesir etmesi popülizm kavramı üzerine inceleme yapmayı gerekli kılmaktadır.

Ele aldığımız anlam belirsizliğinin tezahürü olarak akademik alanda da popülizmin ne olduğu sorusunun yanıtlanmasına yönelik bir iktidar mücadelesinin varlığından söz edilebilir. Bu çaba, 1967 yılında Londra Ekonomi Okulu'nda gerçekleşen popülizmin ne olduğuna yönelik sorgulama etkinliğinden günümüze kadar sürmektedir. Literatürde kavrama ilişkin birçok çalışma yer almasına rağmen henüz popülizm kavramının üzerinde bir anlam uzlaşısının olmadığı görülmektedir. Popülizmin ne olduğuna yönelik zihin karışıklığının giderilmesi açısından onun çeşitli türlere ayrılmasının, belirli dönemlerde durumuna ışık tutulmasının, onu savunanlar ve karşısında duranların gerekçelerinin, ifadelerindeki tutarlılıkların incelenmesinin faydalı olabileceği söylenebilmektedir. Kavramın ne'liğine dair herhangi bir netliğin olmamasından dolayı kavram üzerindeki adlandırma mücadelesinin seyrinin belirli bağımsız değişkenler çerçevesinde incelenmesi, kavrama ilişkin karmaşıklığın giderilmesini ve kavrama getirilen farklı yaklaşımların seyrinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Popülizm kavramının ağırlıklı olarak pejoratif anlam etrafında şekillendirilmeye çalışılması neticesinde onun siyasetin temelini açıklayacak boyutlarının göz ardı edildiği fark edilmektedir. Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinden hareketle popülizmi yalnızca demokrasinin özünü teşkil etmediği, aynı zamanda özgürleşimci (emancipatory) bir güç olduğu öne sürülmüştür (Mudde&Kaltwasser, 2017, 3). Bu düşünürler, popülizmin radikal demokrasi durumunun sağlanabilmesi için önemli bir mahiyete sahip olduğunu savunmaktadır. Liberal demokrasinin eksik kaldığı mevcut durumda halkın dışlanmış kesimlerinin harekete geçirilmesi hususunda önemli rol üstlenebileceği düşüncesi yaygın anti-popülist yaklaşım karşısında popülizmin alternatif açıklama hüviyetine sahip olduğu ele alınan örneklerle görülmüştür.

Çalışmada popülizme yönelik geliştirilen iki tutum, pro-popülizm ve anti-popülizm, incelenecek, literatürdeki popülizmin çeşitli açıklamaların tutarlılıkları alt başlıklar halinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirmelerin kıyaslanması ile popülizme yönelik getirilen olumlu ve olumsuz açıklayıcılığa sahip olan yorum grupları incelenecek ve kavrama yönelik tanım ve kapsam belirsizliğinin önüne geçilmeye çalışılacak, kavramın anlamı üzerine getirilen yorum çabaları arasında gerçekleşen hegemonik mücadele irdelenmiş olacaktır. Çalışmamız bu bağlamda literatüre anlamlı bir katkı sağlayacaktır.

1990'lı yıllardan itibaren küreselleşmenin etkisi, yapısal olarak ortaya çıkan krizler, bu kriz ortamlarının beraberinde gelen seçim dönemleri ve iktidar mücadeleleri, muhtelif bölgelerde ortaya çıkan aşırı sağcı popülist hareketler, kitlesel göç hareketleri, ekonomik bunalım ve işsizlik krizleri, yönetici elitler ile halk arasında yaşanan çeşitli problemler, siyasi liderlerin söylem ve stratejileri literatürdeki ve halkın muhayyilesindeki popülizm kavramının tahlil edilmesini gerektirmektedir.

Küresel ve yerel ölçeklerde popülizm incelendiğinde akıllara birden fazla soru gelmektedir. Örnek verilecek olursa, popülizm neden bir boş gösteren haline geldi? Sol popülist anlayışın Latin Amerika'daki yönetimlere ilham olması, Birleşik Krallık'ta gerçekleşen Brexit süreci, Donald Trump'ın ABD seçimlerini kazanması, onun Avrupa siyasetini etkilemeye başlaması, dünyanın farklı bölgelerindeki siyasi hareketleri

etkilemesi, popülist temayüle sahip partilerin iktidara gelmeleri, iktidara gelemedikleri durumlarda da göz ardı edilemeyecek bir ana muhalefet gücü oluşturmaları, Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan sağ popülist yönetimlerin ülke politikalarını derinden etkilemesi, popülist oluşumların yeni ırkçılık, milliyetçilik ve faşizm türleri ile beraber anılması, neoliberal konvansiyonel siyaset düzeninin sorgulanmasına sebep olması, çeşitli görüşler tarafından eleştirilmesi yahut sorgulanması söz konusu mefhumun farklı yönlerden incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Farklı söylemler, popülizmin ne olduğunu tanımlamaya yönelik kendi kavram setleri ile açıklama mücadelesine girişmişlerdir. Bu ‘gösteren’i hangi içerikle doldurmaya çalıştıkları; küreselleşmenin, neoliberalizm anlayışının yaygınlaştığı yıllardan günümüze kadar olan süreç içerisinde mercek altına alınması önemli bulunmaktadır. Popülizmin karşısında yer alan görüşler bütünü popülizm karşıtı yaklaşım, popülizme olumlu yaklaşan görüşler bütünü ise popülizmi olumlayan yaklaşım şeklinde adlandırmak mümkün görülmektedir. Ancak bu çalışmada kolay anlaşılabilirlik gayesi dikkate alınarak ilgili yaklaşımlara yönelik anti-popülizm ve pro-popülizm kavramsallaştırmaları tercih edilecektir. Böylelikle farklı yaklaşımlar, popülizme karşı çıkan anti-popülistler ve popülizmi olumlu gören pro-popülistlerin söylemlerinin ayrımı dahilinde ele alınacaktır.

Anti-popülizmin, popülizmin içeriğini ne zaman belirlemeye başladığı, pro-popülizmin aynı kavramın içeriği üzerinde ne zaman belirleyici olduğu sorusu önemini koruyan bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Popülizmin bir boş gösteren olarak kabul edildiği, popülizme yönelik alternatif söylemlerin neler olduğu, bunların nasıl sınıflandırılabilirliği soruları üzerine düşünmek, hangi söylemin ne zaman güçlendiğinin, yükseldiğinin ve azaldığının anlaşılmasında kritik rol oynamaktadır. Anti-popülizmin, ele aldığımız kavramın içeriğini ne zaman belirlemeye başladığı, pro-popülizmin aynı kavramın içeriği üzerinde ne zaman belirleyici olduğu gibi soruları yanıtlamanın bu çabanın karşılık bulmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı popülizme getirilen yorumları anti-popülist ve pro-popülist yaklaşım alt başlıkları etrafında inceleyerek hegemonik mücadeleyi görünür hale getirmek, popülizmin ne olduğu sorusunun yanında ne olmadığı sorusuna da cevap verebilmek, popülizmin adlandırılmasına yönelik sürdürülen hegemonya mücadelesinin seyrini yapısal faktörler ve aktör bazlı faktörler çerçevesinde inceleyerek tarihi serencamı çözümlemektir. Belirsizliklerin varlığının fark edilmesi bizi bu çalışmayı tasarlamaya sevk etmiştir. Yapacağımız tez çalışması mevcut literatürün tarihsel gelişimi boyunca popülizmi tanımlamaya yönelik giriştiği çabaları ve öne çıkan tutumları teorik bağlamda değerlendirilecektir.

Çalışmanın temel hipotezi bir boş gösteren özelliğe sahip olan popülizm kavramının anti-popülizm ve pro-popülizm yaklaşımları arasında gerçekleşen hegemonik adlandırma mücadelesi neticesinde anlam kazanmakta olduğudur. Bu adlandırma mücadelesinin hangi faktörler etrafında şekillendiği çalışmanın temel sorusunu oluşturmaktadır.

Tezde kullanılan yöntem popülizm literatürünün belirlenen kategorizasyon dahilinde söylem teorisi çerçevesinde betimleyici özelliğe sahiptir. Yazına katkı sağlayan düşünürlerin tutumlarının ve kavrama yön verme çabalarının ortaya çıkarılması amacıyla söylem analizi uygulanmıştır. Ayrıca farklı yaklaşımlar arasında benzerlikler ve farklılıkları incelemek amacıyla Karşılaştırmalı Siyaset disiplinin yöntemleri bu çalışmada tatbik edilmiştir. Bu literatüre sunulan katkıların kavramın algılanışını nasıl şekillendirdiğinin sorgulanması çabasında yazarların kullandıkları kelimeler, kavramlar arası ilişkilendirmeler, popülist liderlere ve hareketlere yönelik getirilen yaklaşımlar dikkate alınmıştır.

Son olarak çalışmada popülizme yönelik getirilen anti-popülist ve pro-popülist yaklaşımlarının varlığı ve bunların ilgili kavramın içinin doldurulması hususunda hegemonik mücadele sürdürmesinin siyasetin doğasından geldiği düşünülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren neoliberal paradigmanın küresel ölçekte zeminini oluşturması ve verimli imkanların kendisine sunulması neticesinde popülizme pejoratif bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Ancak neoliberalizmin farklı veçhelerde kriz yaşaması, popülist

stratejinin birçok ülkede başarıya ulaşması pro-popülist yaklaşımı dikkate değer bir konuma taşımıştır. Popülizmin yalnızca yabancı düşmanlığı, aldatmaca, yalan haber gibi faktörlerle okunmaması; onun liberal demokrasi dışında, radikal demokrasi bağlamında çoğulculuk ve halk iradesi kavramlarıyla beraber değerlendirilmesi siyasette alternatif yöntemlerin imkanını ortaya koymaktadır.

Tez çalışmasında ele alınan kavramın alt bileşenlerinden her birinin birer temsilcisinin olması, farklı coğrafyalarda popülizmin farklı türlerini benimseyen liderlerin bulunması, kavramın teorik ve uygulamalı alanlarda literatürünün oluşması, bu çalışmanın meselenin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi ve mukayese edilebilmesine vesile olmaktadır. Popülizm ile ilgili literatürde hangi yorumların olduğu, belirli temsilcilerin sınıflandırmaları, adlandırmaların bir arada toplanıp mukayeseli olarak kavramın nasıl yorumlandığı görülmüş olacaktır. Çalışmanın sınırının belirli olması, popülizmi olumlayanlar ile popülizmin karşısında yer alanların eserlerindeki dil ve üsluplarından anlaşılması çalışmayı gerçekleştirebilir kılmaktadır. İncelememizde Ernesto Laclau'nun *Popülist Akıl Üzerine* (Laclau, 2007) adlı eserinde popülizmin bir söylem olduğu tezi dikkate alınmıştır. Popülizmin boş gösteren hüviyete sahip olduğu ön kabulüyle kavramın içinin boş olduğu, bu boşluğun belirli faktörler desteğiyle, hegemon kesimin getireceği anlamın belirli bir süre kavramın algılanışını belirleyeceği düşünülmektedir. İncelenen meseleler ve olaylar, literatürdeki çeşitli açıklama çabaları bu perspektiften hareket edilerek incelenmiştir.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde popülizmin kavram analizi ve tarihsel süreç içerisinde anlamındaki dönüşüm konu edilmiştir. Kavramın mevcut durumunun anlaşılması ve gelecekteki adlandırma mücadelesine yönelik öngörülerde bulunulabilmesi için günümüze kadarki süreç içerisinde nasıl ortaya çıktığının, hangi toplumsal olayların etkisiyle şekillendiğinin bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. “Popülizm Kavramına Yönelik İki Yaklaşım” başlıklı ikinci bölümde popülizm kavramına yönelik getirilen çözümleme çabalarını içeren pro-popülizm yaklaşımı ve anti-popülizm yaklaşımı iki alt başlık dahilinde incelenecektir. Her iki yaklaşımla ilgili literatürler ana hatlarıyla okuyucuya aktarılacak, akabinde bu perspektiflerin popülizmin adlandırılması üzerindeki

etkilerine yer verilecektir. Tezin “Popülizmle İlgili Yaklaşımlar Arasındaki Hegemonik Mücadelenin İncelenmesi” başlıklı son bölümünde ise pro-popülist ve anti-popülist yaklaşımlar arasında, popülizmin adlandırılmasına yönelik gerçekleştirilen adlandırma mücadelesi hegemonya bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca bu hegemonik mücadelenin seyrini şekillendiren yapısal faktörler ve liderler mercek altına alınacaktır.

1. BÖLÜM

Popülizm Nedir?

Günümüzde birçok siyasi davranışın, politika performansının ve geniş halk kesimlerinin dikkatlerini üzerine çekilmesinin istenildiği durumlarda sıklıkla duruma adlandırıran popülizm kavramı üzerine insanların zihinlerinin karışık olduğu görülmektedir. Popülizmin ne olduğu kadar ne olmadığı da merak konusu olmuştur. Kavram, popüler kelimesi ile sıklıkla karıştırılmış, zamanla popüler olan, geniş kitlelerin ilgisini kazanmaya çalışan anlamlarını kapsar hale gelmiştir. Bununla beraber popülizm kavramının bir suçlayıcı ifade işlevi arz ettiği, siyasi muhatabı zan altında bırakma, eleştirileri muhatap üzerinde toplamaya yarayan bir söylem aparatı haline geldiği de bilinmektedir. Tüm bu durumlar, kavramın kışkırtıcı bir özelliğe sahip olmasına sebep olmuştur.

Popülizm çalışmalarında ülkeler genelinde gerçekleşen seçimler, ulus üstü organizasyonda yer alan ülkelerin sahip oldukları ideolojiler ve uyguladıkları politikalar, nüfus hareketleri, işsizlik gibi siyasi, ekonomik ve toplumsal birçok gösterge nicel analizler yardımıyla incelenebilmektedir. Karşılaştırmalı yöntemin kullanılmasıyla benzerlikler içerisindeki farklılıklar, farklılıklar içerisindeki benzerlikler analiz edilebilmekte ve bunun sonucunda genellemeler yapılabilmektedir. Pippa Norris'ın dünya genelindeki siyasi partilerin siyasi tutumları üzerine gerçekleştirdiği “büyük teori” çalışması popülizmin nicel ölçekte incelenmesine verilebilecek en belirgin ve yeni örnek olarak kabul edilmektedir (Norris, 2020).

Siyasi liderlerin söylemlerinin incelendiği, popülist söylem ve stratejilerde öne çıkan kavramların ve düşüncelerin neler olduğunu inceleyen, söz kalıplarının, söylevlerin temel fıkırsel motivasyonlarının neler olduğunu inceleyen nitel çalışmalardan da bahsedilebilir. Bu çalışmalar söylem analizi, içerik analizi, röportaj, odak grup görüşmeleri olarak

ayrılmaktadır. Konumuza ilişkin farklı alanlardan örnek kaynaklara -detaylı olmadan- çalışmada yer verilecektir.

Popülizme yönelik diğer bir çalışma alanı ise kavramsal ve düşünsel çalışmalardır. Kavramın kökenine yönelik sorgulamalar, düşünce olarak tarihi seyrin incelenmesi, etimolojik olarak kelimelerin kökenleri, söylem kalıplarının anıştırdığı anlamlar bu çalışma türünün inceleme alanına girmektedir. Teorik kavram incelemesi amacıyla hazırlanan bu tez çalışması, belirli değişkenler etkisiyle popülizm kavramının dönüşen anlamlarına ışık tutacaktır. Bir yüzer gösteren yahut boş gösteren olarak nitelendirdiğimiz popülizm kavramına yönelik yapılan adlandırmalar ve geliştirilen tavır hegemonya mücadelesi ile ilişkilendirilecektir. Çalışmayı farklı kılan özellikler daha evvel böyle bir akademik girişimde bulunulmamış olmasından ötürü çokça kullanılan, ancak üzerinde tanım ve fikir birliği bulunmayan popülizm kavramı üzerine okuyucuların zihninin daha berrak hale getirilmesini amaçlamaktadır. Yine bu çalışmada bağımsız değişkenler olarak yapısal nedenlere ve aktörlerin etkilerine başvurulacaktır.

Tezimizin birinci bölümünün ilk alt başlığı olan “Kavramsal Çerçeve” kısmında çeşitli anlamlarına, tezimizde alacağımız düşüncelere zemin oluşturan irtibatlı mefhumlarına değineceğimiz popülizm kavramının günümüz siyaseti, siyasetçileri, yöneten-yönetilen ilişkileri, siyasi katılım, demokrasi, radikalizm, alternatif siyaset üretebilme ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Esnek bir ideoloji hüviyetine sahip olan popülizm (Mudde, 2004, 544), çeşitli durumların adlandırılmasında rol üstlenmektedir. Kavramı sarf eden kişilerin iletişimin alıcı kitlesine yönelik fikirlerini de ortaya koymaları, hem vasıta görevi gören popülizm kavramına yönelik olumlu yahut olumsuz yaklaşım hakkında fikir vermekte, hem de muhatap olunan kesime yönelik takınılan tutuma ışık tutmaktadır. Bu bölümün alt başlıklarından birisinde popülizmin kavramsal çerçevesi serimlenecek, diğer alt başlık altında ise tarihsel sürece değinilecektir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Popülizm günümüzde söylem, adlandırma ve tanımlama açılarından büyük bir cazibeye sahip olan bir kavramdır. Birçok lider, siyasi hareket ve söylem yaygın olarak bu kavram ile adlandırılmaktadır. Kavramın kapsamı işaret edilen ülkenin toplumuna, bu toplumun birliktelik ve ayrılık durumlarına, kimlik aidiyetlerine ve irtibatta oldukları aktörlere göre değişkenlik göstermektedir. Bu mefhum zikredildiğinde zihinde belirgin olan iki durum ortaya çıkmaktadır: olumlu ve olumsuz. Kavramın Cas Mudde'nin tanımladığı gibi gevşek merkezli ideoloji (thin centered ideology) özelliğine sahip olması, yani diğer ana akım ideolojilere eklemlenebilmesi, kavrama esnek alan sağlamaktadır (Mudde, 2004). Bununla beraber onun bu özelliğe sahip olarak tanımlanması, siyasi hareket ve düşüncelerin adlandırılmasında, onların politikaları karşısında sergilenecek tutumda türlü zorluklara neden olmaktadır. Mudde'un ideoloji olarak tanımladığı popülizmin başka özellikler ile de tanımlandığı görülmektedir. Bunlar şu düzlemler ve aktörler etrafında değerlendirmelerdir: toplum, siyasi lider, çıkar grupları, siyasi partiler, ideoloji, söylem, siyasi mantık, strateji vb.

Herkes tarafından konuşulan, tanımlanan ve karşılaşılan siyasi ve toplumsal gerçekler üzerine giydirilen bir kavramın herkes tarafından iyi bilinmesi, üzerinde mutabakat sağlanması gerekir. Ancak ele alacağımız kavramın böyle bir özelliğe sahip olduğu görülmemektedir. Bu durumun nedenini sorgulanması, bunlardan birisinin daha iyi bir yorum getirdiğinin ölçülmesi bu tezde amaçlanmaktadır. Kavramın efradını cami, ağyarına mâni olarak tanıtılması ve tanımlanması gerektiğinden yola çıkacak olup, kavramsal berraklık sağlanması ve bulanıktan koruma ve bilimsel bir bakış sağlanması açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Bilimsel uzlaşının imkanlarını, benimsenmesi durumları mercek altına almak, kavramın incelenmesi esnasında gerekli olan netliği sağlayacaktır.

Kimin, hangi değerlerle ve hangi kapsamda temsil edildiğinin önem taşıdığı popülist anlayışta gerçek halkın ne olduğu, hangi sınırlarla çevrelendiği, toplum oluşumunun nasıl gerçekleştiği, antagonist bir anlayışa göre halkın kime karşı temsil edildiği temel öneme

sahip suallerdir. Tüm bunların değişkenlik göstermesi, popülist anlayışının muktedir aktöre ve iktidar boşluğuna yönelik dinamik ve değişkenliğe alan açan tutumu araştırmacıların mefhuma yönelik ilgisini artırmaktadır.

Paul Taggart'ın *Popülizm* (2004) adlı eserinde belirttiği gibi bir kavram ve inceleme nesnesi olan popülizmin kaderi, popülizmin öz tarihine benzemektedir. Kavramın incelenmesi belirli dönemlerde yükseliş ve alçalışlarla karşılaşıp dalgalı bir seyir izlemiştir. Kavrama yönelik olumlu tavrın sürekli ve düzenli bir artış meyline sahip olmadığını belirten Taggart, tarih boyunca parçalı yapıya sahip bu kavramın incelenmesinin güç bir çaba olduğunu belirtmiş, temsili siyasetin ne olduğunun anlaşılması için bu zorlu durumun üstesinden gelinmesi gerektiğini ifade etmiştir (Taggart, 2004: 82).

Popülizm, elit grup karşısında geniş bir halk kesiminin millet olarak tanımlandığı, karşı koyucu siyasi mantık olarak tanımlanabileceği gibi, halkın kim olduğuna ilişkin belirsizlik durumunu kendi lehinde değerlendiren bir siyaset tarzı olarak da nitelendirilen kavram (Taggart, 2004: 82), kullanıldığı bölge ve karşılaşılan vakaya göre değişkenlik göstermektedir. Popülizm, farklılaştırıcı mantığa sahip olup, toplumsal düzenin tahakküme açık politik tabiatını öne çıkarmaktadır (Cossarini&Vallespin, 2019).

Kavram olarak popülizme yönelik tutumların farklı olması literatür açısından verimli sonuçlar doğurmuştur. Örneğin, Laclau ve Mouffe, popülizmi bir iktidar stratejisi olarak görüp, hakiki demokrasinin gerçekleşmesi yolunda başarılı bir yola sahip olduğunu düşünürken, Riker toplumsal tercih teorisi ile popülizmin demokratik idealleri gerçekleştirme konusunda başarısız olduğunu ileri sürmektedir (Riker, 1982). Kavramların açıklanmasında kavramın meseleleri açıklayıcı kuvveti, demokratik idealleri gerçekleştirip gerçekleştirememesine yönelik değerlendirmeler popülizm kavramına yönelik takınılan tutumlara işaret etmektedir.

Popülizm kavramının ne olduğu da esaslı tartışmalardan biri olup eserlere konu olmuştur. Margaret Canovan'ın *Populism* (1981) adlı eseri, Ionescu ve Gellner'in ilgili konferansta gerçekleştirilen tartışmaları kitap haline getirdikleri *Populism: Its Meanings & National*

Characteristics (1961) adlı çalışmalarda popülizmin bir ideoloji mi, sendrom mu, siyasi hareket mi olduğu sorgulanmıştır. Ancak etkili bir sonuca ulaşamadığını fark eden Canovan'ın, 1981 yılında hazırladığı *Populism* (1981) adlı çalışmasında bu kavramı tanımlama, onu kategorize etme çabası içinde olduğu görülmektedir. Canovan, kırsal ve politik bir popülizm temelinden hareketle çiftçi popülizmi, işçi popülizmi ve entelektüellerin gerçekleştirdikleri popülizm, popülist diktatörlük, popülist demokrasi, tepkisel popülizm, siyasetçi popülizm şeklinde alt kategorilere ayırmıştır. Bu farklı türler arasında ortak bir nokta tam olarak tespit edilememiş olduğu Taggart tarafından ifade edilmiştir (Taggart, 2000).

2000'li yılların başından itibaren popülizm yazını üzerine yapılan çalışmaların sayısı arttıkça kavramı açıklayabilme imkânı, sınıflandırma fırsatları daha da gelişme göstermiştir.

Meny ve Sural'in 2002 yılında hazırladıkları çalışmada popülizm memnuniyetsizlikler ile ilişkilendirmiş ve bu memnuniyetsizliklerin kaynakları şu şekilde belirtilmiştir:

Halkın isteklerine uygun programlar üretemeyen ve yalnızca belirli kesimlerin çıkarlarını dikkate alan siyasi partiler, halkın sorunlarının gündeme getirilmemesi ve tartışılmaması durumu, kurumsal ve prosedürel araçların eksikliği, siyasetçilere ve kurumlara duyulan güvenin sarsılması (Meny&Sural, 2002, 14).

Taggart'a göre ise popülizmin esasen elitten ziyade tavır aldığı, iktidarın milletin elinden alınmasına karşı böyle bir tepkinin verildiği görülmektedir.

Kavramsal çerçeve alt başlığı altındaki kalan kısımda popülizmi açıklamamıza imkân sağlayan kavramların neler olduğu, bu ilintili kavramların popülizm anlayışları üzerinde nasıl tesiri olduğu ele alınacak olup, bu izahatlar tez boyunca ele alınan meselelerin kavramsal zeminini oluşturacaktır. Popülizmin kavramsal çerçevesi belirlerken ve incelerken onunla ilintili olan gevşek merkezli ideoloji, siyasi üslup, kriz, boş gösteren, faşizm, antagonizma ve hegemonya kavramlarının açıklanması da faydalı bulunmaktadır.

1.1.1. Gevşek Merkezli İdeoloji

Literatürde Cas Mudde ve Rovira Kaltwasser'in ortak kaleme aldıkları Popülizm adlı eserde popülizmi “thin centered ideology” olarak tanımladıkları görülmektedir. Gevşek merkezli ideoloji, ana akım ideolojilere sürgün olarak ilerleyen, onlara biçim kazandıran ideolojilerdir (Mudde, Kaltwasser). Onun bu esnek yapısı, adının farklı ideolojilerle beraber anılmasına sebep olup zaman zaman kavramların anlamlarının iç içe girmesine, mevcut popülist akımların adlandırılması ve sınıflandırılması hususlarında birtakım zorlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kimin, hangi değerlerle ve hangi kapsamda temsil edildiğinin önem taşıdığı popülist anlayışta toplum oluşumunun nasıl gerçekleştiği, gerçek halkın ne olduğu, hangi sınırlarla çevrelendiği, antagonistik bir anlayışa göre halkın kime karşı temsil edildiği belirlenmelidir. Tüm bunların değişkenlik göstermesi, popülist anlayışının muktedir aktöre ve iktidar boşluğuna yönelik dinamik ve değişkenliğe alan açan tutumu zihin karışıklığına neden olmakla, bununla beraber kavramın cazibesini artırmaktadır (Müller, 2018).

Popülist lider, bir seçim stratejisi olarak popülist politikaları uygulayan, geniş halk kesimlerini etkisi altına almak isteyen önder olarak tanımlanabilmektedir. Popülist strateji, popülist bir hareket içerisinde halkın teveccühünü ve sempatisini kazanan, siyaset arenasında göz önünde olan, halkın taleplerini siyaset mekanizmasına doğrudan, aracı kurumlar olmadan ulaştırabilecek, güçlü, dirayetli ve karizmatik özelliklere sahip bir önderi ön plana çıkarmayı uygun görmektedir. Popülist lider, halkın önünde, ekranlar karşısında sıra dışı hareketler sergilemekten çekinmeyen, zaman zaman kaba ve nezaketten yoksun ifadeler sarf eden, dikkat çekici davranışlar sergileyen, konvansiyonel siyaset anlayışlarının dışında kabul edilebilecek tutumları takınan kişi olarak kabul edilmektedir. Popülist liderlerin eylemlerin başarıya ulaşması hususunda şu tespitte bulunulabilir: bir “dislocation” ortamında aktör öznellik kazanmaktadır ve aktör iyi bir öznellik sergilediği zaman da başarıya ulaşmaktadır.

Popülistlerin ne yaptığı, ya da iktidardaki popülistlerin ne yaptığı sıklıkla sorulan sorulardandır. Popülist uygulamalar, bir seçim süreci stratejisi olarak popülist siyasi

adayın veya grubun iktidara taşınmasında etkili rol oynayabilmektedir. Bundan sonraki iktidarı sürdürmek açısından popülistlerin belirli ahlaki gerekçelendirmeleri vardır. Bunlar şunlardır:

Halkın aracısız, dolaysız gerçek temsilcilerinin kendileri olduğu, halkın bizzat kendileri olduğu, kendilerinin halktan geldikleri, yönetici elitlerin halkı görmezden geldikleri ve onları zarara uğrattıkları, bu seçkin kesimin gelir dağılımı eşitsizliğine sebep oldukları, erdemli tavırların ve ahlaklılığın kendilerinde tecessüm ettiği, ahlaksızlığın ve yozlaşmanın elitlerde ve ana akım siyasetçilerde görüldüğü vb. (Müller, 2018).

1.1.2. Siyasi Üslup Olarak Popülizm

Popülizmin tür olarak ne olduğu üzerine getirilen sınıflandırmalar ve açıklamalar dizisinden biri olan siyasi üslup olarak popülizm yaklaşımına göre popülistler, halk ile elitler arasında bir dikotomi oluşturup, anti-entelektüel ve anti-elitist bir tutum takınmaktadırlar. Yapı ve sistem karşıtlığı (anti-establishment, anti-system) tutumlarının sürdürülmesi, uzman bilgisinin yadsınması (anti teknokrası) popülist kesimlerde görülen diğer özellikler olarak kabul edilmektedir.

Popülizme yönelik getirilen bu yaklaşımın temel açıklamaları Benjamin Moffitt'in *Popülizmin Küresel Yükselişi, Performans, Siyasi Üslup ve Temsil* (2020) adlı eserinde yer almaktadır. Bu açıklama girişimine göre popülist liderler kötü, kaba ve hoyrat tavırları benimseyip bunu tutumları normalleştirmektedirler. Statükocu, halk üzerinde muktedir olamayan, halkın zararına olduğu iddia edilen elitlerin salon tavrı popülist liderlerce alaya alınmakta, bu kesimin steril tavırlarının iyi bir yönetimin sağlanmasında fayda sağlamadığı savunulmaktadır. Bu durumun eleştirilme tarzı galiz ifadeler kullanarak, protokol kuralları ile bağdaşmayan hal ve hareketler sergileyerek gerçekleşmektedir.

Oluşturulan bu dikotominin elit tarafınca gerçekleştirilen siyasi demeçlerde, yazılı metinlerde siyaseten doğruculuk (political correctness) kullanılmaktadır. Dezavantaj kesimlere yönelik kullanılan ifadeler yumuşatılmış, örtük kelime tercihleriyle

gerçekleştirilmektedir. Ancak popülizme yönelik siyasi üslup açıklamasını benimseyen düşünürlere göre popülistler, “political incorrectness” yani siyaseten doğruculuğun aksi yönünde bir tercihte bulunmaktadırlar. Çünkü popülist liderler laf kalabalığından, berrak olmayan, akıl karıştıran ve yalnızca seçkinler tarafından anlaşılabilir ve onların yararına olabilecek ifade ve eylemleri tasvip etmemekte, siyasetin halk düzleminde, doğrudan, halk nezdinde karşılık bulacak şekilde ortaya koyulması gerektiğini savunmaktadır.

Hızlı, hemen, basit çözümler sunmayı ilke edinen popülistler, karmaşıklığından hoşlanmazlar. Meselelerin dolaylı, bürokratik yöntemlerle, uzun zaman içerisinde çözümlemeye çalıştıkları için muhalefet ettikleri ana akım seçkin yöneticileri suçlamaktadırlar. Sorunların kararlı ve kısa yoldan çözümünü retorik açıdan kullanırlar. Siyasi üslup açıklamasına göre popülist liderler farkındalığı artırmak, dikkat çekmek, geniş halk kitlelerini saflarına katmak, alışılmışın dışındaki hal ve tavırlarıyla onların sempatisini kazanmak amacıyla renkli (colourfulness) eylemlerde bulunurlar.

Ayrıca siyasi üslup açıklamasına göre popülistler eliyle siyasetin araçsallaşmasına şahit olunmaktadır. Siyasi alan içerisinde gerçekleşen olayların her biri popülistlerin çıkarları için enstrüman niteliği taşıyabilmektedir. Anti-popülist tutumu benimseyenlerin yoğunlukta olduğu siyasi üslup açıklamasını getiren düşünürlerce popülistler, meseleleri kişiselleştirme, basmakalıp düşünce ve ifadeler üretme, meseleleri duygusal açıdan yorumlamak adına halkın zihinlerine değil, duygularına hitap etme stratejilerini uygulamaktadırlar.

Siyasi üslup açıklaması popülizmin ne olduğuna yönelik getirilen bir türlendirme teklifi olarak literatürde yer almakta olup siyasilerin davranışlarını açıklamaya yönelik isabetli değerlendirmeler sunmaktadır.

1.1.3. Popülizm-Kriz İlişkisi

Popülizmin kavramsal açıdan incelenmesi halinde karşımıza çıkan diğer kavram “kriz” olmaktadır. Kriz, hem popülizmi yorumlayan düşünürlerce popülist durumun özüne, hem de popülist liderlerin karşılaştıkları durumları, bu durumlara sebep olan grupları hedef göstermek istedikleri zaman ortaya attıkları kavram olarak yer almaktadır. Aynı zamanda birçok popülist liderin, kriz durumlarını lehine değerlendirdikleri zaman aralıkları olarak da bilinmektedir. Popülizm ile krizler arasında kurulacak ilişkide meseleleri kriz, çöküş ve tehdit olarak yorumlamak; bunlara işaret ederek kötü durumun müsebbiplerini inşa etmek ve buna çözüm sağlayacak kesimlerin kendileri olduklarını inandırmak popülist liderlerce sıklıkla tercih edilenler arasında yer almaktadır.

Skandal merkezli okuma biçimi ile gerçekleşen vakaları olduğundan büyük nitelikte lanse etmek, derinliğinin derecesini büyük göstermek; kriz durumuna sebebiyet olan olay ve olguların aktarılmayan yüzünün olduğu, bunların elitler eliyle gizli tutulduğu iddialarını öne sürmek popülist liderlerin odaklandıkları hususlar arasında yer almaktadır. Muhalefet oluşturmak amacıyla siyasi alanda gerçekleşen olaylardan bazılarını odaklanarak bunları siyasi emelleri doğrultusunda kullanmak popülistlerce tercih edilen diğer yaygın stratejilerdendir.

Popülizm-kriz ilişkisi dahilinde zihinleri kurcalayan sorulardan biri de krizlerin mi popülizmden neşet ettiği, yoksa popülizmin mi krizlerden tezahür ettiği. Kavramlardan hangisinin diğerinin sebebi yahut öncülü olduğu sorgulanması popülist hareketlerin ortaya çıkışında ve krizlerin açıklanmasında önemli rol oynamaktadır. İlgili literatür incelendiğinde her ikisinin de diğerinin sebebi olabileceği karşımıza çıkmaktadır.

Benjamin Moffitt’in savunduğu şekilde sağ popülist kesimler, düşük olan eylemleri benimsemek ve gerçekleştirmek hususlarında sol popülistlere göre daha fazla ön plana çıkmaktadırlar. Popülizmin anlaşılması yolunda siyaset, popüler kültür ve medya birbirlerinden ayrı tutulamayacak alanlardır. Anlaşılması zor kabul edilen popülizmin daha iyi idrak edilebilmesi ve diğer meselelerle irtibatlandırılabilmesi için disiplinlerarası

Çalışmaların artırılması, siyaset bilimi disiplininin beraberinde, diğerk akademik disiplinlerin de kavram ve gerçeklik üzerine incelemelerde bulunarak katkı sağlaması gerekmektedir (Moffitt, 2022).

1.1.4. Boş Gösteren Kavramı

Popülizmin ne olduğuna yönelik bir iktidar mücadelesinin varlığından söz edilebilir. Popülizm kavramı bir boş gösterene (empty signifiers) dönmüş vaziyettedir. Herkes tarafından konuşulan, tanımlanan ve karşılaşılan siyasi ve toplumsal gerçekler üzerine giydirilen bir kavramın herkes tarafından iyi bilinmesi, üzerinde mutabakat sağlanması gerekir. Ancak ele alacağımız kavram böyle bir özelliğe sahip olduğu görülmemektedir. Bu durumun nedenini sorgulamak neticesinde diğerk kavramlarda olduğu gibi popülizmin de anlamının, karşıladığı değerlerin üzerinde adlandırma mücadelesinin gerçekleştiği fark edilmektedir. Popülizmin neden bir boş gösteren olduğu ve böyle kabul edildiği merak edilen hususlar arasındadır.

Boş gösteren kavramı, yüzer gösteren olarak da bilinmektedir. Bu kavram, kullandığımız kavramların tek ve belirgin anlamlarının olmadığını, şartlar değiştikçe tesir edenlerin etkisiyle anlamında değişikliklerin olacağını savunan dilbilimsel bir iddiadır. Ernesto Laclau, popülizm kavramının da bir boş gösteren olduğuna işaret etmektedir. Laclau'ya göre hiçbir kavramın net bir tanımlaması olamaz, tarihseldir. Bazı durumlarda hegemonya güçlü olduğunda bazı kavramların tanımları, içerikleri ve hedefleri kesin olabilir. Ancak bu, kavramın hiçbir zaman net olacağı anlamına gelmemektedir. Her kavramın içi boştur, hegemonya mücadeleleri kavramların içini doldurmaya yönelik olarak görülmektedir (Laclau, 2007: 45).

rnek olarak, liberal düşüncenin hegemonyasının tesis edildiği bir dönemde “zgrlk” kavramının “negatif özgürlük” tanımı ağır basacaktır. Komnitaryan anlayışın hâkim olduğu bir dönemde ise aynı kavramın “pozitif özgürlük” tanımı kabul görecektir. Kavramlara yüklediğimiz anlamlar içinde bulunan konjonktürel duruma göre

değişkenlik arz etmekte, buna muvazi olarak ilişkili olduğu kavramları, düşünüş şekillerini ve meseleleri dönüştürmektedir.

Hegemonya mücadelesinin kavramların içini doldurması, yüklenen anlamlar etkisiyle olay ve durumların, grupların tanımlanmasında belirleyici durumun gerçekleşeceği tezi kabul edilmektedir. Ernesto Laclau'nun Popülist Akıl Üzerine isimli çalışmasında bu açıklamalara detaylı olarak yer verilmektedir.

Olumsal toplumsal ilişkilerin ve özne konumlarının öznelerce zorunlu ve mutlak bir varoluşa indirgendiğini göstermek amacına sahip işlevsel bir vasıta olarak kabul edilmektedir. Boş gösteren dahilinde incelenebilecek iki kavram daha karşımıza çıkmaktadır: Eşdeğerlik mantığı ve farklılık mantığı.

Farklılık mantığının geçerli olduğu durumlarda siyasal alan karmaşıklaşır ve genişleme halindedir. Eşdeğerlik mantığının hüküm sürdüğü durumda ise siyasal alan basitleşir. Bu durumda antagonizmalar, müşterek bir ötekiye karşı hegemonik blok oluşturabilirler (Kaya, 2022, içinde Ağcan, 2022).

Farklılık mantığının mevcut olduğu zamanlarda kendi tikelliklerini koruyan ve dolaşımda olan tikel kimliklerin ve taleplerin revaçta olduğu bilinmektedir. Böyle bir politik durumda antagonizmalar yerini korurlar, ancak tikel özne konumları arasında gelişirler ve müşterek bir öteki kimlik karşısında bir araya gelemezler. Laclau ve Mouffe'a göre bu farklılıklar, tikel kimlikler ve talepler ortadan kaybolmaz, ama ortak gösterenler etrafında bir araya gelerek tikelliklerinin diğer tikelliklerle birlikte var ederler (Laclau&Mouffe, 2001, 30). Bu birlikteliğin yeterince yoğunlaşması durumunda yeni bir hegemonik düzenin kurulabileceği Laclau tarafından öne sürülmektedir (Laclau, 1990, 34).

1.1.5. Faşizm-Popülizm İlişkisi

Bir şeyin ne olduğunu bilmek kadar onun ne olmadığını da bilmek mefhumu anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu sebeple tarihte sıklıkla popülizmle irtibatlandırılan faşizmin, popülizm kavramının eş anlamlısı olmadığını göstermek üzere şu fikirleri serdedebiliriz.

Faşizm ile popülizm birbirleriyle sıklıkla karıştırılan kavramlardır. Gündelik hayatımızda, meseleleri yorumlarken kavramları birbirleri yerine kullandığımız vaki olabilmektedir. Bu durum yanlış anımsamaya, etiketlemeye neden olabilmektedir. İki kavrama yönelik detaylı analizler sunan çalışmalardan örnek vermek gerekirse Federico Finchelstein “Faşizmden Popülizme” adlı kitabında faşizm ile popülizm arasındaki kavram kargaşasının sebebinin tarihteki faşist siyasi yönetim uygulamaları olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Finchelstein, popülizmin faşizm olmadığını bahsedilen eserinde tarihsel örneklerden de istifade ederek açıklama çabası içinde olmuştur. Popülizmin neoliberalizm ve demokrasi karşısında yer alması ve onun “bize karşı onlar” ayrımına başvurusu (self and other) yaklaşımlarının faşizmin şedit, otokratik ve totaliter tutumları ile karıştırılmamalıdır. İki kavram mukayese edildiğinde faşizm diktatörlüğü yücelttiği, kaba siyasi tavırları ve şiddeti fiilen uyguladığına rastlanılır. Oysa popülizm böyle yapmaz. Teorik olarak bu yöntemi reddeder, fiiliyatta da uygulamaz. Faşizmde şiddetli diktatörlük görülürken, popülizmde otoriter demokrasi biçimine rastlanılır (Finchelstein, 2021, 32).

Popülizmi demokratiklik seviyeleri dahilinde düşünüldüğünde, onun tamamen antidemokratik bir tutumu benimsemesi halinde, onun artık bir popülizm olmadığı Finchelstein tarafından savunulmaktadır (Finchelstein, 2021, 41).

Tarihsel tecrübe bağlamlarından azade tutularak bir aşağılama ifadesi olarak kullanılan faşist ifadesi, popülist liderlere ve hareketlere muhalif olarak itham ifadesi olarak kullanılması anlam kargaşasına ve yanlış ilişkilendirmeler yapılmasına neden olmaktadır. Otoriter demokrasi anlayışının benimsendiği popülizmde demokrasiye karşı olmayan popülist liderler ve oluşumlar, faşist diktatöryal oluşumlarla irtibatlandırma hatası yaygın görülen yanlışlar arasından yer almaktadır (Finchelstein, 30).

Faşizm diktatörlüğü yüceltir. Bunu dahilinde kaba siyasi şiddeti fiilen uygulamak yer almaktadır. Ancak popülizm böyle yapmamaktadır. Teorik olarak bu yöntemi reddetmekte olup, fiiliyatta da uygulamamaktadır. Popülizm otoriter demokrasi biçimi iken faşizm şiddetli diktatörlük olarak anılmaktadır. Popülizm tamamen antidemokratik

hale geldiğinde o artık popülizm olarak kabul edilmemektedir. Bunun örnekleri ve popülizmin faşizm ile aynı olmadığını Finchelstein eserinde ortaya koymuştur (Finchelstein, 2021, 32). Faşizm ile popülizm arasındaki farkı ön plana çıkaran bu görüşler, pro-popülist tutumu benimseyenlerce kullanılan argümanlar arasında yer almaktadır. Kendini savunmacı refleks, bu ifadelerin kullanmaya zemin açmaktadır.

Liderler etrafında şekillenen popülizm bahsinde 1945 yılında Juan Domingo Peron'un siyaset sahnesinde belirmesi, Protesto hareket ideolojisi ile bir iktidar rejimi olması, Mussolini ve Hitler benzeri faşist lider çizgisini benimsemiş olması ile, ilk popülist lider olma özelliğiyle beraber siyasi tarih hafızasına kazanmış, popülizm-faşizm hatalı ilişkilendirmesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Popülizmin etkili ve yeni siyasi form halini alması, onun ancak bir rejim olarak ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir (Finchelstein, 2021, 33).

1.1.6. Antagonizma

Antagonizma, zıddiyetlerin oluşturduğu siyasi anlayış olarak tanımlanabilir. Chantal Mouffe'un Dünyayı Politik Düşünmek adlı eserinde belirttiği üzere, birçok popülist anlayışın irtibatlı olduğu radikal demokrasi anlayışı tarafından amaçlanan antagonist durumdan agonizma siyasetine doğru bir geçiş yapabilmektir (Mouffe, 2015, 27).

Antagonizma, toplumun ve kimliğin tamlığının ve bütünlüğünün imkansızlığını ifade eden ontolojik bir varsayımdır. Saussure'ün dil teorisi, Lacan'ın psikanaliz teorisi, Derrida'nın yapı söküm mantığı temellerinde oluşturulan antagonizma kavramsal açıklamasında iki taraf mevcuttur: antagonize eden ve antagonize edilen (Kaya, 2022, 327).

Kimliğin inşası açısından ötekine ihtiyaç duyulması dualite kavramı ile açıklanabilmektedir. Buna göre zıddiyetçi bir kimlik ilişkisine alan açan antagonizma fikri, bir kimliğin var olabilmesinin şartı olarak ötekinin zorunlu varlığına işaret eder. Kimliğin ötekinin varlığına muhtaç olması, onun bir özünün var olmadığına delildir. Bu

durum kimliğin olumsuzluğu olarak açıklanmaktadır. Antagonizma fikrine göre kimliğin herhangi bir öz ile sabitlenemeyeceği, yalnızca verili toplumsal münasebetler ağı içinde inşa edilebileceği vurgulanmaktadır (Kaya, 2022, 327).

1.1.7. Hegemonya

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un Hegemonya ve Sosyalist Strateji adlı eserlerinde teorik temellerini ortaya koydukları Hegemonya Teorisi, geleneksel Marksist düşüncenin yanlış bilinç ve altyapı-üstyapı açıklamaları karşısında konumlanmıştır. Özcü bir ideoloji anlayışı olan Marksizm'in bu düşünce setlerine göre toplumun bir öz yani üretim ilişkileri etrafında şekillendiği iddia edilmektedir. Mouffe ve Laclau, bu düşünceye karşı çıkarak toplumsal ilişkileri, kimliği, özneliği inşa eden nihai bir özün olduğu kabulünü reddetmektedir.

Bu teori, ideolojiyi özcü kategorilerden ziyade olumsuzluk kategorisi etrafında ele almayı uygun görmektedir. Yine değinilen teoriye göre ideoloji, kimliğin ve toplumun olumsal karakterinin göz ardı edilmesini mümkün kılan bir bütünlük olarak kabul edilir. Laclau, ideolojiyi yanlış bilinç yerine, toplumun ve kimliğin olumsuzluğunun tanınmaması olarak ele almaktadır. Bu hususta olumsuzluğun ne olduğu, olumsuzluğun boş gösterenler aracılığıyla nasıl giderildiği, hegemonya kuramının ideoloji teorisine sağladığı katkı, somut olarak ideoloji-söylem analizlerinde nasıl kullanıldığını sorgulamak yerinde olacaktır (Kaya, 2021, 324).

Bu bölümde tez boyunca ele alacağımız ilgili temel kavramların tanımlarına ve açıklamalarına kısaca yer verilmiştir. Takip eden bölümde popülizmin dünyada ve Türkiye'deki tarihsel serencamı kronolojik olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

1.2. Tarihsel Süreç

Popülizm kavramının etraflıca anlaşılabilmesi ve dinamiklerinin fark edilebilmesi için onun tarihi hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Bu tarihçenin bilgisine sahip olmak,

kavramlar üzerine getirilen yorumların sebeplerinin, ülkelerin popülizme yönelik takındıkları tutumların farkında olunmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu tarihi serencama yönelik farkındalık ile tarihi kırılma noktaları olarak kabul edilebilecek yapısal ve aktör merkezli çevrim noktaları fark edilmiş olunmakta ve bu esnalarda çeşitli düşünürler tarafında getirilmiş yorumlar bilinmektedir. Bu çaba dolaylı olarak kavram üzerinde adlandırmaya yönelik gerçekleşen hegemonik mücadelenin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bölümün sonunda yer alan tarihsel çizgi popülizm tarihinin köşe taşlarını belirtmekte olup, belirtilen yıllardaki dikkate değer akımları, aktörleri ve kavramları ön plana çıkarmaktadır.

1.2.1. Dünyada Popülizmin Tarihi

19. yüzyıldan itibaren siyasetin demokratikleşmesi, kitlelerin siyasi özneler haline gelmesini beraberinde getirmiştir. Tarihte inceleyeceğimiz ilk popülist hareketlerin monarşiyi benimseyen yönetimlere ve korporatif devlet yapılarına karşı konumlandıkları fark edilmektedir. 1892 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Millet Partisi (People's Party) iki partili siyasi durum karşısında tepki göstermiştir. 1875 yılında kurulmuş olan Çiftçi İttifakı'nın oluşmasının neticesinde ortaya çıkan bu parti, Amerika'nın kırsal bölgelerine tren yollarının yapılması ve bankaların açılmasına tepki göstermiştir. Bir kitle hareketi olma özelliği taşıyan bu birliktelik, popülizmde çokça değinilen iki kesim arasındaki zıddiyete vurgu yapmıştır. Bu yapıya göre toplum pür, temiz, ahlaklı çiftçilerden/kırsal kesim insanlarından ve fırsatçı, muhteris, tekelci elitlerden oluşmaktaydı. Narodnik hareketin mensupları, bu seçkin kimselerin ulaşım ve bankacılık sektöründe tekelleşme yoluna giderek eşitsizliğe neden olmaları, kolay yoldan para kazanmaları karşısında tepkilerini yükseltmişlerdir.

Millet Partisi'ne yönelik değerlendirmeler Richard Hofstadler (1955), Charles Postel (2007), Lawrence Goodwyn (1978) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Popülizm tarihinde kronolojik sıra takip edildiğinde dikkatimizi çeken ikinci hareket Rusça'da Halkın Dostları anlamına gelen Narodnik Hareketi olmaktadır. Çarlık sisteminin

yıkılması sonrasında toplum içerisinde oluşan seçkin kesimin karşısında konumlanan Narodnik Hareketi kelime olarak Rusça “narodnicevski” kelimesinden gelmektedir. Halkı esaslıca gündemine alan, romantik bir öze dönüşçü olarak tanımlanan bu hareketin amacı ve yöntemi şu şekilde ifade edilebilir: Yeni bir sosyalist düzen tesis etmek ve bu uğurda Rus halkını eğitmek, onu bilinç sahibi kılmak ve devrime hazırlamak. Halk ile iletişim kurabilmenin yolunun onlarla kırdan yaşamak ve yerel kültürü paylaşmak olduğu ve bu şekilde mobilizasyonun sağlanacağı düşünülmüştür. Otantik bir varoluş ve öze dönüş arayışı, bu entelektüellerin halk ile bağ kurmasında ve sonuç almalarında etkili sonuç vermemiştir. Bunun bir sebebi halkın geleneksel olarak Çar’a ve Ortodoks Hristiyanlığına güçlü bir bağlarının olmalarıdır. Bu durum Narodniklerin bu kitleler ile birlikte bir kimlik inşa edebilmesi imkanını ortadan kaldırmıştır. Bu stratejilerinin başarısız olmasının akabinde Narodnikler, toplumun üst kesiminden hareket ederek sonuç almaya çalışmışlardır. Narodnikler, 1881 yılında Rus Çarı 2. Alexander’ı suikastle öldürmüşlerdir. Bu gelişme romantik devrimciler olan Narodnik hareketinin sonunu hazırlayan bir olay olarak tarihe kaydedilmiştir. Değişimin yönünün başlayacağı yer bakımından fikir değişikliğine giden Narodnikler, gerçekleştirdikleri bu sansasyonel eylem neticesinde Çarlık Rejimi tarafından etkisiz hale getirilmişlerdir. Toplum tabanına aykırı hareket etmek ve doğru strateji izleyememelerinin neticesinde ömrünü tamamlayan Narodnik Hareketi, devrim hedefinin gerçekleştirememiş olsa da 1905 ve 1917 yıllarında gerçekleştirilen devrimlerin pratik ve entelektüel temelini oluşturmalarıyla dikkate değer bir hareket olarak kabul edilmektedir (Aslan, 2022). Diğer tarihi popülist hareketlerden farklı olarak Narodnik popülist hareketi, Türkiye ve Doğu Avrupa ülkelerinin sahip olduğu siyasi zeminleri etkilemiştir.

20. yüzyılın başlarında monarşik yönetimlerin ve imparatorlukların tarihin tozlu raflarına kaldırılmasıyla popülizm, hızlı ekonomik ve kültürel modernleşme süreçlerinin etkileriyle ortaya çıkmış bir olgu olarak değerlendirilmiştir. 1930 ile 1950’li yıllar arasında literatürde klasik popülizm (classical populism) olarak adlandırılan Latin Amerikan popülist tecrübesi bahsedilen olguya verilecek iyi bir örnektir (De La Torre, 2019).

1950’li yıllardan itibaren popülizm, toplum tabanında yerleşiklik sağlamış olan millet egemenliği ve milli iradeye atfedilen değer popülizm tarafından üst seviyelere çıkartılmış ve bunun dışında-karşısında olan tüm faktörler ahlak ve adalet dışı olarak kabul edilmiştir (Shils, 1996). Robert Dahl, bu tür popülizmi halk demokrasisi (populistic democracy) olarak adlandırmıştır. Yine tarihin bu döneminde geniş bir kitle tarafından ideolojilerin sonunun tartışıldığı, sağ ve sol olmak üzere iki kutup arasında merkezde yaşanan siyasi uzlaşının sağlanabilmesinden kısa bir süre sonra popülizm, kartların yeniden dağıtılmasına neden olmuştur. Batı karşıtı tutum sergileyen, sömürge karşıtlığı çizgisine sahip, bağımsızlığını yeni kazanmış olan devletlerin yöneticilerinin popülizmi benimsemeleri, Batılı hükümetler nezdinde bir tehdit olarak algılanmıştır (Ionescu&Gellner, 1969,1).

1970’li yıllara gelindiğinde popülist rejimlerinin yaygınlık kazanmasına paralel olarak popülizm meselesine yönelik akademik üretimlerde de artış görülmeye başlanmıştır. 1977 yılında Ernesto Laclau, eşi Chantal Mouffe ile 1985 yılında kaleme aldıkları Hegemonya ve Sosyalist Strateji isimli kitap ihtiva ettiği ezberbozan teorik görüşleriyle birçok sosyalist rejimi etkilemiş, onların iktidara ulaşmalarında yardımcı mahiyet görmüştür.

1970’lerin sonlarında Andreas Papandreou liderliğindeki PASOK (Panhelenik Sosyalist Hareketi) ve Fransa’da Charles de Gaulle’ün siyasi hareketinin popülist özellik taşıdığı dikkatleri çekmektedir. Liderlikleriyle ön planda olan bu hareketlerde kurumlara örnek verilebilecek olan siyasi partilere ve parlamenter sisteme karşı güvensizlik duygusu ağır basmakta ve mevcut bürokratik-ekonomik elitler ile halk arasında kutuplaşmanın yaşandığı görülmektedir.

1990’lı yılların başında birbirine karşı mevzilenen popülizm ve liberalizm ile karşılaşmakta, neoliberal politikaların uygulandığı döneme rast gelmektedir. Askeri yönetimlerden demokratik yönetimlere geçiş özellikle Latin Amerika ülkelerinde bu yıllarda trend olarak gerçekleşmiştir.

Latin Amerika da popülizmin farklı türünün görüldüğü 1970’li yıllarda İkinci Dünya Savaşı sonrasında kayda değer popülist hareketler gözlenmiştir. Brezilya’da Fernando

Collor de Mello (1990-1992), Peru’da Alberto Fujimori (1990-2000), Arjantin’de Carlos Menem (1989-1999) piyasa merkezli politikaları benimseyen bir popülizm uygulamışlardır. Sermaye ile toplumu bir araya getirmeyi amaçlayan bu neo-liberal politika trendi Türkiye’de de Anavatan Partisi lideri Turgut Özal tarafından uygulanmıştır. Ancak 2000’li yıllara gelindiğinde neo-liberal politikaların uzun soluklu olmayacağı, sol popülist anlayışların ve hareketlerin yaygınlaşmasıyla görülmüştür. Emperyalizm ve piyasa mantığına karşı çıkan bu tutum ile Ekvator’da Rafael Correa, Bolivya’da Evo Morales ve Venezuela’da Hugo Chavez sistemden dışlanmış geniş kitlelere kucak açan, küreselleşmenin tahakkümüne ve küresel/yerel elit kitlelerin karşısında yer alan bir siyaset ortaya koymuşlardır.

Popülizm, bu siyasi liderler etrafında sol popülizm adlandırması ile bir iktidar stratejisi olarak literatürde adından bahsettirmiş, Laclau ve Mouffe’un eserlerindeki düşüncelerden etkilenen, siyasi kaderleri dönüşen Latin Amerika ülkeleri örnek olarak gösterilmiştir.

21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Avrupa’da sağ ve sol popülizm kavramsal ayrışması yaşanmış, kutuplaşan ve radikal eğilimleri benimseyen yeni siyasi kitleler ortaya çıkmıştır.

Taggart, 2000 yılında kaleme aldığı eserinde popülizmi, modernleşmenin bir bileşeni olan küreselleşmeye karşı yürütülen yerlici ve milliyetçi bir mücadele olarak tanımlamıştır. Taggart, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da elitler ile halk arasında liberal uzlaşının gerçekleştiğini, ancak 90’lara doğru gelindiğinde neoliberal küreselleşmenin belirmesiyle son bulduğunu vurgulamıştır. Inglehart’ın (1977) “sessiz devrim” olarak adlandırdığı orta sınıflaşma ve liberalleşme temayülleri karşısında milliyetçi muhafazakâr kesimlerde popülizmin artış göstermesine sebebiyet verdiğine işaret etmiştir (Taggart, 2000).

Hayward (1996) da bu kavramını Taggart gibi yönetici elitlerin halkın geniş kesimi ile kurdukları irtibatın azalması sonucunda ortaya çıkan durumu ifade ettiğini belirtmektedir. Panizza (2005) ise popülizmin yükselmesini yapısal sebeplerle ilişkilendirmiş, toplumsal düzenin bozulması ve siyasetin kurum olarak sahip olduğu düzeltme gücünü elinde

bulunduramaması sonucunda memnuniyetsizlik durumunun ortaya çıktığını belirtmiştir. 2000’li yıllara kadar dönemsel ve geçici bir tepki olarak görülen popülizme yönelik bakış, milenyumdan sonra değişime uğramıştır.

Donald J. Trump’ın 2016 yılında gerçekleştirilen Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinde elde ettiği galibiyet neticesinde popülizm ana akım siyaset tarzlarından biri haline gelmiştir. Göz önünde olan ve çeşitli ülkelerle münasebetleri yoğun olan, ekonomik anlamda küresel dengeyi etkileyebilen bir ülkenin yönetiminin başına popülist bir liderin gelmesi ayrıca sembolik etki gücüne sahip olmuştur. Bu başarısının sorgulanması ile popülizmin geleceğinin, demokrasi ile ilişkisinin daha fazla sorgulanmaya başlamıştır. Buna göre popülizm, temsili demokrasinin ortaya çıkardığı sorunların neticesinde zuhur eden bir patoloji mi, yoksa liberal demokratik düzenin altının oyan otoriter ve dışlayıcı bir siyaset mi, liberal siyaset karşısında gerçek demokratik düzen inşa etmeyi hedefleyen bir siyasi olgu mu olduğu akademik yazında sıklıkla tartışılan meselelerden olmuştur.

Yakın tarihlerde birçok ülkenin liderinin konuşmalarında “biz ve onlar” söylemini kullandıkları, popülist sıfatına sahip olmasalar da popülist uygulamaları hayata geçirdikleri gözlemlenmektedir. Bu durum popülizmin dünya sathında inceleme sahasının genişliğini artırmakta, aynı zamanda hareketleri anlamlandırma ve yorumlamada birtakım zorluklara sebep olmaktadır. Böylelikle popülizm, artık yalnızca ideoloji olarak kabul edilmemekte, dinamik, dönüşebilen, şekil değiştirebilen, strateji olarak kullanılabilen ve farklı ideolojiler ve siyasi kültürler üzerinde tesiri olabilen bir kavram olarak da benimsenmektedir.

1.2.2. Türkiye’de Popülizmin Tarihi

Popülizm, etkisini dünyada gösterdiği gibi Türkiye’de de hissettirmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, dünyanın bir ucunda gerçekleşen bir vakanın küreselleşmenin etkisiyle farklı yerlerde de gerçekleşebilmesi siyasi fikirlerin ve hareketlerin farklı ülkelerde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye, 1923’te gerçekleşen hükümet sistemi değişikliği sonrasında, yerleşik cumhuriyet elitlerinin sürdürmek istedikleri statüko

karşısında duran halkçı ve anayasacı kesimler, popülist siyaseti icra edenler olmuşlardır. Halkın iradesinin yönetimde dolaylımsız olarak tecelli edebilmesi, seçkin kesimlerin yetkilerinin ve edimlerinin kısıtlanması yolunda gayret sarf eden popülist kesimler, etkilendikleri popülist akımların Türkiye’de zemin bulmasına katkı sağlamışlardır.

Narodnik Hareketi Türkiye’de bazı liberal-milliyetçi popülist gruplar tarafından takip edilmiştir. Bunlardan biri olan Genç Osmanlılar, Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk bağımsız entelektüel hareketi olmuş, Narodniklerden etkilenerak anayasalcılığı savunmuştur. Bu idealle monarşinin iktidarını sınırlandırarak mutlak monarşik düzenden anayasal monarşi düzenine geçiş yapabilmeyi hedeflemişlerdir. Mutlak monarşik yönetim karşısında halkın desteğini arayan Genç Osmanlılar, vatan sevgisi ve milli egemenlik kavramlarını ön plana koymuşlardır (Aslan, 2022; Mardin, 1962).

Yine hakimiyet-i milliye düşüncesinin yaygınlaştığı ve siyasal sisteme halkın dahil edilmesinin gerekliliğinin daha fazla gündeme getirildiği 2. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) Rus Narodnik Hareketinin beraberinde Durkheim’ın ‘dayanışmacılık’ (solidarity) düşüncesi gündeme gelmiştir.

Aynı dönem içerisinde iki dergicilik faaliyetiyle popülist düşüncenin Türkiye’de kök salmasına yönelik çabaların gerçekleştiğine rastlanılmaktadır (Aslan, 2022; Toprak, 2013). Bunlardan birincisi 1913 ve 1914 yıllarında mütefekkir Yusuf Akçura’nın riyasetinde yayın faaliyetlerini yürüten *Halka Doğru* dergisidir. Bu dergi etrafında oluşturulan popülist hareketin hedef kitlesi ‘çevre’de yer alan geniş halk kitlelerini siyasi, kültürel ve ekonomik veçhelerde etkilemekle olmuştur. Bütüncül ve homojen bir milletin inşa edilebilmesi yolunda toplumsal düzene hâkim olan avam ve havas ayrımını ortadan kaldırmak hedeflemiştir. Mevcut eşitsizlik durumunun engellenmesi için halk ile yakın irtibat kurulması, onun eğitim düzeyinin artırılması ve milli bilincin sağlanması neticesinde çağdaş bir siyasi düzenin inşa edilmesi temel gaye olmuştur.

Türk popülist hareketler tarihinde ikinci hareket ise 1918 yılında Celal Bayar önderliğinde, diğer dergi ile aynı isimle dergi faaliyetleri etrafında yürütülmüştür. Ege Bölgesi’nde varlık gösteren bu hareket/derginin, diğer *Halka Doğru* dergisi ve

hareketinden farklı olarak toplum içerisinde orta sınıfa hitap edildiği görülmektedir. Türkiye’de neşet eden bu iki hareketin ortak amaçlarından bahsedilecek olursa, ikisinin de milli bilincin yükseltilmesi, yükselen gayrimüslim burjuva kesiminin karşısında Müslüman orta sınıfa ekonomik çıkarlarını muhafaza etmelerini öğretmektir (Aslan, 2020). İki mecmuada da görüldüğü üzere popülizmin ekonomik hususunun diğer hususlarla beraber önemsendiği anlaşılmaktadır.

Tezimizin ilerleyen bölümlerinde ele alacağımız etken parametreler dahilinde yapısal faktörlere örnek verilebilecek olan 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhran (Great Depression) halkın dışlanmışlık duygusunu yaşamasına ve toplumsal bir öfkenin zuhur etmesine neden olmuştur. Bu öfke ve kargaşa durumunda farklı seviyelerden halk kitleleri birtakım halkçı siyasi gruplar tarafından dönem içerisindeki yerleşik düzene karşı mevzilendirilmiş, aynı zamanda onlara sistemde yer vermeyi taahhüt etmiştir. Tarihin bu döneminde popülist liderler ve büyük kitle partilerinin doğuşuna şahit olunmuştur (Collier ve Collier, 1991).

Türkiye’de popülizmin tarihini değerlendirildiğinde Cumhuriyet öncesi dönemdeki popülist hareketlerin fikirlerinin rüzgarının estiği görülmektedir. Milli egemenliğin Cumhuriyet rejiminin temelini teşkil etmesinden ötürü halkın siyasi alana dahilyeti önem arz etmekteydi. Kitlelerin yeterince modernleşememesine rağmen onlara yeni rejimde yer verilmesi gerektiği durumu halka yönelmeyi gerektirmiştir. Metin Heper’in vurguladığı gibi cumhuriyetimizin ilk döneminde yönetici elitlerin halk ile arasındaki boşluğu kapatmak ve halkın yeni rejime entegre olmalarını sağlamak için politik ve kültürel bir modernleşme sürecini başlattıkları görülmüştür. Şerif Mardin’e göre (1973) merkez ile çevre arasında yaşanan gerilimin etkisi, Mustafa Kemal Atatürk’ün karizmatik model liderliği altında hafifletilmeye çalışılmıştır (Heper, 1977). Cumhuriyetin kurulması sonrasında avam-havas, elitler-halk, merkez-çevre arasındaki farkın kapatılmasına yönelik politikalar uygulanmıştır. Bu politikaların uygulanmasına rağmen istenilen duruma yönelik muvaffak olunamadığı Ernesto Laclau’nun *Popülist Akıl Üzerine* (On Populist Reason) (2005) adlı eserinde savunulmaktadır. Seküler reformlar eliyle toplumun

gelenekselden modern olana geçişini hedefleyen tek parti rejiminin popülizmi ‘halka rağmen halk için’ ilkesine sahipti (Karaömerlioğlu, 2006, 111).

Ayrışmaları azaltmak ve homojen bir ulus devlet oluşturma hedefini güden anlayıştan sonra, politik alanda modernizasyonun sağlanması için 1920 ve 1930’lu yıllarda çok partili siyasal yaşama geçiş denemeleri gerçekleşmiştir. Siyasi modernleşmenin beraberinde onu destekleyecek olan kültürel modernleşme alanında da yenilikler görülmüştür. Birbirleriyle organize edilmiş politikalar neticesinde örnek olarak 1932 yılında Halk Evleri kurulmuş, seküler reformların kentlerde yaşayan halk tarafından benimsenmesi yolunda araç olarak kullanılmıştır. Türkiye’de halk inşa etmek sürecinde seküler amaç ve form kullanılmıştır. Karşılaşılan reaksiyonların (1925, 1930) etkilerinin ortadan kaldırılması amacıyla kültürel modernleşmeye yönelik birtakım politikalar uygulanmıştır. 1932’de Halk Evleri, 1940’ta Köy Enstitüleri seküler reformlardan birkaçı olarak zikredilebilir (Karaömerlioğlu, 2006).

İlerleyen yıllarda çevre ile merkez arasındaki makasın azaltılmasına yönelik çabalar tam olarak karşılık bulmamıştır. Bürokratik alana hakimiyeti olan Kemalist seçkinler ile halkı kenetleyen, etrafında toplayan Demokrat Parti ve onu takip eden diğer partiler arasındaki eşitsizlikler siyasi kutuplaşmaya neden olmuştur. Sosyo-kültürel farkın ve sosyo-ekonomik eşitsizliğin sebep olduğu bu durum neticesinde Mardin’e göre çevre ile merkez arasında tam anlamıyla bir uzlaş sağlanamamıştır (Mardin, 1973).

Türkiye’de tek parti döneminde halkı inşa etmek yolunda uygulanan popülist strateji Demokrat Parti döneminde değişime uğramıştır. Halk Partisi iktidarında uygulanan politika dönemin elitist siyasetine ve kitlesine fayda sağlamaktaydı. “Halk için halka rağmen” söyleminden “Hükümet ve idare, halktan, halkla beraber ve halk için olmalıdır” düsturuna geçildiği görülmüştür (Tekeli, 1985). Demokrat Parti’nin popülist adımlarının sonrasında 1980’li yıllara kadar “ortanın solu” öz tanımlamasıyla siyaset sahnesinde beliren Bülent Ecevit’in halka gitmek ve küçük insanın güçlenmesini sağlamak saikleriyle popülist politikalar uyguladığı, bunu Kemalist ideolojiyi tabana yayabilmek amacıyla yaptığı bilinmektedir. Böylelikle Kemalizm, seçkinçi çizgiden toplumcu çizgiye

geçmiştir. Yürüttüğü siyaset biçimi ve sosyalizm temelli fikirleriyle Narodnik’ler ile benzerlik arz eden, Türkiye’deki bir başka popülist hareket olan Devrimci Yol Hareketi, diğer benzer hareketlerden farklı olarak Avrupa aydınlanmacılığının evrensel olduğu görüşünü savunmaktaydı. Bu etkenler neticesinde Türkiye’de halkçılık ve eşitlik ilkelerinin anayasal ölçekte koruma altına alındığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Kanun önünde eşitlik” başlığı altındaki 10. Maddesinde hiçbir zümreye imtiyaz sağlanamayacağı ve eşitlik ilkesinin tesis edilmesi amaçlanmıştır:

“Madde 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde (...) kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” (Anayasa M. 10).

Türkiye’de yakın tarih içerisinde görülen popülizmin, günümüzde yaygın olarak yapılan sağ siyaset ile ilişkilendirmenin aksine, herhangi bir parti yahut ideoloji üzerinde temellük etmediği, farklı eğilimlere sahip siyasi partiler tarafından kullanıldığı, farklı siyasi isimlerin söylemlerinde çeşitli kelime ve kavramlarla tezahür ettiği anlaşılmaktadır (Çarkoğlu, Elçi, 2022, 326).

2. BÖLÜM

Popülizm Kavramına Yönelik İki Yaklaşım

Popülizmi tartışmak ve onun doğasını tanımak eylemi literatürün varsayımsal özelliği olarak kabul edilmektedir. Ele aldığımız düşüncelerde sürekli bir karşılaşma, tenakuz durumuna rastlanmaktadır. Kimlikler ve görüşler, kendilerini karşı konumladıkları cephelere göre kendilerini tanımlamakta, bir bakıma farklılıklarını ortaya koyarak kendi kimliklerini ve varlıklarını inşa etmektedir. Popülizm yazınında sağ popülizm ile sol popülizm arasında mukayeselerin sıklıkla yapıldığı, bu tasnifler etrafında partilerin, siyasi hareketlerin ve düşüncelerin sınıflandırıldığı fark edilmiştir, ancak bu açıklamaların tek başına yeterli olduğu görülmemiştir. Bu ayrım ile incelediğimiz popülizm mefhumuna yönelik iki tutum daha karşımıza çıkmaktadır: pro-popülizm ve anti-popülizm.

Popülizmi benimseyen, onu siyasetin temel ve öz meselesi ve özelliği olarak gören pro-popülizm ile popülizme karşı konumlanan, onun demokratik değerler karşısında tehlikeli bir durum arz ettiğini düşünen anti-popülizm arasında agonistik durum mevcuttur. Bu karşıtlığın temel nedenlerinden birisi de neoliberal hegemonyanın içinde bulunduğu kriz durumudur (Moffitt, 2018).

Başlarda küreselleşmecilerin, anti-popülistlerin söylemleri baskın durumda iken, sonraki yıllarda neoliberalizmin karşılaştığı kriz çevrimleri sonucunda pro-popülistlerin söylemleri baskın hale gelmiştir. Avrupa’da, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ana akım demokratik değerler ve kurumlar karşısında konumlanan popülist radikal sağ parti ve hareketlerin yaygınlaşması; onların antidemokratik, Avrupa mantığıyla bağdaşmayan, illiberal olarak tanımlanmaları yine son yıllarda anti-popülist açıklamanın hegemonik mücadelede üstün gelmesine yardımcı olduğu görülmektedir. Ancak popülizm fikrinin netlik arayışında olan; muğlaklık arz eden, şeffaf olmayan yerleşik anlayışlar ve yönetim

pratikleri karşısında duran seçmen halk üzerinde sempati uyandırdığı, pro-popülist fikirlerin ve eylemlerin bahsedilen kesimlerde karşılık bulduğu unutulmamalıdır.

Popülizm kavramının boş gösteren hüviyete sahip olması, onun farklı zamanlarda, farklı anlamlarla içinin doldurulmasına alan oluşturmuştur. Bu dönüm noktalarının, ağır basan söylemlerin ve tanımların içeriklerine detaylı olarak incelemek, ele aldığımız kavram üzerinde gerçekleşen hegemonik mücadelenin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Hegemonya mücadelesinin kavramların içeriğini doldurması, yüklenen anlamlar etkisiyle olay ve durumların, grupların tanımlanmasında belirleyici durumun gerçekleşeceği tezi kabul edilmektedir. Popülizme olumlu ve olumsuz yaklaşan bu iki yaklaşım arasında gerçekleşen hegemonik mücadelenin günümüze kadarki seyrinin bağımsız değişkenler etrafında değerlendirilmesinin, bundan sonraki süreçte kavrama yönelik adlandırma mücadelesinin gidişatı hakkında fikir verebileceği düşünülmektedir. Yüz yılı aşan tartışma içerisinde ne tür kırılmalar gerçekleştiği incelenmelidir. Popülizm kavramına, literatürüne ve olgusuna tesir ettiği düşünülen pro-popülizm ve anti-popülizm yaklaşımlarını incelemek bu bölümün amacını oluşturmaktadır.

Pro-popülist ve anti-popülist anlayışlarının kendileri de siyasi bir değerlendirme dahilindedir. Ele alınan vakaların incelenmesi, savunulan tutumun diğerinden farklı bir noktaya konumlandırılması, farklılığının vurgulanması, adlandırma çabasının hegemonik bir mücadele haline getirilmesi ilgili meselenin siyasi özellik taşımasına yol açmaktadır.

Popülizmin tanımını kimin belirlediği, bu tanımlama çabasını sürdüren kesimlerin hangisinin anlam mücadelesi kapsamında daha baskın olduğu meselelerini değerlendirmek ‘siyasi’ olanla irtibatlı görülmektedir. Bu tartışmaların adlandırma ve üst siyaset ortaya koyma hususlarında hegemonya mücadelesinin bir parçası olarak siyasi olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

İncelememiz kapsamındaki yazarların popülizme karşısındaki tutumları onların popülist siyasi partilere, popülist liderlerin yürüttüğü siyaset, ekonomi politikalarına yönelik yaklaşımlarına bakılarak anlaşılabilir. Popülizm ile demokrasi arasındaki ilişkiyi nasıl yorumladıklarına bakmanın da popülizme yönelik tutumları hakkında fikir

verebileceği belirtilmelidir. Ayrıca popülist siyasetin alternatiflerinin sorgulanması, bunların savunulup savunulmadığının incelenmesi pro-popülist ya da anti-popülist tutumları turnusol kâğıdı gibi bir vazife görmesini sağlamaktadır. Liberal, seçkin, çoğulcu ve çok kültürcü siyaset anlayışlarının popülist siyaset düşüncesinin karşısında yer aldıkları, onun demokratik düzenin tesis edilmesi ve sürdürülmesinde zararlı bir faktör olarak gördükleri bilinmelidir.

Çalışma kapsamında incelenen literatüre bakıldığında 1990'lı yıllardan itibaren popülizmin yükselen neoliberal düşünceye karşı bir tepki olarak ortaya çıkması, küreselleşmenin olumsuz neticelerine bakıp popülizmi savunan, gerekçelendiren ve onu siyasetin antagonistik özelliğine referansla makul bulan anlayışlar ile popülizmin karşısında yer alan görüşler daha fazla karşılaşabilme imkânına sahip olduğu fark edilmektedir.

Margaret Canovan'ın *Populism* (1981) adlı eseri bu kavramın tanımlanma çabasına yönelik literatürde önemli yere sahiptir. 1969 yılında gerçekleştirilen Konferans ve bunun neticesinde Ionescu ve Gellner tarafından kitaplaştırılan çalışmada popülizmi tanımlamaya yönelik başarılı sonuç alınamamıştır. Sonrasında Canovan'ın bu çalışmasında kavramın tanımlamasına ve kategorize edilmesine yönelik çaba görülmektedir. Bu çalışmayla popülizmin işçi, çiftçi, entelektüel türlerine ayırmış, bununla beraber popülist diktatörlük, popülist demokrasi, siyasetçi popülizmi, tepkisel popülizm gibi kategorileri de literatüre kazandırmıştır. Ancak Canovan'ın yaptığı bu çalışma ile ayrılan popülizm türleri arasında herhangi bir müşterek noktaların bulunamadığı Taggart tarafından belirtilmiştir (Taggart, 2000).

2000'li yıllara gelindiğinde popülizm üzerine gerçekleşen çalışmalar ve tartışmalar olgunlaşmış ve popülizmin ne olup ne olmadığına yönelik fikirler gelişmeye başlamıştır. 2000'li yıllarda sol popülizmin Bolivya, Ekvator ve Venezuela'da yükselişe geçtiği görülmektedir. Emperyalizm ve piyasa karşıtlığı özellikleriyle ön planda olan sol popülist akımlar sistemden dışlanmış olan kesimlerin siyasallığını söz konusu hale getirmiş olup, yeni bir muhalefet stratejisinin imkanını sorgulamışlardır.

Kavramın ideoloji mi, söylem mi, siyasi mantık mı, yoksa strateji mi olduğu sorusuna verilecek cevaplar bütünü anti-popülizm ve pro-popülizm tartışmalarının ötesinde ele alınabilmektedir. Bu tez çalışmasında söylem teorisini (discourse theory) benimsemektedir. Diğer açıklama çalışmalarının bazı bakımlardan boşlukları barındırdığı, literatür dahilindeki açıklamaların yeterli olmadığı, kavramı ve olguları açıklamakta birtakım eksikliklere sahip olduğu fark edilmiştir. Ancak çeşitli yaklaşımların popülizm kavramına yönelik türdeş özellikler atfettiği görülür. Bunlardan bir tanesi de halk-elit ayrımıdır. Bu yaklaşımları benimseyen yazarların zaman zaman farklı yaklaşımları benimseyebildikleri de görülmektedir.

Kavrama olumlu ya da olumsuz cihetlerde yaklaşmanın beraberinde ona analitik olarak yaklaşan düşünürlerin de olduğu fark edilmiştir. Popülizmi bir ideoloji olarak belirtenler kavrama analitik yaklaşmakta, kavram yönelik olumlu ya da olumsuz yaklaşmanın ötesinde bir incelemeye tabii tutulmaktadır. Bu yaklaşım Kurt Weyland, Cas Mudde ve Rovira Kaltwasser tarafından benimsenmektedir. Bu düşünürlerde tarafgir olmaktan ziyade popülizmi ne olduğuna yönelik bir anlama çabası ön plana çıkmaktadır. Ancak biz, meselenin ilgili yazarlarca analitik olarak ele alınma çabasını dikkate alıyorsa da, onların popülizmin karşısında olumlu yahut olumsuz tavırlarının metinlerine Jacques Derrida'nın önerdiği yapısöküm metodunun uygulanması neticesinde anlaşılabilirliğini iddia etmekteyiz.

2.1. Pro-Popülist Yaklaşım

Pro-popülist yaklaşım, popülizme siyasetin doğasına uygun olduğunu belirten, onun bir muhalefet stratejisi olarak gören, popülist fıkır ve liderlerin eylemlerini büyük ölçüde müspet bulan fikir bütünüdür. Yaklaşımı benimseyen düşünürler, eserlerini kaleme aldıkları dönem itibarıyla neoliberalizmin yıkıcı etkilerine maruz kalan zamanlara tekabül etmektedir. Bu durum, yerleşik elitlere yönelik tepkinin oluşmasına, onların uyguladıkları neoliberal politikalar karşısında hoşnutsuzluğa, halkın iradesinin doğrudan

icra edilememesine neden olmakta ve popülizm fikrinin savunulmasına yönelik gerekçeler oluşturmaktadır.

Popülizmin çeşitli ülkelerde liderler ve halklar tarafından benimsenmesi, yaygın politika türleri karşısında alternatif oluşturmaları, bu kavrama yönelik ilgiyi artırmıştır. Kavramın, birçok farklı türünde liberal demokrasiye ve neoliberalizme yönelik getirdiği tespitler, tenkitler ve halkı odak noktasına taşıyan nitelikli teklifler sunmasıyla ilgili kavrama yönelik incelemelerin sayısı artmıştır.

“Popülizm kötü bir şey midir?” sorusu anti-popülistler ile pro-popülistler arasındaki açıklama farkını oluşturmaktadır. Habermas (1996) ve Giddens (1999) gibi Batılı düşünürler popülizmi tehlikeli, zararlı ve faşizan eylemler bütünü olarak görmektedirler. 2000’li yılların ortalarından itibaren popülizmin kötü bir şey olmadığına yönelik kanaatler Slavoj Žižek, Claude Lefort, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe tarafından daha da fazla olarak dile getirilmiştir. İnsanların yerleşik düzende memnuniyetsiz oldukları hususlar etrafında ortaklaşarak yeni bir radikal demokrasi düzeninin imkânı daha da fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Örnek verecek olursak Wall Street’i İşgal Et (Occupy Wall Street) eylemlerinde ekonomiye yönelik gelişen memnuniyetsizlik etrafında farklı kimlikler ve talep grupları, neoliberal düzeni sürdüren sermayedarlar ve taraftarlar karşısında örgütlenebilmişlerdir.

Sosyalist bir strateji için popülizmin cazip bir avantaj sağlayabileceğine yönelik düşünce günden güne yaygın hale gelmiştir. Halkın ancak bu şekilde örgütlenebileceği fikri bazı kesimler tarafından kabul görmeye, yalnız bu şekilde yerleşik iktidarlarının devrilebileceği fikri rağbet görmeye başlamıştır. Demokrasinin özünde iktidarın olduğu düşünüldüğünde, kitlelerin popülist stratejiyle ikna edilmesinin demokrasiye aykırı bir davranış olmayacağı fikri pro-popülistler tarafından çeşitli mecralarda ortaya koyulmuştur. Popülist stratejinin uygulanmasına razı olmuş halk gerçeği, popülistlerin savunularında sunabilecekleri belirgin gerekçelerinden biri olmuştur. Bu gerekçeden doğrudan destek alan popülist anlayış, halkın iradesini gerçekleştiren popülist liderlerce

gerçekleştirilebileceği, hızlı kararlar verebilen, hızlı kalkınmacı modele sahip olan, prosedürel engellere takılmayan bir şekilde yönetimin icra edileceği bir düzen ön görür.

Pro-popülizm, çoğulcu idealizme, neoliberal kurumlara karşı çıkan; popülizme olumlu bir yaklaşım sergileyen görüştür. Çoğulcu ve elitist bir yönetim anlayışına karşı çıkmaktadır. Bu anlayışa göre elitist kurumsal düzene mahal verilmemelidir. Pro-popülist tutum, çoğunlukçuluğun popülizm ile birlikte anılmasına sebep olan anti-popülistler karşısında iki kavram arasında zorunlu bir ilişki olduğunu kabul etmekte ve bunu siyaset açısından doğru ve makbul olarak görmektedir. Ancak bunun dışında yabancı düşmanlığı, kayırmacılık gibi politik eylemlerle popülizmin kaçınılmaz bir ilişkiye sahip olmadığını belirtmektedir (Aslan, 2022, 453).

Tezimizin bu bölümünde popülizme olumlu yaklaşanlar düşünürlerin bu kavrama nasıl ve hangi kavramlar etrafında yaklaştıkları sorularına cevap aranacaktır. Bu anlamlandırma krizinde pro-popülistler olarak adlandırdığımız kesim, popülizmin anlamını belirli bir süre için sabitleştirmeye çalışmaktadır. Söylem yaklaşımını benimsemek ve popülizm kavramını bir boş gösteren olarak kabul etmek pro-popülizm düşüncesinin belirleyici temel özellikleri arasında yer almaktadır.

2.1.1. Pro-Popülist Literatürün Değerlendirilmesi

Ionescu ve Gellner, 1967 yılında Londra Ekonomi Okulu'nda popülizm kavramını tanımlamak amacıyla organize edilen gerçekleştirilen kongre sonucunda popülizmin öneminin herkes tarafından kabul edildiği, ancak onun ne olduğu üzerine uzlaşının sağlanamadığını eserlerinde vurgulamıştır (Moffitt, 2020: 33).

Rocborough (1984), bu kavramın miadını doldurduğunu, işlevinin nihayete ermesi gerektiğini savunsa da Latin Amerika ve diğer bölgelerdeki iktidara gelen yönetimleri açıklamada başarılı olması, sürgün ideoloji olmasının getirdiği imkanla alt kolayca alt başlıklara ayrılması kavramın süreğenliğini ortaya çıkarmaktadır (Moffitt, 2020, 29)

Wiles’a göre (1966: 166) kavramın tanımı, onu tanımlayan/tanımlamaya çalışan, adlandıran kişinin içinde bulunduğu ortamın ideolojisine göre şekillenmekte olduğunu ifade etmektedir (Moffitt, 2020, 34).

Worsley, popülizmi ideoloji ya da hareket olarak açıklamanın onu sınırlandıracağını belirtmiş, onun çeşitliliğinin siyasi kültür ile irtibatlandırılarak anlaşılabilirliğini vurgulamıştır.

Laclau, sürekli değişen bir toplumsal tabanın varlığına yönelik açıklamayı kabul etmemektedir (Worsley, 1969, 247). Bunun yerine “halkın” temel imgelerinin ve merkezi gösterenlerinin farklı söylemler etkisiyle nasıl gündeme getirildiği/inşa edildiğini sorarak Worsley’in yolunu izlemektedir. Laclau, popülizm kavramını muktedir kurumlar ve elitler karşısında mevzileyen bir “söylem” olarak tanımlamaktadır. Laclau’nun savunduğu söylem teorisini diğerlerinden farklılaştıran güçlü ve zayıf yanları vardır. Analitik bir açıklama özelliğine sahip olması, birçok popülist tecrübeyi deneyimlemiş olan ülke örneklerinde tutarlı çıkarım ve tespitlerin mevcudiyeti Laclau’nun görüşlerini tarafımızca makul kılmaktadır.

Canovan, çalışmasında (1981) 1967 yılında gerçekleştirilen LSE Konferansında kavram üzerinde tanımlama çalışmalarında bir uzlaşının sağlanamadığı, tartışıldıkça daha çok sürtüşmenin ortaya çıkacağını diğer kavramlar-ideolojiler (sosyalizm, liberalizm, komünizm ile de karşılaşılabileceğini belirtmiştir. Ancak popülizmde farklılaşan bir husus olduğunu belirten Canovan, diğer ideolojik akımlarda onların savunucuları tarafından kendilerini tanımlama eğilimi çabasının olduğunu, ancak popülizmde ortak bir popülist hareketin yahut geleneğinin mevcut olmamasından dolayı tanımlanan olmak duruma sahip olmadığı, bunun aksine, bu boşluğun başkaları tarafından tanımlanmalarına sebep olduğuna değinilmektedir. Sosyal bilimlerde bir grubun veya aktörün kendi varlığını/kimliğini diğeri-öteki olanı tanımlayarak, kendi olmayan ve olmasını istemediği kötü hasletleri işaret ederek iyi, tercih edilen ve ideal olan özellikleri kendisinde odaklanmasını istemektedir/sağlamaktadır. Popülizmin çoğunlukla pejoratif anlamlarla anılması/adlandırılmasının bir nedeni de budur. Popülizmin “ne olduğu” sorusunun cevabı

üzerine uzlaşının sağlanamamasının diğer bir sebebi ise onun Mudde'nin tabiriyle “thin centered ideology” olmasıdır. Tek bir gelenek oluşturamamasının yanında birçok ideolojinin beraberindeki tamamlayıcı ek unsur olarak varlık göstermesi onun tek tanımlanamaz/çoğul durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer bir sebep ise popülizmin liderler ve siyasi organizasyonlar tarafından dinamik bir siyaset tarzına sahip olmasıdır. Rüzgârın yönüne göre şekillenen, içinde bulunduğu konjonktürün şekline hızlıca bürünen siyasi stil olması onun tek türde tanımlanabilmesi, kategorileştirilmesi ihtimalini zorlaştırmaktadır. Çalışmamızı diğer çalışmalardan farklılaştıracak olan husus: “açıklamak” ile “tanımlama”nın ne olduğu, birbirleri arasındaki farkın ne olduğu, anlama erişmede hangi role sahip olduklarını ortaya koymak, literatürü incelerken ve bunları anlamlandırırken zihni girişimlerimizi kolaylaştıracak, anlam karışıklıklarından koruyacaktır.

Carl Schmitt, davranış biçimlerini değerlendirerek yüksek siyaset ve alçak siyaset kavramsallaştırmaları ve kategorileri ile bağlantı kurar. Burada yükseklik ve alçaklık halkla ilişki kurma tarzı bakımından adlandırılmış, söylemin ötesinde bir ilişki biçimi olarak değerlendirilmiştir (Schmitt, 2021). Schmitt'in düşman tanımı önemlidir: “O halde düşman, rakibimiz ya da genel anlamda hasmımız değildir. Düşman, antipatik duygularla nefret ettiğimiz kişisel hasmımız da değildir. Düşman sadece, gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür.” (Schmitt, 2021, 59).

Mouffe, çalışmalarında Schmitt'in dost-düşman ayrımının siyasal olanın doğasında olduğunu sıklıkla savunmaktadır. Ötekinin ‘varoluşsal olumsuzlanması’ olarak görülen düşman ayrımı, karşısında olunanın kurucu rolüne sahne olmaktadır. Biz/onlar ayrımında ötekinin varlığı, biz'in inşasına olanak sağlamaktadır. Bu durum antagonistik bir dost/düşman ayrımının doğasına işaret eder.

Antagonistik durumdan agonistik duruma geçmeyi öneren Mouffe, birbirleriyle antagonizma durumunda çatışan tarafların agonizma ile birbirlerinin meşruiyetlerini tanıdıkları bir biz/onlar ilişkisine evrilebilmektedirler. Mouffe, demokratik siyasetin

amacının bu olduğuna işaret etmektedir. Bu durum neticesinde canlı, farklılıkların mevcut olduğu bir demokratik durum ortaya çıkmaktadır (Mouffe, 2018, 28).

Mouffe, kimliğini inşa eden öznenin bunu ancak diğerinden farklılığını ortaya koyarak, konumlanarak ortaya çıkarabileceğini savunmaktadır. Kurucu dışsallığın zorunluluğu ve popülizmin siyasette iktidar zeminini boş bırakması, bu boşluğun geniş kitleler tarafından doldurulmaya talip olunması Mouffe'un düşüncesini anlamlı kılmaktadır. Mouffe, liberalizmin evrenselci, tek tipleştirici özelliklerine karşı çıkararak farklılık mantığına işaret etmiştir. Ona göre evrenselci anlayış, iktidar alanını sabit tutarak, farklılıklara ve değişime kapalı bir siyaset fikrini benimsemektedir. Böylece liberalizm statükoyu muhafaza ederek değişmezlik tutumunu sürdürebilmektedir. Bu durumda toplumun farklı kesimlerinin siyaset alanında varlık gösteremeyeceği durumun tesis edileceği Mouffe tarafından vurgulanmaktadır.

Çoklu hegemonyalar durumunu, çok kutupluluğu radikal demokrasi açısından önemli bulan Mouffe, tek kutuplu bir dünya düzeninin antagonizmaların bastırılması neticesinde oluşturulduğunu savunmaktadır:

“Bana göre tek çare hegemonyaların çoğullaştırılması. Dünyanın siyasi olarak birleşmesi hayallerini bir kenara bırakıp çok-kutuplu bir dünyanın kurulmasını savunmalıyız. Merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymaksızın çeşitli ekonomik ve siyasi modellere göre örgütlenmiş bölgesel kutupların çokluğunu kabul ediyor olduğundan böylesi bir dünyayı ‘agonistik’ olarak tanımlayabiliriz.” (Mouffe, 2015, 42).

Chantal Mouffe, radikal demokrasi fikrini liberalizm karşısında konumlandırmaktadır. Ona göre liberalizm, antagonizma ile irtibatlandığı ‘siyasal’ı yadsımakta, antagonistik düzeni göz ardı etmekte ve soğuk savaş sonrasında artan çatışmacı durumları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Mouffe, liberalizmin ve dolayısıyla küreselleşmenin hegemonyasının kırılması gerektiğini *Dünyayı Politik Düşünmek Agonistik Siyaset* adlı eserinde savunmaktadır (Mouffe, 2015).

Mouffe, siyaset kavramını agonizma ile, siyasal kavramını ise antagonizma ile irtibatlandırmaktadır. Michael Hardt ve İtalyan Marksistlerinden Antonio Negri’nin literatürde ortaya attıkları çokluk (multitude) kavramını benimseyen Mouffe, devlet yahut

siyasi kurum desteği olmaksızın bir kitlenin öz örgütlenmesinin bu kavramın fonksiyonu ile gerçekleştirebileceklerini düşünmektedir. İtalyan ‘autonismo’ fikri olarak da geçen bu anlayış, temsili demokrasiyi reddetmekte olup, çoğulcu bir yüzleşmenin imkanına kapı aralamaktadır.

Mouffe, antagonizmanın siyasi düşüncede kaçınılmaz olduğunu ifade eder ve bunu bir çatışmadan ziyade rekabet durumu olarak gerekçelendirir. Antagonizma ile liberal demokrasi anlayışı, tek tipleşme ve homojenleşme pratiklerinin karşısında yer alınmış olunacağı düşünür tarafından ifade edilir.

Radikal demokrasi anlayışının temellerinden olan çoğulculuk fikri ile düşmanlar arasındaki antagonistik mücadele evresinden muhalifler arasında agonistik çarpışmalara evrilmenin gerçekleşeceği savunulmaktadır. Bunun neticesinde çok kutuplu kurumsal bir çerçeveye sahip olunup radikal demokrasinin sergilenmesi mümkün hale gelecektir. Kolektif kimliklerin varlık gösterebilme imkanını ‘pluri-verse’ olarak isimlendiren Mouffe, bu düşüncesiyle hareket edildiğinde Avrupa’nın ve onun değerlerinin dünya üzerinde yalnızca bir bölge ve paralelinde düşünce olduğu çıkarımı yapmak mümkündür. Onun bu anlayışından hareketle postkolonyal çalışmalarla irtibat kurulabileceği mümkün gözükmektedir. Evrensel (uni-verse) anlayışta ulusalcılık, bireyselleşme, Avrupa’nın küresel demokrasi üzerindeki lider misyonu ön plana çıkmaktaydı. Toplumsal hareketlerin yalnızca ekonomik hoşnutsuzluklardan neşet etmediği, bununla beraber demokratik taleplerin karşılık bulmamasının da tepkilerin ortaya çıkmasında tetikleyici rolü olduğu Mouffe tarafından hatırlatılmaktadır (Mouffe, 2021).

Lawrance Goodwin, tezimizin “Tarihsel Süreç” bölümünde ele aldığımız Narodnik Hareketi’nin korporatif devlet karşısında demokratik bir eleştiri getirdiği iddiasıyla ele almıştır. Bahse konu olan popülist harekete olumlu yaklaşmış, tarihsel gelişmeleri ele alırken olgusal yaklaşım sergilemiştir. Goodwin, Millet Partisi’nin karşı koyduğu kesimlere yönelik siyasi konumlanmasının geçici ve tepkisel olmadığını, bilakis Birleşik Devletler’in oluşum aşamasındaki korporatif devlete karşı demokratik bir konumlanış olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Goodwin, 1978).

Charles Postel, farklı ve olumlu görüşüyle Millet Partisi'nin siyasi varlığını haklılaştırmış ve olumlamıştır. Köylülerin kendilerini tıpkı bir modern insan olarak kabul ettiklerini ifade etmiş, yazın dahilinde bu hareketin demokratik taleplere sahip olduğunu belirtmiştir. Modern Birleşik Devletler için alternatif bir demokratik düzen arayışında oldukları belirtilmiştir. Kırsal kesimde yaşayan bu kesimin modern dünya yaşamının getirdiği imkanlardan eğitim ve profesyonel alanlarda yararlanmak istemiştir. Ayrıca Millet Partisi dahilinde onların demokratik katılıma ulaştıkları Postel tarafından belirtilmiştir (Aslan, 2021).

Laclau'nun takipçileri olan, siyasi mantık açıklamasını benimseyen kesim popülizmi demokrasi için olumlu bir güç olarak görmektedir. Bu anlayışa göre popülizmin varlığı halkın inşasını sağlamakta, halkın inşası da demokrasiyi oluşturmaktadır.

Popülist bir siyaset icra eden liderler, yönetim pratiklerini haklılaştırmak, eylemlerine ve düşüncelerine akademik meşruiyet kazandırmak için kendileriyle paralel görüşe sahip olan, kendilerinin siyasi stratejilerini onaylayan akademisyenlerin görüşlerini önemsemektedirler. Örnek verecek olursak Bolivya eski devlet başkanı Evo Morales (2006-2019), Ekvator eski devlet başkanı Rafael Correa (2007-2017) ve Venezuela eski devlet başkanı Hugo Chavez (1999-2013) Ernesto Laclau'nun görüşlerini önemsemiş, kendisini ülkelerine davet etmişlerdir (Moffitt, 2020, 203-204).

Hans-Georg Betz, Avrupa genelinde karşılaştığı hareketlerden bazılarını radikal sağ popülizm olarak adlandırmaktadır. Betz, popülizmin temsili demokrasi ile onun gerçek dünyada uygulanışına ilişkin soyut ilke ve iddialar arasındaki çelişkileri gösterdiğini ifade ederek onun demokrasi üzerinde olumlu etkiye sahip olabileceğine işaret eder. (Betz&Johnson, 2004, s. 323-324; Moffitt, 2020, 200).

Popülizmi bir patoloji olarak lanse etmek bazı yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Meny ve Surel, patolojik bir durumun olması için normal durumun mevcut olma ön şartını/zorunluluğunu belirtmektedir. Popülizmin liberal demokrasiye karşı tepki olarak ortaya çıktığına yönelik genelleştirilmiş kabulü, Avrupa dışında popülizmin mevcut olduğu, fakat popülist hareketlerin ortaya çıkmasından evvel liberal-demokrat bir düzenin

mevcut olmadığı ülke örnekleriyle yanlışlayabilmektedir. Kuzey Amerika ve Avrupa’da kabul edilebilecek olan durum; Latin Amerika, Asya-Pasifik, Afrika bölgelerindeki liberal ve demokrat olmayan ülkelerde karşılık bulmamaktadır (Moffitt, 2020, 203).

Popülizmin sadece radikal sağ siyaset ile ilişkilendirilmesi eksik bir okuma olarak kabul edilmektedir. Son zamanlarda, birçok Avrupa ülkesinde popülizmi yalnızca radikal sağ hareketlerle ilişkilendirip, onun demokrasi karşısında bir tehdit olarak görmek çok sayıda Avrupalı düşünce kuruluşunun mücadele eylemi ve fikri olarak yer almaktadır. Bu anti-demokratik radikal sağ düşünce ile irtibatlandırma, dar bir perspektif olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda Laclau’nun Yunanistan’daki akademik takipçileri olan Stavrakakis ve Katsambekis popülizmin yalnızca Avrupa bağlamında ele alınmasını Avrupa merkezci bir okuma/tutum olarak yorumlayıp eleştirmektedir (Moffitt, 2014, 136).

2.1.2. Pro-Popülist Yaklaşımın Kavram Üzerindeki Etkileri

Popülizm kavramına yönelik olumlu bir perspektif sunan düşünürler, popülizmin siyasetin doğasına uygun bir fenomen olduğunu savunmaktadırlar. Neoliberal düşüncenin, liberal demokrasi anlayışının 1990’larda popüler hale getirdiği çok kültürcü paradigmanın, tek model vatandaşlar olarak tek, değişmez ve meşruiyeti sorgulanamaz ekonomik, sosyal, politik değerlerin dünyanın ve bireylerin refahını temin etmek hususunda tek formülasyon olabileceği düşüncesine karşı koymuşlardır. Bahsedilen değerlerin hedefine ulaşamaması, geçmişten günümüze tarihin birçok döneminde, ulusal ve uluslararası krizlerin meydana gelmesi onların meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Tek hegemonya durumunda elitlerin temiz ve ahlaklı halkın haklarını gasp etmeleri eleştirilmiş, bunun karşısında hegemonyaların çoğullaştırması, iktidar alanının agonistik bir duruma elverişli hale getirilmesi pro-popülistlerce hedeflenmiş ve önerilmiştir. Halkın içerisindeki farklı mağdur kesimlerinin eklemlenerek muhalefet stratejileri geliştirmesi bu yaklaşımın gelişme kaydetmesi neticesinde gerçekleşmiştir.

Popülizm kavramının pejoratif bir bakış açısıyla yorumlanması popülist liderlerin ve hareketlerin destekçilerini motive etmiş, strateji ve siyasi mantık açıklamalarının literatür düzleminde gelişmesine alan açmış ve demokratik düzenin tesisinde alternatif çabaların önünü açmıştır. Hatta popülizm kavramı, birçok mesele için salt ve sade bir şekilde sarf edilmesinin ötesine geçilerek çeşitli popülizm türlerinin akademik metinlerde ve medya platformlarında ifade edilmesinin önü açılmıştır. Popülizm, antidemokratik özelliğe sahip olan faşizm, totalitaryanizm, otoritaryanizm gibi kavramlardan ayrıştırılarak bu kavramlarla arasındaki farklar belirtilmiştir. Ayrıca pro-popülist bakış açısına sahip düşünürler, popülist liderler tarafından benimsenmiştir. Çeşitli ülke örneklerinde görüleceği üzere hükümetlerin desteklerini alan çalışmalar yayınlanabilme ve alıcılara aktarılabilme hususlarında gerekli maddi imkanlara daha rahat ulaşabildikleri görülmektedir. Böylece kavrama yönelik hegemonik adlandırma çabası daha eşitlikçi bir durumda gerçekleşme imkanına sahip olabilmektedir.

2.2. Anti-Popülist Yaklaşım

Tezde iki kutup olarak ele aldığımız pro-popülizmin beraberinde anti-popülizm ve kavramlarına da değinmeyi, bu kavramlar ile kastedilenlerin ne olduğunu açıklama çabasının meseleyi berrak hale getireceği düşünülmektedir. Tez boyunca gerçekleştirilmeye çalışılan tanımlama ve açıklama çabalarının bu iki kanat tarafından sağlandığı bilinmelidir.

Anti-popülizm, popülist anlayışın karşısında duran, halk ile elitler arasında ayrıma sebebiyet veren popülist gruplara karşı muhalefet geliştiren, popülizme pejoratif anlamlarıyla yaklaşan görüşler bütünüdür. Anti-popülist söylem popülizmin kayırmacılık (clientalism), ksenofobi (yabancılara yönelik hasmane ve gergin tutum), çoğunlukçuluk (majoritarianism), seçim kazanmaya yönelik bir strateji ve ekonomik süreç yönetimi kavramlarıyla beraber anılmaktadır (Katsambekis&Stavrakakis, 2013).

Popülizme yönelik oluşturulan yazında son 50 yıllık dönemde popülizme karşı ağırlıklı olumsuz bir perspektif geliştirildiği görülmektedir. Olumsuz algının oluşmasının sebebi

anti-popülist yaklaşımın hegemonik düzlemde kavramın içeriğini daha etkili doldurmasıdır. Anti-popülistlerin daha çok şekillendirdiği bu literatürde belli kavramlar, olaylar, stratejiler, söylemler ve ithamlar öne çıkmaktadır. Anti-popülist bir perspektif ile değerlendirme yapıldığında popülizm otoriterlik, kahramanlık, otoriteryanizm, antidemokratik durumlarıyla ilişkilendirilmektedir. Nepotizm, akraba ve yakınları siyaset alanında ön planda tutma, rol model aile olarak gözükmek halkın gözünde sempati kazanma (Arjantin’de Juan Domingo Peron yönetimi buna verilebilecek en uygun örnektir), halkın lider ve ekibiyle duygusal aidiyet kurması, negatif politik meseleler olarak zimmete para geçirme, yolsuzluk, kara para aklama, ahlaken çürüme ve bunu yaygın ve kabul edilir hale getirmek, post modern düzende söylenen hakikatin ve savunulan görüşlerin ve tutumların tutarlılık arz etmemesi, siyasette erkek egemen profilin ön planda olması, yani ataerkil durum sıklıkla görülen ve popülizm ile irtibatlandırılan olgular olmuştur.

Pragmatizm popülist yönetimlerde görülen diğer bir özelliktir. Özellikle dış politikada pragmatist siyasetin izlenmesi, uluslararası alanda çıkarların gözetilmesi için ahengin sağlanması, siyasetin değişen rüzgarına göre yeni siyaset stratejilerinin belirlenmesi popülistlerin temel pragmatik özelliklerindendir. Geleneğe bağlı kalınması, tarihsel tutumun benimsenmesi, belirli mitlerin üretilmesi, kahraman karakterlerin milletle bağdaştırılarak ortak bir mit oluşturulması, bu vesileyle bir tarihin inşa edilmesi, tarih dilinin kullanılması, maskülen karakterlerin oluşturulması vb. popülist strateji içerisinde sıklıkla görülen uygulamalardan bazılarıdır. Ayrıca popülist liderlerin belli spor alanlarında mahir olmaları, belli spor kulüplerini açıktan desteklemeleri bilinen bir olgudur. Halktan, halk ile beraber olma durumunun bilinirliğinin ve görünürlüğüünün artırılması, geniş bir taraftar desteğine sahip olmak istenmesi bu irtibatın sebebini teşkil etmektedir.

Mevcut hegemonyanın organik aydınları olarak değerlendirildiğinde popülizme karşı tutum sergileyen, popülizmi olumsuzlayan kesim çeşitli mecralar üzerinden görüşlerini dile getirebilmekte, bunun neticesinde mevcut konjonktür dahilinde güçlü olan kurumların destekleriyle görüşleri yaygın kanaatin oluşmasında belirleyici faktör olmaktadır. Bu kişilerin ana akım medya platformlarında yer alan, akademik dergilerinde

yayın yapan kişiler oldukları unutulmamalıdır. Hegemonyanın bir parçası oldukları için düşüncelerinin karşılık bulması, medya aracılığıyla yaygınlaştırılması, fikirlerinin propaganda stratejileriyle kabulünün kolaylaştırılması durumları gerçekleşmektedir.

Avrupa’da 1990’lı yıllardan itibaren yükselişte olan popülist partilerin (özellikle radikal sağ partiler olarak adlandırılan) üzerine kayda değer çalışmalar yapılmıştır. Buna paralel olarak siyaset bilimi alanında bu konunun araştırılmasına yönelik birçok teşvik ve akademik bursun varlığı dikkatimizi çekmektedir (Hunger&Paxton, 2021: 619). Buna benzer fikri yatırımlar ve teşvik mekanizmaları kavramların adlandırılmasında, kavramlara yönelik genel intibaların şekillenmesinde ve akademik çalışmalarının gidişatının belirlenmesinde etki sahibi oldukları tarafımızca iddia edilmektedir.

18. yüzyılda demokrasi anlayışı genel iradeyi ön planda tutmaktadır. Karar alma sürecinde halkın doğrudan söz sahibi olması, halk içerisinde belirli vasıflara sahip kişilerin karar alma sürecinde aktif rol oynaması, bir zümrenin tekelinden uzak durulması gibi fikirler benimsenmiştir. Özellikle Jean Jacques Rousseau’nun genel irade (general will) fikri bu dönem içerisinde etkisini hissettirmiştir. Doğrudan demokrasinin gerçekleşmesi, dolayısıyla yasama ve yürütmenin tek kaynak olan halk tarafından idare edilmesi önemsenmiştir. Buradaki temel amaç bireyin kârının gözetilmesi değil, toplumun genel faydasının/ortak yararının karşılanmasıdır (Rousseau, 2015: 91). Bu çoğunlukçu demokrasi anlayışı ilerleyen zamanlarda çoğunluğun tiranlığı (tyranny of the majority) gibi fikirler aracılığıyla eleştirilmiştir. Bu fikre göre toplumun çoğunluğunun aldığı kararlar, çoğunluğun faydasını sağlayacak sonuçlar toplum içindeki azınlıkların haklarını ve faydalarını zarara uğratabilmektedir. Bunun neticesinde demokrasi literatüründe çoğunlukçu anlayıştan çoğulcu demokrasi anlayışına geçildiği görülmektedir. Çoğulcu demokrasi (pluralist democracy) anlayışına göre toplumun yalnızca çoğunluğunun aldığı kararlar değil, diğer azınlık gruplarının da hakları dikkate alınmalıdır. Onlara yönelik politikalar üretilmeli, kaynaklara ulaşmalarına imkân tanınmalıdır. Çokkültürcülük (multiculturalism) anlayışı bu hoşgörü siyasetine olanak tanımaktadır. Ancak anti-popülist anlayışa göre günümüzdeki popülist siyaset yalnızca belirli bir kesimi halk olarak tayin etmekte ve bu halk dışındaki grupları, azınlıkları düşman olarak tanımlamaktadır.

Bu siyasi anlayış, halkın faydasının sağlanıp sağlanmadığına işaret edilerek dost-düşman mantığı ile ilişkilendirilmektedir. Halkın menfaatlerini zarara uğrattıyor gibi gösterilerek azınlık ile düşmanlık mefhumları arasında bağlantı kurulmaktadır. Bugün Avrupa’da görülen aşırı sağ popülist partilerin göçmen ve azınlıklar karşıtı siyasetleri Avrupa’nın çok kültürlülükle imtihanı olarak nitelendirilebilmektedir (Emiroğlu, 2016, 115).

2.2.1. Anti-Popülist Literatürün Genel Değerlendirilmesi

Richard Hofstadler, 1955 tarihli *The Age of Reform* adlı kitabında bu oluşuma yönelik olumsuz cihetlerden yaklaşmıştır (Hofstadler, 1955). Millet Partisi’ne yönelik eleştiri getiren Hofstadler (1955), popülizmin sağdan yahut soldan gelmesi fark etmeksizin kılık değiştiren bir tehdit olduğunu belirtmektedir. Yine bu eserinde Millet Partisi’nin söylemlerinin komplo teorileri, radikalizm, irrasyonallite ve kırsalın güzelleşmesini içerdiğini belirtmektedir. Onların, geleneksel yaşamı savunan kırsal kesim insanları olduklarını, şehir hayatı ve modernleşme karşısında gerici tepki verdiklerini düşünmektedir. Bu hareket üzerinden popülizmi pejoratif anlamda değerlendirmiştir. Millet Partisi, İlerleme Dönemi (Progressive Era) olarak adlandırılan 1896-1916 yılları arasında endüstrileşme, şehirleşme, yoğun göç akımlarını etkilemiştir. Ayrıca Yeni Düzen (New Deal) politikasını etkileyerek, ekonomi merkezli reformlara rehber olmuştur.

Avrupa’da yaşanan faşizm tecrübesinden sonra halk hareketlerine karşı genel temkinli tutum, bu post-faşizm döneminde eserine kaleme alan Hofstadler’i Millet Partisi’ne karşı konumlu bir dile sevk etmiş olabileceğini düşündürmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında popülizme yönelik takınılan olumsuz tavrın sebebinin bu olabilmektedir. Bu düşünürlere örnek olarak Amerikan tarihçileri olan Lawrence Goodwyn, Charles Postel ve sonra gelen diğer düşünürler Hofstadler’in görüşlerinin temellerini sorgulamış ve büyük ölçüde savlarını geçersiz hale getirmiştir (Goodwyn, 1978; Postel, 2007).

Postel’e göre Birleşik Devletler’deki Millet Partisi mensubu kimseler kendilerini modern insan olarak görmekte ve modern US için alternatif demokratik bir vizyona sahiplerdi. Onların arzulanan daha demokratik bir siyasi katılımı (Postel, 2007). Bu görüş ile Millet

Partisi dahilindeki demiryolu, tarım, maden ve diğer sektörlerdeki işçilerin şehir yaşamına karşı kırsal ve gelenekler yaşamı bağnazca savundukları iddiasının üzerinde daha makul bir açıklama çabası getirilmiştir. Bu kesime yönelik pejoratif yorumlama onların anti teknokrasi tutumunu savunduklarını iddia etmektedir. Hofstadler'in eserini kaleme aldığı dönem dikkate alındığında, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşandığı, bundan dolayı halk ayaklanmalarının ve kitlelerin siyasi hareketlerine faşizm tecrübesinden ötürü kuşku ile yaklaşıldığı dikkate alınmalıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere eserlerin, fikirlerin üzerinde onların geliştikleri coğrafya, yaşanan tarihi tecrübelerin tesiri dikkate alınmalıdır.

Weyland Latin Amerika'daki popülist yönetimlerin tecrübelerini incelediğinde popülist tecrübe ile onların ülke menfaatinin gerilediğine yönelik yorumda bulunmaktadır.

Paul Taggart bir yandan popülizmi siyasetin doğasına uygun olarak kabul ederken, bir yandan da popülizmin kapitalizm ve neoliberalizme karşı ortaya çıktığını belirtmekte, ancak popülizmin aşırı sağ çizgiye ulaşması durumuna tepkisini açıkça ortaya koymaktadır. Taggart, Popülizm adlı eserinde popülizm kavramının günümüz siyasetinde keyfi ve yaygın olarak kullanıldığına işaret etmekte olup onun bu özellikler dışında temsili siyasetin dahilinde potansiyel bir güç olarak karşımızda durduğunu belirtmektedir. Taggart, popülizmi içi boş ve diğer ideolojilerin ona eklemlenen, içini dolduran değer kümelerinden bahsetmektedir. Bu ideolojilerin anlaşılabilmesinin ön koşulu popülizmin iyi anlaşılması olarak kabul edilmektedir. (Taggart, 2004: 147, 148).

Taggart, popülizmi iyi veya kötü olarak tanımlamaktan ziyade bu kavrama nötr yaklaşmış ve temsili demokrasi ve dolayısıyla liberalizm ana akım düzenlerinin sıhhatli olup olmadığını ölçmeye yarayan bir araç, siyaset biçimi olarak değerlendirmiştir (Taggart, 148). Genel anlamda popülizmin liberalizm karşısında bir tepki olarak ortaya çıktığı tespitinde bulunan Taggart, birey yerine halkı organik bir bütün olarak ele aldığını ileri sürer. Ancak liberalizm karşısında duran tek ideolojinin/görüşün popülizm olmadığını hatırlatır. Bunlardan fundamentalizmin ve milliyetçiliğin popülizmden farklı olarak net sınırlara sahip olduğunu belirtir.

Popülizmin temsili siyasetin yarattığı hayal kırıklığı yaratması ve onun yeni biçimlerinin sürekli olarak ortaya çıkması ile birlikte popülizmin temsili siyasal sistem dahilinde sistemli bir siyasal harekete dönüşebilmesi Taggart tarafından paradoksal bir durum olarak nitelendirilmiştir (Taggart, 149).

Liberal düşüncenin hegemonik durumunun varlığına işaret eden Taggart, temsili demokrasi aparatları olan siyasi partilerin biçimlerinin ve yapılarının günümüzde değişmiş olduğuna değinmiştir. Bu değişim neticesinde partilerin içlerinin boşaldığını, aktivist grupların küçültülüp niteliksizleştirildiğini ifade edilmiştir. Buna örnek olarak çağdaş popülistlerden Ross Perot ve Silvio Berlusconi verilmiştir. Eski zaman siyasetinden farklı olarak kitle iletişim araçlarına hakimiyet ve maddi olanaklara sahip olmak neticesinde kolaylıkla parti kurulup modern parti pratiklerinin icra edilebildiği Taggart tarafından ifade edilmiştir (Taggart, 150).

Küreselleşme ile popülist hareketlerin artışı arasında bağlantı kuran Taggart, küreselleşmenin küresel bir cemaatleşmeye sebep olduğunu ve bu durum neticesinde kimliklerde bir belirsizlik durumun ortaya çıktığı, monist bir kimlik algısının peyda olduğu ifade edilmektedir. Böyle bir durumda dışlanmış olan kesimlerde daha fazla kimlik aidiyetine yönelik temayülün ortaya çıktığı belirtilmiş, bu kesimlerde hayali bir anayurda sığınma refleksinin zuhur ettiği ifade edilmiştir (Taggart, 150). Bir kimliğe yönelik aidiyetin inşası aşamasında popülist liderlerce tanımlanan halk'ın kapsamı, sınırları belirlenen bu halk kesiminin karşısında duran, onu zarara uğratan kesimlerin 'inşası' söz konusu olmaktadır. Taggart, belirsizliğe sahip olan popülizmin daha iyi anlaşılabilmesinin güncel politik durumların netlik kazanmasına, temsili demokrasinin girdiği kriz durumlarının farkına varılmasına ve popülizmin bünyesine aldığı-ortaklık kurduğu çeşitli ideolojilerin izini taşıdığı için onlara yönelik farkındalığın elde edilmesine imkan aralayacaktır. (Taggart, 150).

Taggart, popülizmi “bir kriz karşısında, anayurdun siyaset karşıtı, yüreği boş ve bukaletimsu bir biçimde yüceltilmesidir” şeklinde tanımlamaktadır. Bu düşünür, diğerlerinden farklı olarak popülizmin odağında yer alan kavramın “halk” olmadığını,

bunun yerine anayurt (heartland) kavramsallaştırmasının daha yerinde olduğunu iddia etmektedir. Çünkü ona göre halk, farklı popülist gruplara göre farklı anlamlar ifade etmektedir (Taggart, 4).

Isaiah Berlin'in "külkedisi kompleksi" olarak nitelendirdiği popülizm, temsili demokrasinin karşısında hasmane tutum sergilemesi, popülistlerin anayurt ile özdeşleşme temayülleri, çekirdek değerleri olmayan bir ideoloji olması, çevresinin rengini alan bir bukalemun özelliği sergilemesi ele alınan özellikler arasındadır (Taggart, 3).

Weyland, popülizme olumsuz olarak yaklaşmakta olup, Latin Amerika'daki popülist temayülü kişi odaklı özellik arz etmekle açıklamaktadır.

Sartori'nin demokrasi anlayışı (Sartori, 2014: 52-53) demokrasi anlam olarak çoğunluğun egemenliği olarak aktarılsa da temeli azınlık haklarına saygı ve güvencedir. (2014: 54)

Çünkü demokrasilerde halk denilince anlaşılması gereken çok oyunculu, çok adımlı ve çok filtreli bir karar alma sürecidir. Anayasalar devletin sonsuz ve sınırsız güçlerini sınırlamak amacıyla oluşturulmaktadır.

Robert Dahl, *Demokrasi Üzerine* (On Democracy, 1998) adlı eserinde demokrasinin özünün siyasi eşitlik olduğunu ifade etmiştir. Dahl, farklılaşmış demokrasiyi poliarşi olarak adlandırmış ve poliarşinin sahip olduğu altı temel özelliği şu şekilde sıralamıştır:

Seçimle belirlenmiş memurlar, özgür ve rekabetçi seçimler, ifade özgürlüğü, bilgi alabilme olanağı, kurumların özerkliği, yurttaşların karar alma vb. süreçlere dahil edilmeleri, liberal demokrasi, anayasal/temsili demokrasi – liberal felsefenin demokrasiye eklenmesi sonucunda ortaya çıkmış olan modern demokrasi formu olarak tanımlanmıştır (Dahl, 1998, 85).

William H. Riker *Liberalizm Karşısında Popülizm* (*Liberalism Against Populism*, 1981) adlı eserinde toplumsal tercih teorisini kullanmış, popülizmin demokratik hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda muvaffak olamayacağını öne sürmüştür. Görüldüğü üzere popülizmi olumsuzlayanlar çoğunlukla liberal demokrasi taraftarlarıdır. Popülizmin

demokrasi karşısında tehdit unsuru olarak görülmesinin temel sebebi liberal demokrat düzenin sağlanabilmesi için ya popülist hareket ortadan kaldırılmalı yahut dizginlenmelidir. (Moffitt, 202)

1989 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında iki kutuplu dünya düzeni yerini liberal dünyaya bırakmıştır. Fransis Fukuyama'nın Tarihın Sonu ve Son İnsan" (1999) adlı makalesi küresel alanda liberal demokrasinin galip geldiğini, sonraki zamanlarda ona galebe çalacak başka bir ideolojinin olamayacağını belirterek bir bakıma liberal demokrasinin zafer sonrası balkon konuşması olduğu ima etmektedir. Fukuyama, bu zaferi tarihin ve ideolojinin son tekâmül noktası olarak göstermiştir (Fukuyama, 1989: 18).

Liberal demokrasi anlayışında halk yönetimi özgürlük temelinde ele alınmaktadır. Yönetenleri belirlemek ve kamusal karar oluşumunun sağlanmasında halk mühim bir konuma ve belirleyiciliğe sahiptir. Siyasi iktidarın yetkileri, bireylerin hak ve özgürlüklerine dayanılarak sınırlandırılmıştır.

Bununla beraber liberal demokrasilerde bireyler siyasi karar alırken tekelci durumlara mağdur kalmamalıdır, tercih imkanlarını/alanları geniş olmalıdır. Bu esnada herhangi bir sınırlandırma ile karşılaşmayıp birey özgür olmalıdır.

Popülizmi patolojik bir vaka olarak gören akım, Avrupa'nın beraberinde Latin Amerika'da da mevcut olmaktadır. Avrupa tecrübesinde yer alan radikal sağ popülist hareketler ve partilerin yabancı karşıtı tavırları evrenselleştirerek küresel tehdit ve tekleştirme/aşırı genelleştirme (over-generalization) hatasına düşülmektedir. Bu görüşe yönelik itirazlar, literatürde bu şekilde yükseltilmektedir (Moffitt, 2022: 201).

Teorik bağlamda da halkın adlandırılması, tamamının belli kalıplar ve değerler dahilinde temsil edilmesi gibi hususların mümkün olmadığını savunan düşünürler olmuştur. Nadia Urbinati ve Jürgen Habermas bu bakımdan örnek verilebilecek isimlerdir. Urbinati, farklı kimlikler ve değerler ekseninde çeşitli gruplara ayrılan halkın popülizm aracılığıyla bir araya getirilip homojen bir birliktelik oluşturulabileceğine ihtimal vermemektedir.

Çoğunlukçuluğun bir engel olarak karşımıza çıktığı bu durumda toplumun bir bütünlük şeklinde, yekpare halk olarak tanımlanmasının, millet siyasi kategorisiyle adlandırılmasının pratik açıdan sıkıntılı olduğunu öne sürmüştür. Bu düşünceye göre kapsamlı bir grupta ve adlandırma çabasının baştan kabul edilmemesi, milli irade söylemiyle belirlenen halk adına popülist bir siyaset ortaya koymanın imkanına alan tanımamaktadır (Urbinati, 2019).

Urbinati, *Me the People* (2019) adlı eserinde popülizmi sıradan demokratik siyasetten ayıran faktörlerin neler olduğunu ve popülizmin yükselişinden neden endişe duyulduğuna yönelik soruları yöneltmiş, bu soruları anti-popülist bir düzlemde yanıtlamaya çalışmıştır. Urbinati, popülizmi popülist lider ile onun esas halk olarak tanımladığı kitle ile arasındaki doğrudan ilişkiyi, liderin temsili demokraside görülen aracılığı saf dışı bırakıp, kendisini “halk”ın kendisi olarak sunması olarak görmektedir. Bununla birlikte Urbinati, popülizmin ahlaki olarak kategorize ettiği doğru ve iyi kalıpları dışında bıraktığı kişi ve kesimlere yönelik dışlayıcı tavırlarının anayasal demokrasinin kaidelerini zorladığı ve otoriter yönetimlerin ortaya çıkmasına neden olduğunu öne sürmektedir (Urbinati, 2019).

Urbinati, aynı eserinde popülizmin zorunlu olarak karizmatik lider gerektirmediğini savunan Cas Mudde ve Rovira Kaltwasser’in aksine, halkın mensuplarının homojenleşmesi ve onları bütünleştirebilmeleri için tek bir lider figürüne ihtiyaç olduğunu savunanlar arasında yer almaktadır (Urbinati, 2019, 120). Popülistler böylece yeni bir elit kesim oluşturmuş olurlar, ancak elit gibi görünmemeye ve anılmamaya çalışırlar. Bununla beraber elit karşıtı tavrı kesintisiz olarak sürdürmektedirler (Urbinati, 2019, 125).

Habermas ise *Between Facts and Norms* (1996) adlı çalışmasında halkın kolektif bir irade ve siyasi bilinç sahibi bir özne olduğu iddialarını reddedip çoğulcu bir duruma işaret etmektedir (Habermas, 1996, 469).

Avrupa ülkelerinde popülist grupların Avrupa Birliği dahilindeki düzene yönelik tepkileri Birlik içerisinde karar alma mekanizmasının çok uzun olduğudur. Popülistlerin şu soruları dikkat çekicidir: “Bizim hakkımızdaki kararları kim veriyor?”, “Benim halkımın iradesi neden tecelli etmiyor?”.

Popülizm, demokrasi ve güvenlik kavramları bir arada düşünüldüğünde anti-popülist yaklaşıma göre yönetimin lider merkezli hale gelmesi, güce ve çığara dayalı bir toplum yönetim sistemi olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu durumdan ötürü güven merkezli olmayan, halkın demokratik durumunun muhafaza edilmesi ve sürdürülmesi hususunda güvensizlik hissedilmektedir. Popülist liderlerin hakikati çarpıtarak, demagoji kullanarak iktidara geldikleri düşünülmektedir. Ayrıca bu liderler, hakimiyetlerini ve iktidarlarını kutuplaşma, ben ve öteki ayrımı, milliyetçilik değerlerinin korunması gibi faktörlerle sürdürdükleri iddia edilmektedir. Ksenofobi (yabancı düşmanlığı), toplumu kutuplaştırma, aracı kurumları saf dışı bırakma, tek adam rejimi tesis etme, kayırmacılık, seçmenin aklı yerine duygularına hitap edilmesi, demokratik bir düzen ile iktidara gelmesi sonrasında yönetimin faşizme evrilmesi gibi özellikler anti-popülistlerin popülizm ile ilişkilendirdikleri durumlar arasında yer almaktadır.

Hızlı karar alma gerekliliği popülist liderlerce vurgulanan, onların karşı çıktığı konvansiyonel düzenlerde mustarip olunan hususlardandır. Popülist liderler başkanlık sistemi ve benzeri hükümet sistemlerini daha hızlı karar alma ve uygulama imkânı sağladığından ötürü savunmaktadır. Ayrıca hızlı karar alma ile yargı bağımsızlığı, yerinden yönetim, eşit vatandaşlık, denge-denetleme mekanizmalarının karşısında yer almaktadırlar. Anti-popülistlere göre popülistler, bu tercihleri ile halkın işsizlik, güvenlik gibi temel ve görünür sorunları çözmeyi önceleyerek diğer hak ve özgürlüklerin teminini göz ardı etmektedirler.

Birçok yazar popülizmin esasını açıklayarak demokrasinin özgül niteliklerini ve eksiklerini görmemize yardımcı olur. Siyasal ve tarihsel kuram kendini tek bir tarihsel deneyim üzerine inşa edemez (Müller, 2021, 35). Bu düşünceden hareketle Müller, *Popülizm Nedir?* adlı eserinde popülizmi seçkincilik ve çoğulculuk karşıtı olarak nitelendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Biz halkız, siz kimsiniz?" ifadelerinin ahlaki bir nitelik taşıdığı ve temsilci olan kesimin kendilerinin erdemli ve ahlaklı kimseler olarak addettiği, kendilerine muhalif olan diğer siyasi kesimleri ise yozlaşmış kimseler olarak nitelendirip sorgu altına almıştır. Popülizm, ayrımcı bir kimlik siyaseti, demokrasi için bir tehlike ve siyasi rakiplerin/halkın esaslıca

düşmanlarının dışlanması öngören düşüncedir. Popülizm yalnızca zararsız bir siyasi kampanya retoriği olarak görmek, popülist liderlerin iktidara gelmesiyle bir protesto olarak görülmesinin bir yanılgı olduğu ileri sürülmüştür.

Popülizm iktidarın üç özelliği devlet aygıtını gasp etmek, kayırmacılık ve yolsuzluk yapmak, sivil toplumu etraflica bastırmak sayılmıştır. Otoriter bazı yöneticilerin yönetimlerini meşrulaştırmak için kendilerini halkın gerçek temsilcileri olduğunu iddia ederler (Werner, 16). “Yönetimi halka, halkı esas temsil edene bırakın!” söylemiyle demokrasinin yüksek gayelerinin hayata geçirmeyi vadeden bir demokrasi biçimi olan popülizm, demokratik değerlerin dilini konuşan siyasetçiler tarafından demokrasi karşısında en büyük tehlikelerden biri olarak görülebilmektedir.

Francis Fukuyama, tüm çekişmelerin sona ereceğini tahayyül etmemekteydi. O, fikri düzeyde liberalizmin rakipsiz kaldığını savunmaktaydı. Bazı bölgelerde farklı ideolojilerin taraftar bulabileceğini kabul etmiş ancak bunlardan hiçbirisinin liberal demokrasinin ve piyasa kapitalizminin küresel çekiciliği ile aşık atabileceğini düşünmüyordu.

Jürgen Habermas, halkın ancak çoğul olarak var olabileceğini, dolayısıyla homojen ve hakiki bir halktan söz edilemeyeceğini iddia etmektedir.

Cas Mudde, liderin karizmatik olabileceği mi, yoksa halk tarafından karizmatik bulunabileceği mi sorusuna yanıt aramaktadır (Mudde, 2004). Liderlerin kavramın anlamının belirlenmesinde rol oynadıklarının altının çizileceği bu bölümde, halk ile yoğunlukla etkileşimde olan popülist liderlerin hem karizmatik olmasının onların başarıya sahip olmasında yardımcı rol oynayacağını, hem de halkın gösterdiği teveccüh neticesinde karizma sahibi olabileceği düşünülmektedir. Cas Mudde, popülizmi demokratik olmayan bir liberalizme karşı liberal olmayan bir demokratik cevap olarak tanımlamaktadır. Popülizmin siyaset için bir tehlike arz ettiği düşüncesinin beraberinde halktan uzaklaşmış siyaset için potansiyel bir düzeltici olarak da görülmektedir (Mudde, & Kaltwasser, 2012).

Benjamin Arditi, popülizmi benzetmede bulunarak akşam yemeğindeki sarhoş bir misafire benzetmektedir. Çünkü sofrada, kaba tavırlarının beraberinde liberal demokrasi hakkındaki gerçekleri doğrudan, dolaylımsız olarak söyleyebilen olarak görülmektedir (Arditi, 2007).

Jan-Werner Müller, popülizmi kimlik siyasetinin dışlayıcı biçimi olarak gördüğünü belirtmiş, demokrasi düşüncesine aykırı olduğunu ifadelerine eklemiştir. (Müller, 2016). Müller'in iddiasına göre popülistler kendileri temsil ettiği sürece temsile, kendileri halkı yönlendirenler olduğu müddetçe ise seçkinlere karşı olmadıklarını belirtmiştir. Yine Müller'in Hans Kelsen'den aktardığına göre partiler üstü çıkarları olan organik bütünlüğe sahip bir halk fikri siyaset ötesi bir illüzyondan ibaret görülmektedir (Werner, 2021, 45).

Müller, *Popülizm Nedir?* (2021) adlı kitabında popülist liderlerin anayasa yazdıkları örnekler olarak Macaristan ve Venezuela örneklerini göstermiştir (Müller, 2021, 84). Genel algıya göre demokratikleşme emaresi olabilecek olan anayasanın popülistlerin lehine, çoğulculuğun aleyhine yönelik bir duruma sebep olduğunu savunmaktadır. Müller'in bu görüşleri kendisinin anti-popülist bir çizgiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Popülist iktidarın üç temel özelliğinin şunlar olduğunu öne sürer: devlet aygıtını gasp etmek, kayırmacılık ve yolsuzluk eylemlerinde bulunmak, sivil toplumu baskılamak (Müller, 2021, 120). Tüm bunlar, temsili demokrasinin popülistlerce uygulanması halinde mümkün olabileceği, popülistlerin demokrasi için bir tehdit unsuru olduğunun unutulmaması gerektiği Müller tarafından belirtilmiştir. Bununla beraber popülistlerle tartışmadan kaçınılmamasının gerektiği, popülistlerin endişelerinin yakından takip edilmesi ve anlaşılmaya çalışması gerektiği, topluma dair olmanın kriterlerinin neler olduğu üzerine fikir yürütülmesinin öneminin altını çizmektedir (Müller, 2021, 121).

Müller, iktidarını sürdüren popülist anlayışların siyasetinin liberal olmayan bir siyaset tarzı olduğunu, liberal demokrasinin karşısında konumlandığını, demokratik ilkeleri ihlal ettiğini düşünmektedir (Müller, 2018). Bahse konu olan düşünür eserinin sonunda popülizm üzerine 7 tez ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki popülizmin temsili demokrasinin sürekli bir gölgesi olmasıdır. Atina'da demagoji belki vardır ancak

popülizm yoktur; çünkü popülizm yalnızca temsili demokrasilerde bulunur. Popülistler demokrasinin temsil ilkesine karşı değillerdir. Onlar yalnızca kendilerinin tek meşru temsilciler olduklarını kuvvetlice savunurlar.

Seçkinlere karşı eleştiri getiren herkes popülist değildir. Aynı zamanda popülistler çoğulculuk karşıtıdır. Halkın yegâne temsilcilerinin kendileri olduğunu iddia ederler. Werner iddialarında popülistlerin kendilerinin muhalefette olduğu zaman iktidardaki elit kesimlerinin tefessüh halinde olduklarını savunduklarını belirtmektedir. Ayrıca popülistler halkın homojen ahlaka ve iradeye sahip oldukları öne sürülmektedir.

Popülistler halk iradesi neticesinde ortaya çıkan ortak iyinin temsilcileri olduklarını iddia ederler. Onlar sembolik bir gerçek halkın diğer bir ifadeyle ‘sessiz çoğunluğun’ temsilcisi olduklarını iddia ederek tartışmaya mahal bırakmayan bir korumacı durum oluşturmaktadırlar.

Popülistler sıklıkla kullanılan referandum çağrısının belirlenmiş halkın iradesinin onayını almayı önemserler. Bu, halkı için geniş katılım, demokratik durum elde etme durumunu sağlamaya yönelik niyet içermemektedir. Bununla beraber popülistler, halkı yalnızca kendilerinin temsil edebileceklerini iddia etmektedirler. Bu iddiaya dayanarak yönetimlerini korur ve sürdürürler. Oluşturacakları anayasalar dışlayıcı özelliğe sahiptir. Ahlakileştirilmiş sebeplerle devleti işgal etme, nepotizme alan açma, eleştiren ve sorgulayan sivil toplumu bastırma gibi eylemlerde bulunurlar. Bunların neticesinde çatışma kaçınılmaz görünmektedir.

Müller’e göre popülistler anti-demokratik olmalarından dolayı ve demokrasi karşısında tehlike teşkil etmeleri bakımından eleştirilmelidir. Ancak onlarla tartışmadan kaçınılmaması gerektiği Müller tarafından ifade edilmiştir. Onların gündeme getirdikleri sorunlar, onların tasarladıkları biçimde olmadan ele alınabilmektedir. Fikrimiz neoliberalizmin getirdiği kriz durumlarının tespiti açısından dikkate alınmalıdır. Ancak karşılaşılan bu problemler karşısında çeşitli çözüm önerileri getirilebilmelidir.

Halkın bir kısmının temsil edilemediği bilinen bir gerçektir. Müller, bu durumun doğru olsa da popülistlerin halkın gerçek temsilcileri olduğu iddiasını haklılaştırmadığını belirtmektedir. Ayrıca popülistlerin ortaya attıkları savların, itiraz ettikleri durumların dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Popülistler, liberal demokrasinin mevcut birçok durumunun sorgulanmasını sağlamaktadır. Temsil probleminin ötesinde birçok ahlaki problemler üzerine düşünmeye sevk etmektedirler. Topluma ait olmanın kriterlerinin neler olduğuna, neden çoğulculuğun korunması gerektiğine yönelik birtakım sorgulamalar Müller tarafından teşvik edilmektedir (2021, 119-121). Tüm bu ortaya konulan tezlerin akabinde Müller'in anti-popülist bir tutuma sahip olduğu, ancak popülizmin ortaya attığı düşüncelerin dikkate alınması gerektiğine yönelik vurguları dikkatimizi çekmektedir.

Popülizm ile demokrasi ilişkilendirildiğinde popülizme yönelik olumlu yahut olumsuz yaklaşımlar literatürde kendilerini göstermektedir. Kavram, Batı Avrupa'da Mudde tarafından radikal sağ popülizm ismiyle anılan parti ve hareketlere demokrasi karşıtı, demokrasiyi zarara uğratan enstrüman olarak bakılmaktadır. Mefhumun demokrasiye zarar verip vermediği çokça ele alınan mevzular arasındadır. Mevcut yazında farklı adlandırmalarla ele alınan ayrım ana hatlarıyla şu şekildedir: popülizmi (demokrasi için) olumsuz bulan yaklaşım, demokrasiyi olumlu bulan yaklaşım ve ikisinin arasında sınırda duran yaklaşım. Kaltwasser, bu ayrımı liberal yaklaşım, radikal yaklaşım ve minimal yaklaşım şeklinde oluşturmuştur. Ayrıca negatif, pozitif ve muğlak ayrımsallaştırması da yazında yer almaktadır (Moffitt, 2020).

Demokrasinin yalnızca liberal değerler ile var olmayacağı kanaati popülizmin demokrasinin özünü ortaya çıkaran bir özelliğe sahip olduğunu savunmaktadır.

Ersin Kalaycıoğlu, popülizm ile demokrasi arasındaki ilişkiyi incelediği değerlendirmesinde liberal demokrasi ve popülist demokrasi ayrımsallaştırması yapmış, bunları kıyasa tabii tutmuştur. Kalaycıoğlu'na göre liberal demokrasilerde denge ve denetim mekanizmalarının aktif olduğu, hukukun üstünlüğüne riayet edilen, anayasalara ittiba edilen durum mevcuttur. Bunun karşısında yer alan popülist demokrasilerde ise

liderin meşruiyetini halk iradesi üzerine temellendirmesi, bu kaynaktan aldığı güç ile mutlakiyetçi, keyfe keder bir yönetimin sergilenmesi durumuna şahit olunduğu, bu siyasi pratiklerin otoriter siyasi rejimleri ortaya çıkaracağı Kalaycıoğlu tarafından belirtilmektedir (Kalaycıoğlu, 2020, 18).

Ayrıca popülizmin çoğulculuk karşıtı olduğu ibaresi, popülist demokrasinin zorunlu otoriterleşme ile irtibatlandırılması metni anti-popülist yaklaşım bünyesinde değerlendirilmesine gerekçe sağlamıştır. Son olarak Kalaycıoğlu, demokrasinin popülist türündeki bu hareketlerin demokrasi dahilinde gelişim gösterdiği ve popüler otoriterliğe doğru meyil gösteren özelliğe sahip olduğunun altı çizmiştir (Kalaycıoğlu, 2020, 19).

Ronald Inglehart ve Pippa Norris ortaklığında hazırlanan araştırma makalesinde (2017), güvenliksiz duygusunun geçmiş yıllara nazaran daha fazla olduğu belirterek insanların güçlü liderlerin arkasında saf tuttıklarını, grup içi dayanışma motivasyonlarının yüksek olduğunu, grup dışındaki yabancı kimliklerin tehdit olarak algılandığını ve onlara karşı hasmane tavır beslediklerini, grup normlarına sıkı sıkıya uyduklarını, bunların neticesinde otoriter refleksin (authoritarian reflex) tetiklendiğini öne sürülmektedir.

Yakın dönemde ekonomik büyümelerin elde edilmesine rağmen neden otoriterleşme ve popülizme temayülün olduğunun sorgulandığında, elde edilen kazanımların yalnızca sınırlı bir kitle ile sınırlı olduğu belirtilmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan kesimlerin varoluşsal açıdan güvenliksizlik duygusu yaşamaları neticesinde Brexit sürecini desteklemeleri, Donald Trump'ın bu eşitsizlik durumlarına işaret ederek Cumhuriyetçi Parti'yi ele geçirmesi gibi olayların yaşandığı ileri sürülmüştür.

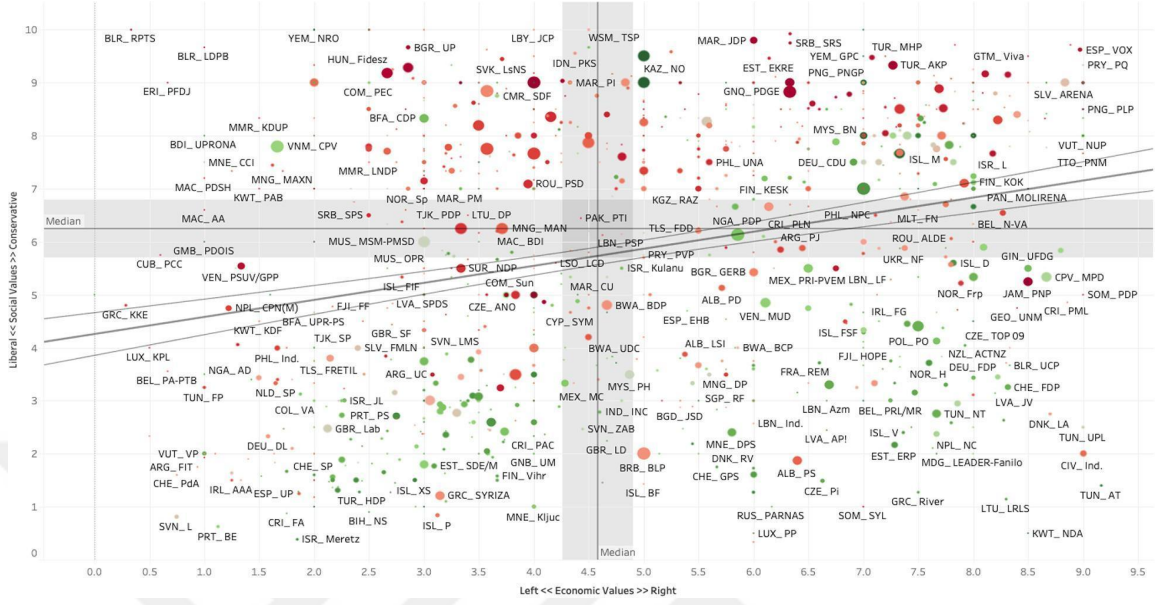
Bu metin dahi tek başına incelendiğinde popülizm kavramının beraberinde kullanıldığı kelimelerin tercihi kavramın hangi pozisyona konumlandırıldığı hakkında bir hayli fikir vermektedir. Norris tarafından kaleme alınan bu eserde ekonomik zorluklardan etkilemeyen varsıl kesim insanların neden popülist otoritaryanizmi desteklemeye yönelik motivasyonlarının sorgulandığı esnada kültürel değişim karşısında gösterilen karşı koyuş ile açıklanmaktadır. Göçmenlerin iş piyasasında bulunması, mülteci akını neticesinde ortaya çıkan işsizlik ve azalan reel gelir, düşük ve orta gelir düzeyine sahip kimselerin

otoriter hareketleri desteklemelerine neden olduğu bu düşünürün metinlerinden anlaşılmaktadır.

Ayrıca Norris'ın 2020 yılında hazırladığı *Measuring Populism Worldwide* adlı eserinde popülist-plüralist ayrımına dikkat çekmek gerekir. Norris bu araştırma kapsamında araştırma anketine katılan katılımcılara popülizm ile plüralizm arasında hangisini benimsediklerine yönelik likert ölçekli soru yöneltmektedir (Norris, 2020, 3). Makalesinde bu iki kavrama yönelik getirilen tanımlamalar incelendiğinde Norris, popülizme çoğulculuk karşıtı (anti-pluralist) bir özellik atfettiği anlaşılmaktadır.

Avrupa'daki popülist siyasi partileri belli çerçevelerde inceleyen çalışmalar popülizm literatürü için veri kaynağı oluşturmaktadır. Bunlara örnek verecek olursak The PopuList veri tabanı 1989 yılından beri araştırmacılara ve gazetecilere Avrupa'daki popülizm, aşırı sağ, aşırı sol ve Avrupa Birliği fikrine şüphe ile yaklaşan partilerin izlemesini yaparak çeşitli veriler ortaya koymaktadır. Karşısında olunan faktörlerin belirtilmesinden de anlaşılacağı üzere yukarıda saydığımız parti türleri ve siyaset tercihleri demokrasi karşısında tehdit unsurları olarak sunulmaktadır (The Populist, 2023).

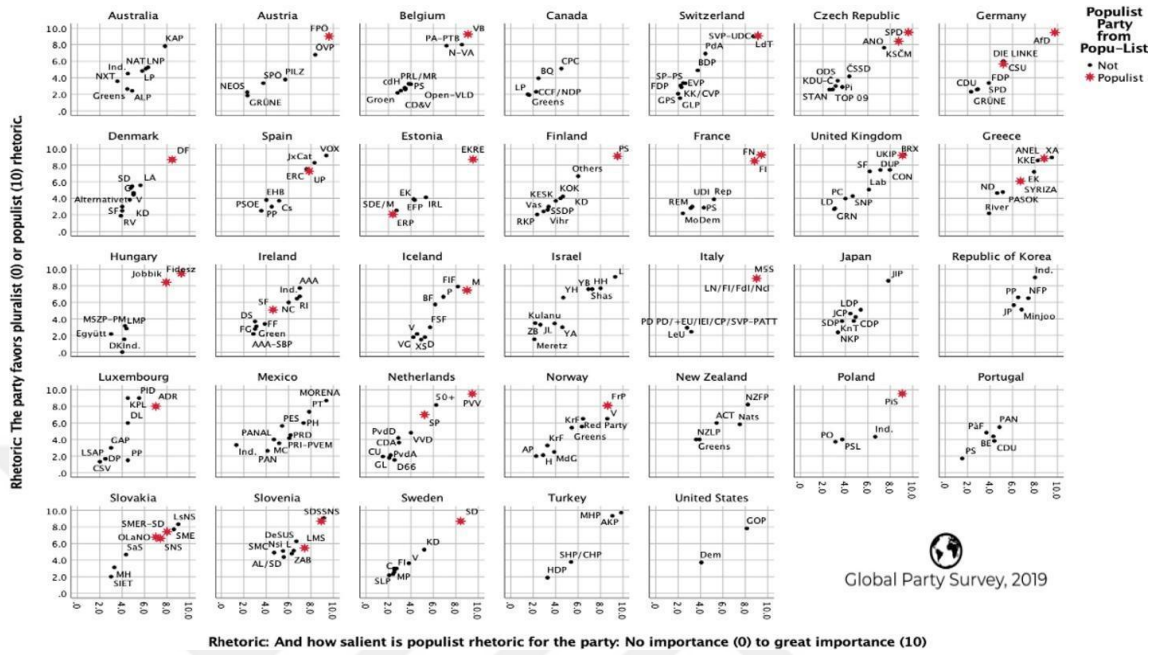
Bu çalışmalar genellikle Avrupa Birliği'nin çeşitli komisyonları tarafından desteklenmekte ve dikkate alınmaktadır. Aşırıcılığın çeşitli türleri, siyasal şiddet, dini fundamentalizm, radikal sağ ve radikal sol partiler, popülizm, faşizm mücadele edilen faktörler arasında belirtilmiştir. (ECPR, ecpr.eu)

Grafik 1: Norris, P. (2020). Measuring populism worldwide. *Party Politics*, 26(6), 697–717.

Grafik 1’de siyasi partiler ekonomik ve sosyal değerler ekseninde kartezyen koordinat sistemiyle gösterilmiştir. Popülizme yönelik literatürde siyasi partilere yönelik incelemeler yapılırken partilerin ölçümlendiği değerler kümesine, bu çalışmaları oluşturan araştırmacıların ve akademisyenlerin kullandıkları kavramlara, yorumladıkları ideolojileri hangi perspektiften ele aldıklarına dikkat kesilmek, inceleme faaliyeti neticesinde daha net çıkarımlara ulaşmayı sağlamaktadır.

Örnek verilecek olursak Pippa Norris’in gerçekleştirdiği çalışmada siyasi partilerin popülist ve plüralist (çoğulcu) söylemin kullanılması açısından kategorize edildikleri görülmektedir. Popülizmin özünü çoğulculuğa aykırı bulmak yahut bu faktörleri iki zıt kutup şeklinde seçenek olarak sunmak liberalizm temelli bir okumanın gereği olduğu bilinmelidir. Popülist dil, halkın iradesini en üst mertebeye konumlama ve yerleşik kurumların meşruiyetini sorgulama görülürken; plüralist dilde bunlar reddedilir ve çoğulcu, kapsayan bir dil tercih edilir. Bununla beraber plüralist dilin seçilmiş liderlerin inisiyatiflerinin denge ve denetleme mekanizmaları tarafından sınırlandırılması gerektiğinin altını çizer (Norris, 2020).

Grafik 2: Norris, P. (2020). Measuring populism worldwide. *Party Politics*, 26(6), 697–717.

Genellikle anti-popülist bir görüşe sahip olan ve popülist örneklemeleri yoğunlukla otoriteryanizmle ilişkilendiren Norris, *Global Party Survey* çalışması kapsamında tüm popülist hareketleri ve onların liderlerini “popülist radikal sağ” ideolojik adlandırmayla tanımlamaya yaklaşmamış, onların sahip oldukları değerler ekseninde farklı kategorilendirmelere tabii tutmuştur (Grafik 2).

2.2.2. Anti-Popülist Yaklaşımın Kavram Üzerindeki Etkileri

Anti-popülistler, popülizmin ahlaki kutuplaşmaya sebep olmasıyla, halk arasında kitleleri kin ve nefrete sevk etmesiyle, ötekileştirme/dışlama gibi eylemlere kapı aralayan özelliğe sahip olduğunu öne sürerek kavrama olumsuz bir perspektif ile yaklaşmışlardır. Batı Avrupa’daki popülist parti ve hareketler (Front Nationale, Alternativ für Deutschland AfD, Five Star Movement vb.) otoriterleşme, faşizm gibi siyasi meyilleri demokratik düzen karşısında tehdit unsuru olarak kabul edilmektedir. Anti-popülist düşünürlerin çoğu yaşadığı ülke ve coğrafyanın sorunlarını daha görünür kılarak popülizm düşüncesinin olumsuz sonuçlarına, popülist liderlerin sıra dışı olarak nitelendirilen eylemlerine işaret

etmektedir. Kavrama yönelik anti-popülist bakış açısının özellikle Avrupa ülkelerinde yaygınlık kazandığı literatürün incelenmesi neticesinde fark edilmiştir.

Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yaşanan mülteci problemi -problem kavramsallaştırmasının kullanılması ve yaygınlaştırılması dahi mevcut sistemin adlandırmadaki galibiyetine işaret etmektedir ve kanıt olarak sunulabilir- küresel ekonomi krizinin Avrupa ülkelerini de etkileyip halk üzerinde derin memnuniyetsizlikler uyandırmaktadır.

Üçüncü bölümde ele alınacak olan yapısal faktörler ve aktör bazlı faktörler, anti-popülizm düşüncesini benimseyen düşünürler ve yazarlarca birer fırsat aralığı olarak kullanılmış, merkezde yer alan, Avrupa mantığını uzun yıllar liberal demokrasi değerleriyle doldurmuş olan zeminin etkisi ve sahip olduğu konvansiyonel imkanlardan faydalananarak popülizm kavramının içini doldurmak hususunda, pro-popülizm karşısında üstün geldiği fark edilmektedir. Ancak neoliberalizmin birçok veçhede kriz ile karşılaşmasının neticesinde pro-popülist yaklaşımın git gide güç kazandığı görülmektedir. Mücadelenin bu seyri, bu kavramın bir boş gösteren olduğunu doğrulamaktadır.

Anti-popülistler popülizm kavramı ile sıklıkla olumsuz olarak ilişkilendirilen belirli kavramlar öne çıkarmaktadır. Bunlara örnek olarak karşılaşılan ekonomik krizler karşısında popülist liderlerin ekonomik sorumsuzluk ve irrasyonellik verilebilir. Bu ilişkilendirme neticesinde popülist liderlerin ekonomik sorunlarla mücadelede başarısızlıkla karşılaşmaları neticesinde başarısızlığın faturasını halka kestikleri düşüncesidir (Aslan, 2022, 453). Liberal ekonomi düşüncesinde devletin piyasa üzerindeki müdahalesizliği prensibinin keyfiyete göre göz ardı edildiği durumlarda anti-popülist düşünceye sahip kesimlerin bu eleştirisi kavram etrafında gerçekleştirilen tartışmaları etkilemiştir.

3. BÖLÜM

Popülizmle İlgili Yaklaşımlar Arasındaki Hegemonik Mücadelenin İncelenmesi

Antonio Gramsci, 1891-1937 yılları arasında yaşayan, onun başyapıtı olarak kabul edilen *Hapishane Defterleri* (2011) adlı eserinde hegemonya, sivil toplum, altyapı ve üstyapı ilişkileri, toplumda aydınların fonksiyonları gibi konulara mercek tutmuş olan neo-Marksist düşündürdür. Karizmatik liderlerin beraberinde toplum içerisinde aydın kesiminin de toplumsal değişim ve hegemonyanın inşası hususlarında kritik rol oynadıkları Gramsci tarafından belirtilmektedir. Bizim tezimizde ele aldığımız hegemonya mücadelesinde kavramın içinin doldurulmasının bir araç mahiyetinde olduğu, bu kavramın içeriğinin doldurulması neticesinde hegemonik üstünlük kurulumunun gerçekleştiği iddia edilmektedir. Üst yapı kurumlarından eğitim, akademik mecranın bu hegemonya tesisinde önemli role sahip olduğu belirtilmelidir. Akademik üretimlerin, savların liderler tarafından gerekçelendirme, bilimsel veri sağlama mahiyet tezimizde ele aldığımız anti-popülist ve pro-popülist açıklamalar çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

Hareketsiz, durağan bir özne kategorisi olan sınıfının inceleme kategorisi olarak ele almak terk edilerek, üst yapı faktörlerinin belirleyiciliği gündeme getirilmiştir. Aydınların üst yapı kurumlarının ‘çalışmasında’ özneler olması, onların kavramların anlamlandırılmalarının, içlerinin doldurulmaları hususunda akademisyenlerin ve düşünürlerin faal aktörler olarak incelenmesine zemin hazırlamıştır.

Gramsci’nin düşüncesi klasik Marksizm’den farklılaşarak siyasi ve sosyal boyuttaki iktidar ilişkilerini salt altyapı açıklamaları üzerinden temellendirmenin ötesine geçmiş, meseleleri üstyapı faktörleri zemininde değerlendirme gayretinde olmuştur. Ona göre yöneten ile yönetilen arasında bir hegemonik mücadele söz konusudur. Baskın olan kesim, çeşitli sosyal ve kültürel araçlar aracılığıyla, terazinin hafif kısmındaki kesimin rızasını

olarak onun karşısında hegemonya oluşturur. Bu kavramı kullanmamızın nedeni açıklama çabalarından her birinin, popülizm kavramının içinde boş ve doldurulabilir olmasından ötürü zaman zaman güçlenen tarafın bu boşluğu doldurabilme gayretine ışık tutmaktır.

Pro-popülist ile anti-popülist yaklaşımlar arasında ihtilafa neden olan, popülizme yönelik gerçekleşen okumalara olumlu ve olumsuz özelliklerin oluşmasını sağlayan faktörler mevcuttur. Çalışmamızın bu başlığı altında ele alacağımız faktörler yapısal ve aktör bazlı olmak üzere iki başlık altında tasnif edilmiştir. Ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel dinamikleri bünyesinde muhafaza eden yapısal faktörler bir alt başlık altında incelenecek olup, popülist siyasetin halk dışında belirleyici, temel, yön veren faili olarak da siyasi aktörler diğer alt başlık altında irdelenecektir. Yapısal ve aktör bazlı faktörlerin, edimlerinin meselesinin özünü oluşturan fiiller ve failerin eylemleri dışında onların nasıl yorumlandıkları da popülizme yönelik meselelerin okunmasını, halkın kavramın kendisine yönelik intibaları etkilemiştir. Gerçekleşen olgu ve olayların medyada, demeçlerde, akademik makalelerde okuma biçimlerinin söylem açıklamasının etkisine işaret etmektedir. Bu okuma biçimleri ile bir hakikat inşa etme gayretine şahit olunmaktadır. Gerçekleşen bu hegemonik mücadele uzlaş (consensus) durumundan uzaklaşmış olup, inşa edilmiş, kimliklendirilmiş, kendisine işaret edilerek yeni bir kimlik kazanılmış ve meşru bir zemin elde edilmiş bir muhalefetin edimlerinin olumsuzlanması, negatif değerlerle irtibatlandırılması, onun fikir ve eylem alanında başarısızlıklarına işaret edilmesi, beyanatlarındaki tutarsızlıkların, muğlaklıkların keşfedilmesi ile kamuoyu önünde ona karşı oluşturulan hakikatin üstünlüğü ile galibiyet elde edilmesinin bir performans olarak sergilenmesine şahit olunur. Böyle bir hegemonik mücadelenin gerçekleşmesi esnasında pro-popülistlerin perspektifleriyle bazı tutarlı açıklamalar karşılık bulmuş olur. Siyasetin antagonist (zıddiyetçi) özelliği popülist durum ile birlikte farklılaşmanın sağlanabilmesinde, özgün bir siyasetin ortaya konulmasında önemli rol oynar. Halkın temsiliyeti hususunda esas aktörler sahnede belirir ve performans ortaya koyarlar. Siyasetin içinde iktidarı elde etmek amacıyla muhalif grubun, yerleşik elit kesimlerin, aristokrasinin karşısında eşdeğerlik zinciri ile memnuniyetsizliklerinin birikmesi, zincirlenen bu memnuniyetsizlikler karşısında farklı kesimlerin aynı çatı

altında toplanabilmesi yeni ittifakların önünü açarak rejim krizlerinin, tıkanıklıkların, memnun olunmayan statükocu durumun giderilmesinde etkin bir siyasi etki oluşturur.

Bu tezde merak edilen hususlardan birisi de bu hegemonik mücadelenin neticesinde yeni bir uzlaşma durumunun ortaya çıkıp çıkmayacağıdır. Bağımsız değişken olarak belirlediğimiz yapısal faktörler ve aktör bazlı faktörlerin tarihsel süreç içerisindeki durumuna, etki değerine, siyasi sistemleri değiştirip dönüştürdüğüne, hükümet sistemleri üzerinde nasıl değişimlere sebep olduğuna, yaygın kanaatleri nasıl etkilediğine, halkın ve bürokrasi kesiminin üzerindeki etkilerinin neler olduğuna projeksiyon tutulmaya çalışılacaktır. Bu tezde merak edilen husus şudur: bu hegemonik mücadelenin neticesinde yeni bir uzlaşma durumunun ortaya çıkıp çıkmayacağıdır. Açıklamamızda temel aldığımız radikal demokrasi anlayışına göre belirli aktörlerin edimleriyle popülizm kavramının anlamının bir süre sabitlenebileceğidir. Bu durum hegemonya mücadelesinde bir tarafın kavramın anlamını, algılanışının üzerinde galip geldiğine işaret etmektedir. Popülizmi ideoloji olarak tanımlayan kesimler kavramın uzun soluklu, değişmez anlamlara ve açıklamalara sahip olacağını iddia eder. Ancak söylem teorisine göre kavramların

Farklı söylemler, popülizmin ne olduğunu tanımlamaya yönelik kendi kavram setleri ile açıklama mücadelesine girişmişlerdir. Bu ‘gösteren’i hangi içerikle doldurmaya çalıştıkları, küreselleşmenin hız kazandığı 1990’lı yıllardan itibaren incelendiğinde tutarlı karşılıkların elde edileceği tarafımızca düşünülmektedir.

Başlarda küreselleşmecilerin, anti-popülistlerin söylemleri baskın durumda iken, sonraki yıllarda gerçekleşen neoliberalizmin karşılaştığı kriz çevrimleri sonucunda pro-popülistlerin söylemleri baskın hale gelebilmektedir. Tarihi süreç içerisinde kavramı tanımlama üzerine gerçekleşen hegemonik mücadele kavrama yönelik algının zaman zaman değişime uğramasına sebep olmaktadır. Popülizme yönelik bu alternatif söylemler varlığı bilinmesiyle beraber ayrıca etüt edilmesi kavram üzerindeki hegemonik mücadelenin daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu vesileyle hangi söylemin, hangi itki ile, ne zaman güçlendiği/gücünü kaybettiği anlaşılacaktır.

Ekonomik kriz çıkınca insanlar kurumları daha fazla sorgulamaya başladılar. Bu yapısal kriz, popülizmin içeriğinin anti-popülistler tarafından daha fazla belirlenmeye başlamasına neden olmuştur. Neoliberal politikaların yerel ve küresel ekonomi dahilinde toplumun belli bir kesimini zarara uğratması, halkın ekonomik ve sosyal olarak üst tabakasında yer alan elit kesimlerinin zenginleşmesine, geri kalan kesimlerin ise gelir dağılımı eşitsizliği ve adaletsiz sonuçlara sebep olan meselelerde ağır yara alarak çıkması durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Popülizmin eleştirdiği kurumsal düzen krize girdiği zamanlarda pro-popülist söylem daha hâkim hale gelmektedir. Kurumları sorgulayan durum üzerine popülizm bazı kesimlerce daha olumlu bir anlam kazanmaya başlamıştır. Ancak kurumlara güven duygusunun yükselmesi sonucunda anti-popülist tarafın kavram üzerindeki belirleyiciliğinin artabileceği öngörülmektedir.

3.1. Yapısal Faktörler

Popülizmin yorumlanmasında kapsamlı değişiklere sebep olan yapısal faktörler, kavrama ve gerçekleşen siyasi akımlara yönelik adlandırmaları ve tutumları belirleyen etkiye sahiptir. Kavramın adlandırmasına yönelik fırsat aralığı mahiyeti arz eden, yeni eleştirilere mesnet sağlayan bu faktörler etrafında yeni araştırma alanları ve onların üzerine farklı disiplinlerce getirilen perspektiflerin mevcudiyeti bilinmektedir. Yapısal faktörler iyi değerlendirildiği zaman popülist liderler kriz ortamını kendi lehlerinde kullandıkları, bu gelişmeleri birer fırsat penceresi olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Küresel ölçekte etkiye sahip olan 11 Eylül Saldırısı, tüm dünyayı tesiri altında bırakan 2008 Mortgage Krizi, 2009 Avro Krizi, 2015 Mülteci Krizi, günümüzde de etkisi hissedilen 2020 Koronavirüs Salgını (COVID-19), Avrupa göçmen krizi, Birleşik Devletler’de ortaya çıkan ve terör olayları, diplomatik krizler, bürokratik düzenin girdiği çıkmazlar yapısal faktörler arasında zikredilebilecek unsurlar olarak inceleme konusudur.

Yapısal faktörler demokrasinin meşruiyet krizi ve küreselleşmenin kaybedenleri şeklinde ele alınmaktadır. Batı Avrupa’da popülist radikal sağ partilerin yükselişinin anlaşılması talep merkezli yaklaşım (yapısal ve konjonktürel faktörler) ve arz merkezli yaklaşım (siyasal ve kurumsal faktörler) ile açıklanmaktadır. Tüm bu faktörler değerlendirildiğinde bunlara sebep olan belli vakalar dikkati çekmektedir.

Mültecilerin kabul edilip edilmemesi, Türkiye’ye bu konuda ne kadar destek verilip verilmeyeceği, Avrupa’ya hangi sayıda mültecinin kabul edilip edilmeyeceği, tüm bileşenleri ile birlikte küreselleşme olgusu, Avrupa Birliği üyeliklerinin getirdiği birtakım ulus dışı sorumluluklar, bu kapsamda değerlendirilebilir. Halk üzerinde görülen memnuniyetsizlik ve muhalefet durumlarının yapısal nedenleri kurumsal olarak bilinmektedir. Bizim çalışmada da ortaya koyacağımız üzere tepki oluşumunun güdüleyici sebebinin konjonktürü fırsat aralığı olarak gören ve değerlendiren popülist partiler mi olduğu arz ve talep merkezli perspektifler nezdinde incelenmeye değer görülmektedir.

Ortaya çıkan kriz durumlarından genellikle iktidarda olan kesimler sorumlu tutulmaktadır. Avrupa ülkelerinde sosyal demokrat yönetimlere hesap sorulması, halk nezdinde sorgulanmaları onların meşruiyet ve iktidar zeminlerini kırılgan hale getirmektedir. Küresel hareketlilik, göç, dünyanın bir ucunda gerçekleşen bir olayın ülke sınırlarını etkilemesi, beklentileri ve duyarlılıkları olumlu ve olumsuz açılardan etkilemesi yönetilen halkın siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler karşısında daha manipüle edilebilir hale getirmiştir. Böyle bir siyasi durumda popülist partilerin daha fazla nüfuz ettikleri, sahip oldukları dinamik, meseleler karşısında değişebilen politikalarla hızlı siyaset üretimi ile daha çok taraftar/oy kazandıkları görülmektedir. Popülist parti ve oluşumların kimi Avrupa ülkelerinde iktidar, kimilerinde iktidar koalisyon ortağı, kimilerinde ise iktidardaki partileri etkileyen parti ve organizasyonlar oldukları görülmektedir. Radikalleşmenin yükselmesi ile siyaset mecrası içerisindeki diğer ana akım partileri de yükselen rekabet ortamı ve iktidarı elde edebilme yüzdesini artırma, esnek politikalar yürütebilme kabiliyetini ve konforunu elde etmek amacıyla popülist stratejileri icra ettiklerine şahit olunmaktadır.

Aknur ve Saylan'ın editörlüğünü yürüttüğü, Avrupa'daki radikal sağ popülist partilerin farklı bölümler altında incelendiği esere göre sekiz popülist radikal sağ partinin dört temel mesele etrafında söylem kurguladıkları tespit edilmiştir:

Kültür ve etnisite; Avrupa bütünleşmesi, yozlaşma, ekonomik zorluklar; seçim performansları, Avrupa düzeyindeki faaliyetlerin etkileri; gündem ve politika belirleme üzerindeki siyasi parti sistemleri, liberal demokrasi (Aknur&Saylan, 2021, 440-464).

Bu söylem değerleri dikkate alındığında Avrupa'daki popülist oluşumların kültür ve kimlik konularını son yıllarda daha fazla vurguladıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

Popülizmin eleştirdiği kurumsal düzen krize girdiği zaman pro-popülist söylem daha hâkim hale gelmektedir. Örnek olarak ekonomik kriz çıkınca insanlar kurumları daha fazla sorgulamaya başlamışlardır. Bu yapısal kriz, popülizmin içeriğinin pro-popülistler tarafından daha fazla belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Kurumları sorgulayan durum üzerine popülizm daha olumlu bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu durum karşısında olası bir kurumlara güven duygusunun yükselmesi sonucunda anti-popülist tarafın kavram üzerindeki belirleyiciliğinin artabileceği tahmin edilmektedir. Tez içeriği ile bu iddiaların temelleri doldurulacaktır.

Bunlarla beraber aktör merkezli faktör dikkate alındığında kurgulanan söylemlerin belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır.

Yapısal faktörler iyi değerlendirildiği zaman popülist liderler kriz ortamından galibiyetle çıkarlar. Bu iddiaya örnek olarak Birleşik Devletler'deki kriz durumu verilebilir. Trump'ın iktidara gelebilmesi için hazır ortam mevcuttu. Ancak Trump'ın yürüttüğü seçim ve yönetim stratejisi adlandırmalar üzerinde etkileyici role sahip olmuş ve bunun neticesinde iktidarı elde etmiştir. Hepsinin birer temsilcisinin olması, belirli literatürün oluşması, bu çalışmayla meseleye farklı bakış açısıyla bakmayı/irdelemeyi gerektirmiştir.

Yapısal faktörlerin değerlendirildiği bu bölümde bürokrasi kavramının açılmasını faydalı görmekteyiz. Bürokrasi modelinin mimarı olan, onun idare dahilinde uygulanmasını tavsiye eden Max Weber örgüt ve devlet kuramının merkezine 1922 yılında Prusya idaresi üzerine yaptığı etütler neticesinde bürokrasiyi yerleştirmiştir. Weber, geleneksel, karizmatik ve yasal-rasyonel otorite tiplerinden yasal-rasyonel otoritenin en gelişmiş biçiminin bürokrasi olduğunu belirtmektedir. Bürokrasinin ilkeleri arasında yer alan yetki ve görevlerin kişiselliklerden arındırılması, karizma faktörünün saf dışı bırakılması, katı hiyerarşik kurallar manzumesiyle bezenmesi, liderlerin inisiyatif alabilmelerinin, hızlı karar alma ve uygulama süreçlerini işletebilmelerinin önüne geçilmesi bürokratik yönetimleri eleştiriye açık hale getirmektedir (Duverger, 1995, 186,187).

R.K. Merton, P. Selznick ve A.W. Gouldner gibi isimler Weber'in modelini eleştirmişlerdir. İnsan davranışlarının mekanik bir oluşum özelliği gösterdiği düşüncesinin bir yanılğı olduğu bu düşünürlerce ifade edilmiştir. Ayrıca örgütün yapısının, yöneticileri alt kademedekilerin davranışları üzerinde giderek artan bir denetim kurmaya götürdüğünü, bunun adının ise 'ritualism' olduğu Merton tarafından ifade edilmiştir (Duverger, 1995, 188).

Bürokratik örgütün katı olması ve değişimlere hızlıca adapte olamaması, hantal özelliğe sahip olması, hatalarını düzeltme, yönetimde yeni soluk getirme kabiliyetinin sınırlı olması, sadece sistemin içerisindeki mensuplara avantajlar sağlaması popülizmi olumlayan düşünürler ve uygulayan siyasi liderlerce neoliberal eksenli yönetimlere eleştirilerin yöneltilmesine sebebiyet vermektedir.

İktidardaki elitlerin ekonomiyi iyi yönetememesi de küresel ekonomik kriz dönemlerde kullanılan söylemlere yansımaktadır. Birer "fırsat aralığı" olarak değerlendirilebilecek olan bu dönemler, popülist parti liderlerinin halk desteği alma yolunda siyaset söylemi ürettikleri görülmektedir.

Popülist radikal sağ partileri odak noktasına alan Aknur ve Saylan'a (2021) göre Batı Avrupa'da yer alan sekiz popülist radikal sağ partilerin 2015 mülteci krizi sonucunda

sığınmacılara yönelik yapılan yardımlar ekonomik olarak mevzilenmesine neden olmuştur. Bu yardımların yapılmasının neticesinde Avrupalı ülkelerin vatandaşları arasında memnuniyetsizlik, eşitsizliğe maruz kalma, ülke kaynaklarının kendilerinin aleyhine hakkaniyetten uzak şekilde dağıtıldığına yönelik hissiyatın ve dolayısıyla tepkilerin yükseldiği çıkarımında bulunmaktayız. Özellikle 2015 yılından sonra artış yaşanan mülteci akını radikal sağ popülist partiler tarafından sıklıkla gündeme getirilmiş, Avrupalı halkın güvenliği ve huzuru ön plana çıkarılarak, ajitasyon kullanılarak Avrupa Birliği ve iktidardaki kesimler hedef haline getirilmiştir. Sorunların daha görünür hale gelmesi, uluslararası örgütlerin etkinliğinin ve meşruiyetinin geçmiş yıllara nazaran daha fazla sorgulanır hale gelmesi popülizme yönelik görüşlerin her iki cihetten de daha fazla gündeme getirilmesine yol açmıştır.

3.2. Aktör Bazlı Faktörler

Gelişen teknoloji ile siyasi fikirler, ideolojik düşünceler, siyasi alanda halk tarafından hesap verilebilir bir siyaset talebi için daha da ön plana çıkan liderlere yönelik gelişen beklenti parti politikaların beyan edilmesinde ve yürütülmesinde etkin rol oynaması istenen, siyasi fikriyatın güçlü, güven veren, halkın taleplerini karşılayan, mustarip olunan sorunları çözen lider arayışı yönünde olmaktadır. Demokraside siyasi katılım ve siyasete yön verebilme hususlarında kurumların dolaylı, bürokratik ağırlığa ve yoğunluğa sahip durum halkın sorunlarının daha kısa zaman içerisinde, direkt olarak, dolaylımsız şekilde çözümlenmesini gündeme getirmiştir.

Özellikle parlamenter sistem içerisinde mevcut elitlerin bürokratik vesayet oluşturmaları, halkın gündemlerini yakından takip edememesi, onun sorunlarına bigâne kalması, bürokratik kurumlarının kısa zaman içerisinde etkin çözüm sağlayamaması popülist kesimlerce eleştirilen hususlar olmuştur. Bu durum karşısında daha etkin, hızlı, hemen/şimdi/basit çözümler ortaya koyan sistemlerin, liderlerin ve politikaların gerekliliğini ortaya koymuştur. Kurumların varlığının etkin bir siyasetin ortaya konulmasında tehlikeli durum oluşturduğunu, elitlerin çıkarlarına uygun düşmeyecek

yeniliklerin kurumlar vesilesiyle sağaltıldığı popülistler tarafından iddia edilmiştir. En azından söylem düzeyinde olsa bile bu durumların siyasi ve toplumsal arenalarda ortaya konulması, siyasi liderlerin daha çok ön plana çıkmasına yardımcı olmuştur (Bora, 2017). Bunun neticesinde siyasi liderler, kavramın adlandırılması üzerine gerçekleştirilen hegemonik mücadelede belirleyici role sahip geldiği anlaşılmaktadır.

Lider incelemelerinde öne çıkan bazı özellikler vardır. Bunlar liderin geçmişi ve siyasi kariyeri, kişiliği, üslubu, inançları, gayeleri, ideolojisi, demokratik düzene etkileri vb. Metin Heper ve Sabri Sayarı'nın Türkiye'de Liderler ve Demokrasi kitabındaki bu inceleme alanları lider incelemelerinde oldukça verimli sonuçlar elde etmeyi sağlamaktadır (Heperi&Sayarı, 2008: 13). Bu eserdeki yerel inceleme yöntemini dikkate almakla beraber tamamen uygulanması hususun başka tezlerde gerçekleştirilebileceğinin altını çizme lüzumunu belirtmeliyiz.

Popülist liderlik çalışmalarında karizma ve liderlik stratejisi faktörleri temelinde incelemeler yapılmaktadır. Popülist stratejide karizma tek başına yeterli bir faktör değildir, ama önemli bir etkidir. Doğrudan siyasi kültür ile ilgilidir. Karizmatik olmayan popülist liderler de başarı elde edebilir. Ancak karizma sahibi liderlerin başarı sağlama, halk ve medya nezdinde görünür olma durumu ihtimali ve becerisi daha yüksek kabul edilmektedir. Özellikle başkanlık sistemi ve benzeri hükümet sistemlerinde pro-aktif, yüksek imtiyazlara ve dokunulmazlıklara sahip bir cumhurbaşkanı siyasi figürü görülmektedir. Bu doğrultuda aktör merkezli faktör dikkate alındığında kurgulanan söylemlerin adlandırma mücadelesi üzerindeki belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır.

Siyasetin dinamiklerinin muhafaza edilmesinin gerekliliği hususunda iç denge kavramı karşımıza çıkmaktadır. Haluk Alkan'ın eserlerinde belirttiği üzere hükümet sistemlerinde siyasi kilitlenmelerin önüne geçmek amacıyla yürütme alanında cumhurbaşkanı ile kabine arasında bir güç dengesinin oluşturulması gerekmektedir (Alkan, 2018). Yürütme alanının bu iki kanadında aktörlerin güç ve nüfuzunun birisinde çok ön planda olduğu durumlarda diğer kanadın daha yumuşak bir güç seviyesine sahip olmasının gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Her iki kesimin de kuvvetli olması yetki çatışmasına sebep olmakla beraber,

hükümet idaresinin zaman zaman çıkmazlara girmesine neden olacaktır. Bunu dikkate alan hükümet sistemlerinin daha sağlıklı ve sürdürülebilir, kriz durumlarından uzak bir siyaset ortaya koyabilmesi mümkün hale gelebilmektedir. Bu denge unsuru gözetildiğinde ağırlığın daha fazla olduğu tarafın popülist siyasette lider merkezli politika yürütücülüğünün ve halkın nazarında siyasetin odağında yer alması durumu görülür. Siyasetin seyrini büyük ölçüde belirleyen ve sürdüren bu aktörün eylemlerinin incelenmesi, çalışmaya konu olan hegemonik mücadelenin seyrinin yorumlanması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

İtalya’da gerçekleştirilen referandum, İngiltere’deki Brexit referandumu, Donald J. Trump’ın 2016 Birleşik Devletler başkanlık seçimlerinde galip gelmesi, Victor Orban’ın liderliğindeki Fidesz Partisi’nin Macaristan seçimlerinde yüksek oy elde ederek birinci sıraya yerleşmesi durumları popülizmi çağdaş siyaset alanında sıklıkla tartışılan meselelerden biri haline getirmiştir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere farklı fraksiyonlarda popülizmin görülmesi muhtemeldir. Hindistan Başbakanı, BJP lideri Narendra Modi’nin yürüttüğü politikalar, Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ji Ping, Almanya’da AfD (Alternative für Deutschland), Avusturya’da, Yunanistan’da, popülizm literatüründe üzerine yapılan değerlendirmelere çokça rastlanılan Viktor Orban yönetimine, Fransa’da Maria Le Pen ve sonraki yıllarda Marine Le Pen popülizmin adlandırılmasında işaret edilen unsurlar olarak etkili oldukları düşünülmektedir.

Ayrıca Avrupa aşırı sağına örnek olan Fransa, Avusturya, Hollanda devletlerindeki liberal olmayan hükümetler de bu kapsamda incelenebilecek örnekler olarak kabul edilmektedir.

Liderlerin siyasi meseleler dışında toplumsal olanın dini ve kültürel yanları karşısında da belirli tepkileri ve gerekçeleri sundukları görülmektedir. Örnek vermek gerekirse minare yasağına yönelik referandum Avrupa’daki Hristiyan demokratların popülist söylemlere başvurmalarına yol açtığı bilinmektedir (Bayraklı&Hafez, 2022). Buna benzer sembolik, dini ve kültürel meseleler, liderlerin sergiledikleri performansın seyrini etkilemektedir.

Popülizmin sağ ve sol fraksiyonlarından bahsedilebilmektedir. 2016 seçimlerinde birbirlerine rakip olan Bernie Sanders ve Donald John Trump sırasıyla sol ve sağ popülizm

özelliklerini taşıyan liderler arasında zikredilmektedir. Kızgınlık, öfke ve hınç ile hareket ederek mevcut düzenin karşısında yer almaları bu liderlerin ortak özellikleri olarak görülmektedir. Bu durum, popülizmin farklı türlerini benimseyen liderlerin benzer tutumları benimseyebildiklerine delil oluşturmaktadır.

Tez çalışmasının bu alt başlığı altında sıklıkla gündeme gelen, politikalarında popülist özellik gösteren liderlerden bazıları kısaca ele alınacaktır. Popülizm kavramının adlandırılmasına yönelik gerçekleştirilen hegemonik mücadelede önceki alt başlık dahilinde ele alınan yapısal faktörlerin beraberinde sayacağımız popülist liderlerin de etkisi olduğu düşünülmektedir.

Birleşik Devletler’de bir kriz ortamının mevcudiyeti, Donald Trump’ın iktidara gelebilmesi için hazır ortam oluşturmuştu. Ancak bir siyasi olarak Trump’ın yürüttüğü seçim ve yönetim stratejisinin adlandırmalar üzerinde etkileyici role sahip olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple aktörlerin tercihleri ve eylemleri incelediğimiz meselede incelenecek sebeplerin bir bileşeni olarak görülmektedir.

Trump’ın iktidara geçmesi, Latin Amerika ülkelerinde karizmatik siyasi liderlerin ortaya çıkması ve seçimlerde üst üste gelen galibiyetleri, halkın yaygın kanaatlerini değiştiren siyasi demeçler gerçekleştirmesi popülizmin görünürlüğünü artırmış, kavrama yönelik olumlu ve olumsuz açıklamaları ihtiva eden literatürün gelişmesini sağlamıştır. Trump’ın 2017’de gerçekleştirdiği Kongre açılış konuşması verilecek en güzel örneklerden biridir. Bu konuşmada Trump, ‘halk merkezli’ bir siyaseti temel alacağının, Amerika menfaatlerinin önceleyeceğinin sinyallerini bu konuşmada vermiştir. Trump’ın hem yerel siyaset hem de dış politika alanında benimsediği ve yürüttüğü strateji bu konuşmadaki beyanları doğrular niteliktedir.

2016 ve 2020 ABD Başkanlık seçimlerinde aday olan Demokrat Parti’nin aday adayları arasında yer alan, ön seçimlerde başkanlık yarışından elenen, demokratik sosyalist olarak tanımlanan Bernie Sanders’in ortaya koymuş olduğu sol popülist stratejisi ile dikkat çekmiştir. Sanders, Nevada ön seçimleri öncesinde kendisine yönelik muhalefet oluşturan Cumhuriyetçilere ve Demokrat Parti içerisindeki rakiplerine yönelik bir tweet

paylaşımında "Yerleşik düzenin Cumhuriyetçilerine mesajım var. Yerleşik düzenin Demokratlarına bir mesajım var. Bizi durduramayacaklar" diyordu. Aktarılan ifadede görülen "biz ve onlar" söyleminin Sanders'i destekleyen kitleyi bütünleştirmiş, ancak Demokratların içindeki rakiplerinin kendisine karşı birliğini güçlendirmiş olabileceği düşünülmektedir.

Trump, zengin ve medyatik bir popülist lider olma özelliğine sahiptir. Trump verdiği demeçlerde ve yaptığı mitinglerde, Hillary Clinton ve adamlarını kurulu düzeni yahut eski nizamı sürdüren, halkın esas düşmanları olarak lanse etmektedir. Oysa Trump, Amerikan halkının çıkarlarını bahse konu olan seçkinler karşısında koruyacağını, siyaseten doğruculuktan uzak olacak şekilde net, doğrudan ifadelerle dolayumsuz olarak siyaset pratiği ortaya koymuştur. Birleşik Devletler'in eski mutlu yaşamının kaybedildiğini düşünenler için bir fırsat faktörü olarak görülmesi neticesinde 2016-2020 yılları arasında başkanlığını sürdürmüştür. Görevden azil davası (impeachment) ile yargılanmasına rağmen 2020 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerinde rakibi Joe Biden karşısında küçük bir farkla seçimleri kaybetmiştir. Trump'ın 2024 yılında gerçekleşecek olan seçimler için yeniden aday olması, yargılanma sürecinde olmasına rağmen geniş bir halk desteği görmesi Birleşik Devletler üzerinde popülizmin karşılık bulduğuna işaret etmektedir.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, esasında popülist kodlara sahip olmayan bir partiye mensup olsa da yönetiminde zaman zaman popülist emarelere rastlanmaktadır. Bu durum popülizmin bir araç olarak çeşitli siyasi geleneklerden gelen politikacılar tarafından kullanılabildiğine delil teşkil etmektedir. Kötü yönetim karşısındaki popülist eylemlere Macron yönetimi karşısında gerçekleştirilen kitlesel ayaklanmalar örnek olarak gösterilebilir. Macron'un iyi bir cumhurbaşkanlığı performansı sergileyemediğini düşünen Sarı Yelekliler, oldukça uzun süreli ve yıkıcı eylemlere girişmişlerdir. Ayrıca ülkenin kötü yönetildiğini düşünen Front Nationale'in lideri Maria Le Pen, oy oranını son seçimlere değin koruyabilmiştir. Macron, popülist kesimin hedefinde yer almaktadır. Kötü yönetim sergilemesi, radikal sağ popülist partilerce eleştirilmektedir. Göçmenler ve İslam'ın Fransa'da birer tehdit olarak gösterilmesi, Macron yönetimini bu tehlike arz eden

kitlelere ve eylemlere fırsat verdiğinin belirtilmesi Fransa’da Le Pen’in önderlik ettiği Front Nationale’nin kullandığı temel argümanlar arasındadır. Kamu kurumlarında ve muhtelif yerlerde güvenlik gerekçesiyle başörtüsü yasağının getirilmesi talebi bunun tezahürü olarak kabul edilmektedir. Fransa seçimlerde Le Pen’in aldığı oy miktarı azımsanmayacak durumda görülmüş, Avrupa düzeyinde (hatta küresel bir problem/tehdit olarak genellenen) popülist olumsuzlanan durum örneği olarak yer verilmektedir.

Fransa’da Maria Le Pen, Milli Cephe (Front Nationale FN) hareketinin başında yer almaktadır. Kendisi daha evvel Fransa’da aktif siyasette rol oynayan Le Pen (babası) geleneğini birtakım revizyonlarla sürdürmektedir. Le Pen, halkın dikkatini mülteciler üzerine çekmektedir. Ülkedeki işsizliğin ana sebebinin mülteciler olduğunu iddia etmektedir. Örnek olarak, iki milyon işsiz insan varsa bunun sebebinin iki milyon mülteci olduğunu sloganik olarak demeçlerinde vurgulamaktadır. Onların esas sorunun kaynağı olduklarına işaret ederek, Fransız toplumunun dengelerinin bozulmalarında temel aktörler olduklarını belirterek mültecileri ve tanımladığı Fransız toplumu dışındaki kitleleri halk karşısında hedef göstermektedir. Le Pen popülist liderlik örneğini ırkçılık, milliyetçilik ve popülizm dahilinde türlü irtibatların incelenmesini gerektiren bir örnek olarak görmekte ve literatüre katkı sağlanabilecek meseleler olarak belirtmekteyiz.

Popülist liderlere verilebilecek diğer bir örnek olan Macaristan Başbakanı Victor Orban, teorileri ve pratikleri değerlendirdiğinde sorunlar karşısında yapılması gerekenin eyleme geçmek olduğu, dolambaçlı çözümler üzerine düşünmenin vakit kaybettici ve faydasız olduğunu savunmaktadır (Müller, 2021, 43). Victor Orban’ın aşırı milliyetçi, otoriter ve dışlayıcı popülizmi savunduğunu belirten anti-popülizmi benimseyen düşünürler, onun Macaristan demokrasisi için tehdit teşkil ettiği belirtmektedirler.

Beppo Grillo ve onun Beş Yıldız Hareketi, sonraki yıllarda sadece “Movimento” yani hareket olarak anılan hareketi ise talepleri birbirine eklemleyerek hem solda hem de sağda karşılık bulmuştur. Grillo, Movimento oluşumu ile popülizmin birleştirici ve bütүнleştirici, seferber edici gücüne örnek olarak verilebilmektedir. Çeşitli gösterilerle, iktidarı alaycı unsurlarla eleştirmesi, bunu çevrim içi ortamlar aracılığıyla halka

ulaştırması, halk ile belirli buluşma günleri tertip etmesi harekete yönelik ilgiyi ve rağbeti artırmıştır (Acar, 2019, 69-70). İnterneti doğrudan bir demokrasi vasıtası olarak kullanması, televizyon ve tiyatro etkinlikleri ile eleştirilerini farklı bir boyutta sunması görünürlüğün ve komedinin etkileyici olduğu günümüzde hareketi ve liderini popülizm fikri açısından ön plana çıkarmaktadır.

1970’li yıllarda neoliberalizm, devletin piyasaya olan müdahalesini ortadan kaldırmaya çalışmış, sermayenin önünü açmaya gayret etmiştir. Sermayenin özgürce hareket ettiği, ancak emeğin özgürce hareket edemediği bu dönemde, uluslararası şirketler büyük derecede büyüme kat etmiştir. Parasal genişlemeler, bol kredilerin müşterilere sağlanması, ülkelerin demokratikleşmeleri ve liberalleşmeleri, ülkelerin küresel ortamda dünyaya açılmaları bu dönemde görülmüştür. Bolca kredilerin sağlanması, balon ekonomilerin oluşmalarının neticesinde 2008 Mortgage Krizi meydana gelmiştir. Güvencesiz işçilik sorunu, hayatın pahalılaşması, küçük ölçekli işletmelerin zarar görmesi, orta sınıfın eşitsizlik durumundan yara alması sonuçları ile neoliberalizme yönelik büyüyen bir öfke hasıl olmuştur. 2020 yılında gerçekleşen Koronavirüs salgını sürecinde de toplum içerisinde özel iştiraklere, zengin ve ayrıcalıklı kesimlere, özel hastanelere yönelik nefret büyümüştür. Bu nefretin odağında hegemon güçler, mülteciler ve zenginler yer almıştır. Popülizm içinde yaşadığımız dönemde canlı bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Tanımının muğlak olması, doktrin mi, iktidar stratejisi mi olup olmadığı kolayca bilinmemekte olup ağırlıklı popülist olarak kabul edilen bazı liderlerin davranışlarına bakılıp belli çıkarımlarda bulunma temayülü göze çarpmaktadır.

Vladimir Putin, Rusya’nın otoriter ve sağ popülist lideri olarak karşımızda yer almaktadır. Putin, Rusya’yı güçlü bir devlet yapma (Ruski mir) Rus halkını yüceltme gibi ideallere sahiptir. 2000’lerde Rusya’nın kısmen küreselleşmesini savunsa da sonraki zamanlarda Rusya’nın kendi medyasını kurmasına ve devletleşmesine yönelik çabalar sarf etti. Sputnik medya grubu ile medya patronluğuna meyletti. Gazprom gibi petrol şirketleri kurdu. Acımasız, sert, istediğini elde edebilen, maskülen, zeki, sporcu bir karaktere sahip lider imajı ortaya koydu. Küresel ortaklıklardan ziyade Rus halkını dış tehditler karşısında muhafaza eden, Rusya’nın jeopolitik olarak büyümesini hedefleyerek fetihçi dış

politikaları benimsedi. Çeçenistan, Gürcistan, Kırım'ın ilhak edilmesi ve son yıllarda sıcak çatışmaların gerçekleştiği Ukrayna'nın muhtelif bölgelerine yönelik işgallerin vaki olması duruma örnek olarak gösterilebilir. Ülkesini başka devletlere, güvenlik paktlarına karşı koruması, uluslararası şirketlere karşı şiddetli baskı uygulaması Putin'in popülist ve korumacı bir lider olarak öncelediği politikalar arasında yer almaktadır.

Filipinler'in eski devlet başkanı olan Rodrigo Duterte (2016-2022) acımasız, dediğim dedik bir lider özelliğine sahiptir. Sosyal prosedürleri, bürokratik süreçleri beklemeyen, hızlı eylemler alan Duterte, Filipinler'deki uyuşturucu mafyalarına karşı çetin mücadele gerçekleştirmiştir. Halkın sorunlarının çözümünde dolayımsızlığı, doğrudanlığı savunan bu lider, geniş bir halk kitlesinin teveccühünü bu şekilde kazanmıştır. Ona göre halkın iyiliğinin sağlanması yolunda hızlı, basit, etkin çözümler aracı kurumlar, bürokratik engeller, temsili aracı birimler, prosedürler olmadan devlet lideri eliyle doğrudan sağlanmalıdır. Bu yöntemin liderin söylemlerinde sıklıkla yer alması, popülist politikaların etkin olarak sözlü şekilde icra edilmesini sağlamaktadır. Popülizm literatürü dahilindeki siyasi üslup açıklamasının genel olarak tanımladığı popülist liderlerin sahip olduğu tavırlara bu liderde rastlanılmakta, örnek gösterilebilmektedir.

Hindistan başbakanı Narendra Modi, halkın içinden iktidara genç bir lider olup, Gandhi ailesinden gelen Nehru'lara karşı halkı örgütlemiştir. Bu karşı konumlanma yardımıyla iktidarı elde edebilmiştir. Eski yönetim elitlerine yönelik halkın memnuniyetsizliklerini, değişimi, halkı öncelemeyi ön plana getiren Modi, bu siyasi stratejisinden dolayı popülist olarak kabul edilmektedir. Demokratik bir karşı koyuş olarak kabul edildiği takdirde pro-popülistlerce popülizme yönelik olumlu intiba uyandırabilecek bir gerekçe oluşturmaktadır. Ancak sosyal ve siyasi alanlarla ayrımcılık, dışlama, Hint ulusu dışındaki kesimleri hedef gösterme, hatta onları bastırma gibi eylemleri tercih etmesinden ötürü ağırlıklı olarak anti-popülistlerce akademik metinlerde ve analizlerde eleştirilen bir lider olarak kabul edilmektedir. Narendra Modi yürüttüğü aşırı sağcı politikalarla Müslümanlara karşı İslamofobik tutumlarıyla ön planda olan bir popülist liderdir. Onun aşırı politikaları, devletin resmî ideolojisi olan Hindutva'nın savunuculuğunu yaparak Hindistan halkını diğer halklar karşısında yüceltmek, onun dinini ve kültürlerini tebci

etmek ile olumsuz bir popülist lider olarak yaygın olarak kabul edilmektedir. Hindistan'ın gelir dağılımı eşitsizliği, ırkçılık, İslamofobi, çevre ülkeler ile anlaşmazlıkları gibi sorunları nedeniyle modern demokratik ülkeler ve akademisyenler tarafından eleştirilmektedir. Popülizme yönelik emareleri taşıması ile anti-popülistlerce birçok çalışmada olumsuz olarak lanse edilmektedir.

Yunanistan eski başbakanı Çipras'ın lideri olduğu Syriza Partisi popülist parti olarak anılmaktadır. Avrupa Birliği ve IMF'ye karşı halkı örgütlemeye çalışan, halkın önceliği, emek sömürüsüne karşı çıkma gibi kavramları vurgulayan Çipras, bu kavramlarla sol görüş ve popülist vurguyu ön plana koymaktadır.

İspanya'da Podemos Partisi, sol partiler içerisinde yer almakta olup, içerisinde Pablo Iglesias'ın da aralarında bulunduğu bir grup tarafından 2014 yılında kurulmuştur. Emperyalizm karşısında halk mücadelesi verilmesi gerektiğini salık veren parti, İspanya'da farklı görüşlere sahip olan halk kesimlerini de bünyesine popülist strateji ile dahil etmiş, geniş halk desteği elde etmiştir.

Latin Amerika, geçmişte ve günümüzde popülizm için geniş bir inceleme alanına tekabül etmektedir. Nicolas Maduro, Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi liderliğini yürütmekte olup 2013 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerinden itibaren Venezuela'nın devlet başkanlığını yürütmektedir. İşçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş olan Maduro, uzun seneler eski devlet başkanı olan, karizmatik bir liderliğe sahip olan Hugo Chavez'in devlet başkanlığı yardımcılığını yapmıştır. Chavez'in kurmuş olduğu partinin liderliğini yürüterek ve onun siyasi mirasını sürdürerek ülkesinde kapitalizm ve dolayısıyla neoliberalizmin karşısında yer alınması, toplumsal refahın öncelikli olarak gündeme getirilmesi, endüstrinin yerli ve millileştirilmesi gibi hususlara öncelik vermiştir. Maduro'nun ve onun takipçilerinin popülist söylemi tercih etmeleri ile halkın yoksul, temiz ve marjinalize olduğu kabul edilen kesimlerinin elitler ve muhalif kesimler karşısında konumlandırılmaktadır. Maduro hükümetinin dahili ve harici muhalif kesimler tarafından otoriteryanizm ve insan hakları ihlalleri ile suçlanması, küresel krizler, Birleşik Devletler ile münazaalı ilişkiler ve ülkeye yönelik uygulanan ambargolar sonucunda dar

boğaza giren ekonomik durumlardan ötürü eleştirilmektedir. Sayılan bu eleştiriler anti-popülist kesimlerce gerçekleştirilmektedir. 2013 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde %50,6 oy elde ederek seçimi kazanmıştır. Popülist stratejileri kullanan Maduro, ekonominin idaresinde başarısız bir tablo sergilemesi, her ne kadar anti emperyalist tutum sergilese de anti-popülist kesimlerin adlandırma çabalarının lehine bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Bir liderin halkın içerisinde iktidara gelmesi, onlarla hemhal olmuş olması, onların dertlerine yakından şahit olması ve onlarla kimlik açısından birlik ve bütünlük kurabilmesi popülist liderlere yönetimlerinde avantaj sağlayabilecek unsurlardır. Ancak popülist bir anlayışın yahut yönetimin tesis edilmesi için zorunlu şartlar değildir. Örnek vermek gerekirse Birleşik Devletler eski başkanı Donald Trump ve Tayland eski başbakanı Thaksin Shinawatra'nın halkın içinden gelmeyen, seçkin zümreler arasından gelen, halkın sorunlarına uzak olan liderlerdir. Ancak bu liderler, yönetimleri esnasında dost-düşman ayrımı ile ahlaki karşıtlık yaratmaktadırlar. Biz ve onlar ayrımı ile kendilerinin karşılarındaki kesimleri tehdit grubu olarak tanımlamakta, halkın esas düşmanları olarak lanse etmektedirler. Bunun neticesinde karşılarındakini tanımlayarak kendilerini iyi hasletlerle tanımlamış olup, sorunların çözümünün yalnızca kendileri tarafından gerçekleştirilebileceği, halkın problemlerinin sadece kendileri tarafından dikkate alınacağını iddia etmektedirler. Ortaya atılan bu dikotomi ile popülistler kendilerini "halkın sesi" olarak lanse etmektedirler. Hugo Chavez dönemi sloganlarından olan "With Chavez, people rules!" (Chavez ile, halk yönetir!) ifadesi buna verilebilecek en somut örnekler arasında yer almaktadır.

Popüler hareketlerin çoğunda baskın ve maskülen bir lider kültü yer almaktadır. Bu lider mazlumların, ezilenlerin sesi olup, onların gerçek temsilcileri olarak lanse edilmektedir. Kendilerinin gerçek temsilci olduklarını düşündükleri için temsili demokrasinin tüm aracı fonksiyonlarını ve aktörlerini ortadan kaldırır. Güçler ayrılığı, hesap verilebilirlik prensipleri bahsedilen durumda öne çıkan faktörler arasında yer almaktadır.

Merkez Bankası, yargı kurumları, medya gibi halk ile yönetim arasında bulunan kurumların halkın iradesinin önünde engel teşkil ettikleri popülist kesimlerce ifade edilmektedir. Liderler görev başına gelir gelmez yargıda kendilerine sorun oluşturacağını düşündükleri grupları tasfiye ederler. Hızlı karar almaya engel olacak, karar alma mekanizmaları içerisinde yer alan kurumların üyelerin tayin edilmesinde popülist liderlerin belirleyici olma istençleri daha fazla görülmektedir. Ayrıca medya sektörü içerisinde devletin resmi yayın organlarının konvansiyonel medya organları arasında yer alan özel iştiraklere galebe çalması, gündemin belirlenmesi, keyfi sansürlerin uygulanması, muhalif kesimlerin düşünce ve eylemlerinin bastırılması gibi eylemler görülen eylemlerdendir.

Sağ popülizm ile sol popülizm arasındaki fark, liderlerin eylemleri, vurguları üzerinden şu şekilde anlaşılabilir: Sağ popülist liderler kültürel ve dini motifleri ön plana koyarken, sol popülist liderler halkçılık, eşitlik, israf karşıtlığı, anti elitizm gibi değerler vurgulanmaktadır.

Karl Polanyi küresel sistemin bireyleri çözülmeye, dağılmaya sebep olduğu içinde bulunduğumuz zamanda bu grupların kitlelere kimlik, aidiyet sahibi olma ihtiyaçlarını karşıladıklarını, bu sebeple halk tarafından cazip teklifler olarak kabul edildiklerini belirtmektedir. Liderlerin bu talepleri başarılı bir şekilde değerlendirmeleri halinde başarılı olduklarına şahit olunmaktadır. Demokratik eşitlik ve ekonomik fırsatlar vaat olarak gösteren karizmatik liderlere Arjantin’de Juan Domingo Peron, Brezilya’da Getulio Vargas örnek olarak verilebilir (Germani, 1978; Finchelstein, 2021).

Kitleleri mevcut siyasi kurumlara karşı mobilize etme, kışkırtma yaygın olarak görülen popülist stratejilerdendir. Kurumlara siyasi partiler, siyasi seçkinler, parlamento ve mevcut anayasa örnek verilebilmektedir. Bu süreç esnasında yaşanan kalkışmaya devrim süsü verilir ve halkın bu kurumların yozlaşmasından bir an evvel/evlehiyetle kurtulması gerektiği algısı oluşturulur. Halkın aklına ve çıkarlarına hitap etmektense onların duygularına ve içgüdülerine hitap etmek yaygın olarak uygulanan taktiklerdendir. Diğer milletler ve vatandaşlarla mukayese edilip sahip olunan ulusun diğer milletlerden üstün

olduğu fikri, yabancı ve göçmen düşmanlıklarının yükselişe geçtiği bu popülist çaba neticesinde gerçekleşebilmektedir.

Esasında popülist bir parti olma özelliğini yitiren, Türkiye’de ekseriyetle elitist bir siyasi gruptan müteşekkil olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin 2023 genel seçimlerine giderken, gerçekleşen olaylar karşısında “milli irade”ye yönelik vurgu yapması, iktidarın muhalefet liderlerine yönelik siyasi kısıtlama, yargı düzeyinde gerçekleştirdiği işlemleri halkın iradesine karşı eylemler olarak yorumlaması kendilerinin siyasi düzlemde popülist stratejiden istifade ettiklerini göstermektedir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu’nun ceza istemi sürecinde iktidara yönelik ifadeleri bu savımızı karşılamaktadır: “İmamoğlu kararı milli iradeye darbedir, Saray iktidarı İstanbul’un rantını devşirmek istiyor.” Bu ifadeyle yargının süreci bağımsız olarak sürdüremediği, sürecin iktidar tarafından konsolide edildiği, yönetme erkinin yargı alanın baskıladığı, bu alanda bir oligarşinin oluştuğu ima edilmektedir. Halkın yanında bulunduğu, halkın yargı bağımsızlığının muhafaza edilmesi için gayret sarf edileceğinin ve demokrasinin korunacağına dair teminatın vurgulanması, popülizmin bazı veçhelerinin icra edildiğine işaret etmektedir. Verilen bu örnekler, anti-popülistler ve pro-popülistler için mesnetli argümanlar içermekte olup, aktör bazlı faktörlerin siyasette odağın belli liderler üzerinde olduğu savını desteklemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde milli irade söylemiyle pro-popülist kesimlerce siyaseti olumlanabilen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bununla beraber seçimlerde başarı elde etme imkanını sağlayan popülist anlayışı birer pragmatik aparat olarak kullanan çeşitli siyasi liderler bu alt başlık altında değerlendirilebilmektedir. Son bahsedilen örnekte siyasi programlarında popülizm emareleri taşımasa da pratik siyaset alanında, alınan kararlarda, halk ile kurulan temaslarda bir performans olarak popülizmi bünyesinde ihtiva eden söylemler ve imgeler bu liderler tarafından kullanılmaktadır.

Avrupa’da aşırı sağ popülist parti ve hareketlerden bazıları yukarıda incelenmiştir. Bunun dışında bu siyasi parti ve hareketlerin başlıcalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Avusturya Özgürlük Partisi, Hollanda Özgürlük Partisi, Fransız Milli Cephe Partisi Bağımsızlık Partisi (UKIP), İtalyan Kuzey Ligi Partisi, İtalyan Beş Yıldız Hareketi, İsveç, Demokratlar Partisi, Danimarka Halk Partisi, PEGIDA Hareketi (Almanya) vd.

Yine bu tarihlerde birçok sol popülist partilerin de siyaset alanında varlık gösterdiği ve karşılık bulduğu söylenmelidir:

İspanya’da Podemos, Yunanistan’da Syriza (Radikal Sol Koalisyon), Almanya’da Alman Sol Parti (die Linke), Fransa’da Boyun Eğmeyen Fransa (La France Insoumise), Avrupa genelinde ortaya çıkan hareket Avrupa’da Demokrasi 2025 Hareketi (DiEM25) vd.

Yukarıda saydığımız parti ve hareketlerin varlığı, onların rakibi olan konvansiyonel partileri de etkilemiştir. Sağ popülist partilerin etkisinde kalan Avusturya Halk Partisi, çok kültürcü politikalardan uzak bir şekilde İslam ve göçmen karşıtı bir politika izlemektedir. Tüm bu partiler ve hareketler, bünyelerinde kendilerini ve düşünce serilerini ön plana çıkaran parti liderleri ile mücessem hale gelmekte, popülizm kavramının zihinlerde oluşturduğu imgenin şekillenmesinde aktif rol oynamaktadır.

Avrupa dahilinde birçok bölgede popülist hareketler ve organizasyonlar görülse de Batı Avrupa’da gruplanabilir ve benzer özellikler gösteren sekiz popülist siyasi radikal sağ partiden bahsedilebilmektedir. Bu bölgede karşılaşılan sorunlar, oluşan fikri temayüller ve popülizme yönelik adlandırmalar çalışmamızda ilgi alanımız dahilinde olacaktır. Bu partiler AfD (Alternative für Deutschland), FPÖ (Freiheitliche Partei Österreichs), Avusturya Özgürlük Partisi, UKIP (United Kingdom Independence Party), DF Danimarka Halk Partisi (Dansk Folkeparti), FN Ulusal Cephe (Front National) yeni adı Rassemblement National Ulusal Birlik, PVV (Partij voor de Vrijheid) Özgürlük Partisi, SD İsveç Demokratları (Sverigedemokraterna), Lega Nord Birlik Partisi’nden müteşekkildir (Saylan, 2021, 432).

Avrupalı popülist radikal sağ partiler tarihte ilk olarak 1970’lerde tarih sahnesinde belirmiş, 90’larda kendinden daha fazla söz ettirmiş, 2010’larda ise genelebilir temayüller

ve politikalarla varlık göstermiştir. SD, UKIP, PVV, RN, DF, AfD, FPÖ ve Lega partileri 2010’lu yıllarda siyasi gücünü perçinleştirmiş, Avrupa siyaseti içerisinde daha da radikal bir tutum benimsemişlerdir.

Arjantin	Carlos Menem	Avustralya	Pauline Hanson
Avusturya	Jörg Haider	Bolivya	Evo Morales
Brezilya	Fernando Collor	Kanada	Preston Manning
Ekvator	Rafael Correa, Abdala Bucaram	Fransa	Marine Le Pen, Maria Le Pen
Macaristan	Gabor Vona, Victor Orban	İtalya	Silvio Berlusconi, Beppe Grillo
Kenya	Raila Odinga	Meksika	Andrés Manuel, Lopez Obrador
Hollanda	Geert Wilders, Pim Fortuyn	Yeni Zelanda	Winston Peters
Peru	Alberto Fujimori	Filipinler	Joseph Estrada
Güney Afrika	Jacob Zuma	İsveç	Bert Karlsson
Tayland	Thaksin Shinawatra	Uganda	Yoweri Museveni
Amerika Birleşik Devletleri	Bernie Sanders, Donald J. Trump	Venezuela	Hugo Chavez, Nicholas Maduro

Tablo 2: Popülist liderlerden bazıları. (Benjamin Moffitt, The Global Rise of Populism: Performance, Political Style and Representation, p. 164, 165. kaynağındaki bilgiler kullanılarak tez yazarı tarafından tablolastırılmıştır.)

SONUÇ

Popülizm, tarihte ve günümüzde üzerine çokça tartışılan, birçok siyasi lidere, gruba, eyleme ve harekete isnat edilen, yine birçok siyasi fenomen üzerine adlandırma yapılan, ancak anlamı üzerine uzlaşa sağlanamayan bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Kavram, tarih boyunca birçok halk hareketiyle, onların siyasi stratejileriyle beraber anılmış, bu olay ve olgular etrafında çeşitli fikirler yürütülmüştür. Özellikle soğuk savaş döneminin bitimiyle, liberalizm dışındaki ideolojilerin yitime uğradığının iddia edildiği ve bu sav karşısında itirazların yükselişe geçtiği 1990'lı yıllardan itibaren popülizm kavramı, üzerine çokça tartışılan, fikir beyan edilen bir kavram haline gelmiştir.

Popülizm literatürünün farklı zaman dilimlerinde farklı bakış açıları etrafında yorumlandığı gözlemlenmiştir. İlgili literatürü oluşturan siyaset bilimi düşünürlerinden bazıları popülizmi demokrasi ve düzen faktörleri açısından olumlu yorumlarken kimi düşünürler ise kavramı olumsuz değerlendirmeyi tercih etmiştir. Tezimizde anti-popülizm ve pro-popülizm olarak ikiye ayırdığımız bu görüşler bütünü, karşılaştıkları yerel ve küresel ölçekteki popülist hareketleri sahip oldukları kavram setleri ve değerler etrafında değerlendirmişlerdir. Bu ayrımı radikal demokrasi ekseninde, Chantal Mouffe ve Ernesto Laclau'nun eserlerinde temel aldıkları agonizma fikri ışığında değerlendirmek bu tez çalışmasının esas çabasını oluşturmuştur. Bu görüşler arasında, kavramın adlandırılması üzerine bir hegemonik mücadele olduğu varsayımı kabul edilmiştir. Popülizm ve onunla irtibatlı kavramların boş gösteren özelliğe sahip oldukları benimsenmiş, hegemonik mücadelenin bu boşluğu doldurmaya yönelik olduğu tezi öne sürülmüştür.

Çalışmanın amacı ve yönteminde belirtilen sınıflandırmaya uygun olarak ilgili literatürdeki kitaplar ve makaleler kategorize edilmiş, bunlar arasında öne çıkan eserlerde çerçevemize uygun olan bahisler mercek altına alınmıştır. Tezin hipotezi olan, popülizm kavramının bir boş gösteren olduğu, kavramın adlandırılmasına yönelik var olduğu savunulan hegemonik mücadele neticesinde yakın dönem içerisinde anti-popülizm yaklaşımını benimseyen düşüncenin kavramın içeriğini doldurduğu incelenen vakalar ve

metinler doğrultusunda doğrulanmıştır. Neoliberal değerlerin hem düşünsel açıdan hem de eko-politik açıdan diğer akımlar karşısında galebe çalmasından ötürü bu düşüncenin aksi karşısında daha yaygın karşılık bulduğu, popülizm kavramına pejoratif bir özellik atfedebildiği görülmüştür.

Popülizm kavramının ne olduğuna yönelik belirsizliğin, kavramın birçok mesele üzerine kolaylıkla atfedilmesinin, siyasi ve sosyal olaylar karşısında itham edildikleri durumlara yönelik kafa karışıklığının yaşandığının tespiti bizi bu araştırmayı gerçekleştirmeye sevk etmiştir. İncelenen literatürde kavrama yönelik getirilen anti-popülist ve pro-popülist yaklaşımların olaylar karşısında açıklayıcılık potansiyelleri fark edilmiş, tezin açıklaması bu dikotomi üzerine inşa edilmiştir. Metin oluşturulurken yazın kapsamında incelenen eserlerinin müelliflerinden bazılarının popülizme yönelik görüşlerini ortaya koyarken nötr, dengeli yahut tarafsız tutum sergilemeleri, tahlil sürecinde onların hangi kavramsallaştırmayı tercih ettikleri, popülizmi hangi ideolojinin perspektifiyle yaklaştıklarının keşfi onların eserlerinin sınıflandırılmasında, hegemonya mücadelesinde hangi noktada konumlandıklarının tespit edilmesinde yardımcı rol oynamıştır.

Farklı zaman aralıklarında popülizm kavramının içinin olumlu ya da olumsuz anlamlarla doldurulmasına şahit olunmuştur. Popülizmin ne olduğu kadar ne olmadığına açıklanmaya çalışılması literatürde fark edilen gayretlerden biri olmuştur. Literatür dahilinde oluşan bu ayrım, açıklama çabalarının sahip olduğu boşlukları doldurmayı elverişli hale getirmiştir. Tespitler ve öneriler karşısında düşünürlerin mefhumu çürütmeye ve tasdik etmeye yönelik beyanatlara araştırma nesnemiz olan popülizme yönelik getirilen olumlu ve olumsuz fikirlerin anlaşılmasına imkân oluşturmuştur.

Farklılıkların keşfi, önermeler arasında çeşitli mukayeselerin yapılmasına imkân sağlamıştır. Karşılaştırmalı siyaset disiplini için konu aldığımız meseleye yönelik getirilen yorumlar dahilinde farklılıklar arasında benzerliklerin, benzerlikler içerisindeki farklılıkların gündeme getirilebileceği tespit edilmiştir. Çalışmamızda farklı yaklaşımlar, popülizme karşı çıkan anti-popülistler ve popülizmi olumlu gören pro-popülistlerin söylemlerinin ayrımı kapsamında alınmış olup, popülizm kavramını tanımlamaya yönelik

sürdürülen hegemonik mücadele mercek altına alınmıştır. Yapısal nedenler ve aktör temelli değişimler bağımsız değişken olarak incelememize konu olmuştur.

Güncel siyasi olayların, meselelerin, kavramsal tartışmaların, siyasi liderlerin konuşmalarının yaygın liberal demokrasi perspektifi dışında, radikal demokrasi düşüncesinin çözümleyici, tahlil edici bir mahiyete sahip olduğu görülmüştür. Bununla beraber ele aldığımız popülizm kavramının canlı, dinamik, esnek ve kısıktıcı özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Bu özelliğin tezahürleri olan siyasi liderlerin demeçleri ve sıra dışı davranışları, görsel medyada ve kültür-sanat alanlarının çeşitli türlerinde incelenebilmektedir. Bu durum popülizm çalışmalarına katkı sağlayacak multi-disipliner imkanlar olduğuna işaret etmektedir.

Bu hegemonik mücadeleyi etkileyen çevrimler, yapısal faktörler ve aktör bazlı faktörler olmak üzere iki ana bağımsız değişken etrafında ele alınmıştır. Yapısal faktörler 2001 dünya ekonomik krizi, terör eylemleri, finans krizleri, hükümet sistemi değişiklikleri olarak belirlenip incelenmiştir. Bu tarihi çevrimler etrafında popülizm kavramına yönelik olumlu ve olumsuz yorumlardan birinin kavramın içeriğini daha yoğun doldurduğu gözlemlenmiştir. Laclau, tüm kavramların kesin ve nihai bir anlamlarının olmadığı, onların tarihsel olduğu, boş gösteren özelliğe sahip olmalarından ötürü içlerinin bahsedilen mücadele neticesinde doldurulduğunu öne sürmüştür. Üçüncü bölümün diğer alt başlığı olan aktör bazlı faktörlerde ise yakın dönemde eylemleri popülist olarak ifade edilen siyasi liderlerin, hareket önderlerinin popülizme yönelik algıları nasıl şekillendirdiği mercek altına alınmıştır.

Kitlelerin akıllarından ziyade duygularına hitap eden liderlerin eylemleri, lider ve halk arasındaki ilişkilerin, oy verme davranışının, radikalleşmenin, ittifak ve muhalefet oluşturma motivasyonlarının hem demokrasi-katılım ekseninde siyaset teorisi bağlamında incelenmesi, hem de duyguların siyaset psikolojisi bağlamında incelenmesi gerektirdiğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle popülizmin performans, siyasi üslup, temsil açıklamalarının tezimizde öne çıkardığımız popülist liderlerin sıra dışı davranışlarına odaklandıkları, onların ayrıştırıcı, kutuplaştırıcı davranışlara sahip olmaları, göç-iltica vakaları ve

tartışmaları karşısında yabancı düşmanlığı, göçmen karşıtlığı reflekslerinde bulunmalarının sık görülen belirtiler olduğunu yorumlamaktadır.

Buna karşın popülist liderleri yorumlayan, popülizmi bir siyasi mantık ve söylem veçheleri temelinde ele alan yaklaşımın, popülist liderlerin eylemlerini antidemokratik bulmaktan ziyade neoliberal düzenin sebep olduğu belirsizlik, yoğun bürokratik kısıtlılık, atalet, hızlı karar alamama, alınan kararları hızlıca uygulamaya aktaramama, halkın iradesini karar alma mekanizmasına dahil etmeme/edememe, onların taleplerini dikkate almama/alamama gibi durumlar karşısında net ifadeler sergileyen, bürokratik engellere takılmadan-inisiyatif alarak hızlı karar alma ve alınan kararları uygulama, halkı ile bütünleşerek onların iradelerini temsil etme çabalarına sahip olduklarına yönelik gerekçelendirme ve açıklama faaliyetlerinde bulundukları tespit edilmiştir. Temsili demokrasinin halkın iradesinin tecelli etmesine engel olmasına yönelik kusurunun popülist liderlerce halkın doğrudan temsil edilmesinin mümkün olduğuna yol açtığı savunulmaktadır. ‘Halk’ın kendisi olan ve onun sıkıntılarına bigâne kalmayan temel aktörün siyasi lider olacağı, kendisinden evvel iktidarda olan oligarşinin ve bürokratik düzenin bıraktığı sorunların üstesinden gelebileceği ileri sürülmektedir.

Laclau, popülizmin bir ideoloji olmadığını, diğer ideolojilerde rastlanılan özgül bir içeriği barındırmadığını ifade etmektedir. O, bilakis, popülizmin bir sınır çizme, siyasal hudut oluşturma biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu özellik popülizmin siyasi bir sınır inşa etmek amacıyla yürütülen bir söylemsel strateji olduğuna işaret etmektedir. Mouffe tarafından ‘popülist moment’ olarak adlandırılan, neoliberal kurumlar, müesses nizam savunması ile halk arasında sınır çekilmesi neticesinde siyasetin özü sayılan, muhalefet durumunu ortaya çıkaran eleştiri ve sorgulama imkanları ortaya çıkacaktır (Mouffe, 2019, 109-110).

Lider kültü pro-popülizmde çokça vurgulanmaktadır. Halkı bütünleştirebilecek öznenin siyasi lider olabileceği, bununla beraber karizma faktörünün halk nezdinde geçerli ve etkili bir unsur olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır. Ancak liderin karizmatik olma özelliğinin her popülist liderde görülmediği, görüldüğü takdirde popülist siyaset doğrultusunda etkili sonuçlar sağladığı belirtilmektedir.

Tüm bu açıklamalar dahilinde radikalizm ya da radikalleşmenin de olumlu ve olumsuz açılardan değerlendirildiği fark edilmiştir. Anti-popülist tutumu benimseyen düşünürlerin radikalleşmeye olumsuz bir anlam yükledikleri anlaşılırken, pro-popülist tutumu benimseyen düşünürler hem halk düzeyinde hem de siyasi parti liderleri düzeyinde radikalleşmenin farklılık mantığını ortaya koyma imkânı sağladığını, yeni ve farklı bir muhalefet düzlemini oluşturduğunu savunmaktadır.

Eserlerin söylemsel açıdan analiz edilmesinin neticesinde popülizm kavramının algılanışında pejoratif bir okumanın öteki inceleme karşısında galebe çaldığı tespit edilmiştir. Popülizm kavramı, anti-popülist yaklaşım tarafından hasmane bir tutum olarak lanse edilmekte; hızlı, basit çözüm önerilerinde bulunmasıyla seçmenlere yönelik yanıltıcı bir yanının olmasına ve demokrasi karşıtı olduğuna yönelik iddialarla eleştirilmektedir. Bu yaklaşım, tarihteki bazı faşist liderlerin edimlerinin popülist eylemler olarak yorumlayarak, bunlardan bazılarında direkt olarak popülizm ile ilişkilendirerek siyasi hafızada faşizm ile popülizm arasında yakın ilişki olduğuna yönelik algıyı kuvvetlendirmiştir. Popülizm literatüründeki ideoloji açıklamasının beraberinde siyasi üslup açıklaması da popülüze yönelik belli söz, davranış ve strateji kalıpları atfetmesi popülist liderlerin eylemleri üzerinde dikkatleri yoğunlaştırmıştır. Küreselleşmenin süregelen etkisiyle dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olay, verilen siyasi demeç, dünyanın diğer ucuna kısa zaman içerisinde ulaşabilmesinin, ortaya çıkan bir fikri destekleme ya da onun karşısında yer almayı kitleler ölçeğinde kolaylaştırdığı anlaşılmıştır. Mobilitayı kolaylaştıran bu hızlılık durumu hem siyasi liderler hem de onların karşısında olan kesimlerce kullanışlı araç mahiyeti arz etmektedir. Araştırma neticesinde, ilgili kesimlerin çıkarları doğrultusunda oluşturulan akademik metinlerin, organizasyonların, haberlerin içeriği ve sunulma şekli alıcıların tutum ve karar tercihlerini etkilediği çıkarımına ulaşılmıştır.

Bir boş gösteren özelliğe sahip olan popülizm kavramı anti-popülizm ve pro-popülizm yaklaşımları arasında gerçekleşen hegemonik adlandırma mücadelesi neticesinde anlam kazanmakta olduğuna yönelik hipotezi popülizm için temel aktör olan liderler ve yapısal faktörler etrafında incelenmiştir. Bu parametreler kavramın anlamının sabit olmadığı,

çeşitli değişken faktörler etrafında hegemonik adlandırma mücadelesine sahne olduğu iddialarının doğrulanmasına yardımcı olduğu görülmüştür. Ayrıca yapısal faktörler ve siyasi liderlerin edimleri, ele aldığımız kavrama yönelik tutumların belirlenmesinde belirleyici role sahip olduğu görülmüştür.

Canovan'ın çalışmasında (1981) popülizmin kavramsallaştırmasına yönelik gayreti neticesinde kavramın özünde parçalı bir özelliğe sahip olduğu ve Laclau'nun kavramın anlaşılmasının güç olduğu (Laclau, 1977, 145) tespitleri bu teorik araştırma neticesinde doğrulanmıştır. Bununla beraber, neoliberal değerlerin küresel sisteminin zeminini doldurmasından ötürü yakın zamana kadar popülizm kavramının algılanışında anti-popülist yaklaşımın etkisiyle pejoratif anlamın ağırlıkta olduğu; ancak neoliberal düzenin yaşadığı krizler neticesinde onun sorgulanmaya başlandığı, pro-popülist yaklaşımın güç kazandığı ve popülizmin demokrasinin özünü teşkil ettiğine yönelik açıklamaların yaygın hale geldiği tespit edilmiştir.

Popülizme yönelik getirilen pro-popülist ve anti-popülist yaklaşımların müstakil olarak incelenmesi, bu yaklaşımlar arasında gerçekleşen hegemonik çekişmenin bugüne kadarki serencamının yapısal etkenler ve aktör bazlı etkenler etrafında değerlendirilmesi neticesinde bundan sonraki süreçte kavrama yönelik adlandırma mücadelesinin gidişatı hakkında fikir verebileceği düşünülmektedir. Tüm bu çabaların, popülizm kavramının anlaşılmasında, siyasi ve sosyal meselelerin yorumlanmasında, doğru düşünüşün imkânın ortaya çıkmasında yardımcı olacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abts, K., & Rummens, S. (2007). *Populism versus Democracy*. Political Studies, 55(2), 405–424. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00657.x>

Aknur, M., & Saylan, İ. (Eds.). (2021). *Batı Avrupa’da Popülist Radikal Sağ Partiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Alkan, H. (2018). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi: Kurumsalcı Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi*. Liberte Yayınları.

Arditi, Benjamin. (2007). Populism as an Internal Periphery of Democratic Politics. 10.3366/edinburgh/9780748625116.003.0003.

Aslan, A. *Popülizm*. (2022). Ağcan, Muhammed Ali (Derleyen). Çağdaş Siyaset Teorisi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aslanidis, P. (2016). *Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective*. Political Studies, 64(1_suppl), 88–104. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12224>

Bayraklı, E., & Hafez, F. (2022). European Islamophobia Report.

Belge, M. (2018). *Siz İsterseniz*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Betz H., G., & Johnson, C. (2004). *Against the current—stemming the tide: the nostalgic ideology of the contemporary radical populist right*, *Journal of Political Ideologies*, 9:3, 311–327, DOI: 10.1080/1356931042000263546

Bevelander, P, Wodak, R. (Eds.). (2019). *Europe at the Crossroads, Confronting Populist, Nationalist, and Global Challenges*. Nordic Academic Press.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar Türkiye’de Siyasî İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Canovan, M. (1981). *Populism*. Harcourt Brace Jovanovich.

Canovan, M. (1982). “Two Strategies for the Study of Populism.” *Political Studies* 30(4): 544–52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1982.tb00559.x>

Canovan, M. (1982). Two Strategies for the Study of Populism. *Political Studies*, 30(4), 544–552. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1982.tb00559.x>

Canovan, M. (1999). “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy.” *Political Studies* 47(1): 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>

Chantal M. (2019). *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Çev. Hivren Demir Atay, Hakan Atay, İstanbul: İletişim Yayınları. 2019.

Çarkoğlu, A., & Elçi, E. (2022). Popülizm Teorileri Işığında Türkiye'de Popülizmin Tarihsel Gelişimi: Siyasi Partiler Üzerine Bir İnceleme 1 2. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

De la Torre, C. (Ed.). (2018). *Routledge Handbook of Global Populism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315226446>

Duverger, M. (1995). *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, 4. Basım.

Emilio, G. (2019). “*Demokraside Halk Her Zaman Egemendir*” (Yalan!) Çeviren: Volkan Çandar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Emiroğlu, B. (2016). Avrupa Birliği'nin Çokkültürlülük ile İmtihanı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 44: 91-121. <https://doi.org/10.21054/deuifd.284948>

Ernesto, L. (1977). *Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism, Fascism and Populism*. NLB.

European Consortium for Political Research (ECPR) <https://ecpr.eu/standinggroups/standinggrouphome.aspx?ID=6>

Fassin, E. (2018). *Popülizm: Büyük Hınç*. Heretik Yayınları.

Finchelstein, F. (2021). Faşizmden Popülizme. İkinci Basım. İletişim Yayınları.

Freedon, M. (2017). *After the Brexit referendum: Revisiting populism as an ideology*. Journal of Political Ideologies. 22. 1-11. 10.1080/13569317.2016.1260813.

Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*, 16, 3–18. <http://www.jstor.org/stable/24027184>

Germani, G. (1978). *Authoritarianism, Fascism and National Populism*. Transaction Books.

Grigoriadis, I. (2018). *Democratic Transition and the Rise of Populist Majoritarianism: Constitutional Reform in Greece and Turkey*. Palgrave Macmillan Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-57556-8>

Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.

Heper, M., & Sayarı, S. (2008). *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi*. Kitap Yayınevi.

Heywood, A. (2018). *Siyaset Teorisine Giriş*. Küre Yayınları. 9. Baskı

Hofstadter, R. (1955). *The Age of Reform*. Vintage Books.

How Did 'Populism' Become a Pejorative Concept? And Why Is This Important Today? A Genealogy of Double Hermeneutics. Populismus Working Papers, 6.

Hunger, S., & Paxton, F. (2022). What's in a buzzword? A systematic review of the state of populism research in political science. *Political Science Research and Methods*, 10(3), 617-633. doi:10.1017/psrm.2021.44

Ignazi, P. (2006). *The Silent Counter-Revolution*. European Journal of Political Research. 22. 3 - 34. 10.1111/j.1475-6765.1992.tb00303.x.

Inglehart R., & Norris, P. (2017). *Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. Perspectives on Politics*. 15. 443-454. <https://doi.org/10.1017/S1537592717000111>.

Ionescu, G.&Gellner, E. (Eds). (1969). *Populism: Its Meanings and National Characteristics*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Johnson, C. (2004). *Against the Current-Stemming the tide: The nostalgic ideology of the contemporary radical populist right*. Journal of Political Ideologies. 9. 311-327. 10.1080/1356931042000263546.

Kalaycıoğlu, E. (2020). Halk Yönetimi: Popülizm ve Demokrasi, *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı: 115 Mayıs, 2020.

Kaltwasser, Cristóbal R. and others (eds). (2017). *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford Handbooks. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.001.0001>

Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostiguy, eds. 2017. *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198803560.001.0001>

Karaömerlioğlu, A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. İletişim Yayınları.

Katsambekis, G. (2020). *Constructing "the People" of Populism: A Critique of the Ideational Approach from a Discursive Perspective*. Journal of Political Ideologies 27(1): 53–74. <https://doi.org/10.1080/13569317.2020.1844372>

Katsambekis, G. (2020). "Constructing "the People" of Populism: A Critique of the Ideational Approach from a Discursive Perspective." *Journal of Political Ideologies* 27(1): 53–74. <https://doi.org/10.1080/13569317.2020.1844372>

Katsambekis, G., & Stavrakakis, Y. (2013). *Populism, anti-populism and European democracy: A view from the South* (pp. 117-125). Green Institute Greece.

Kaya, A. (2019). Avrupa'da Popülizm Euro Politika Dergisi. Euro Politika.

Kaya, A. (2022). *İdeoloji*. Ağcan, Muhammed Ali (Derleyen). Çağdaş Siyaset Teorisi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kotz, D. M. (2009). *The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism*. Review of Radical Political Economics, 41(3), 305–317. <https://doi.org/10.1177/0486613409335093>

Laclau, E. (2005). “Populism: What’s in a Name.” in *Populism and the Mirror of Democracy*, edited by Panizza Francisco, 32–49. Verso.

Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*, Verso Press.

Laclau, E. (2007). *Why Do Empty Signifiers Matter to Politics?* Emancipation(s). Verso.

Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Ver

Laclau, Ernesto. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*, Ankara: Epos Yayınları. Çev. Nur Betül Çelik.

Mény, Y., Surel, Y. (2002). *The Constitutive Ambiguity of Populism*. In: Mény, Y., Surel, Y. (eds) *Democracies and the Populist Challenge*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781403920072_1

Mény, Yves & Surel, Yves. (2002). *The Constitutive Ambiguity of Populism*. 10.1057/9781403920072_1.

Moffitt, B. (2016). *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation* (1st ed.). Stanford University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvqsd8>

Moffitt, B. (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi, Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*. Çeviren: Onur Özgür, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mouffe, C. (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek Agonistik Siyaset*, (Çev: Murat Bozluolcay), İletişim Yayınları.

Mouffe, C. (2018). *Siyasal Üzerine*. (Çev. Mehmet Ratip). İletişim Yayınları.

Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*. İletişim Yayınları.

Mouffe, C., & Laclau, E. (2017). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. Türkiye: İletişim Yayınları. 4. Baskı.

- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563. <http://www.jstor.org/stable/44483088>
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190234874.001.0001>
- Müller J. W. (2018). *Popülizm Nedir*. İletişim Yayınları. Çeviren: Onur Yıldız.
- Müller, J. W. (2016). *What Is Populism?*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Müller, J. W. (2016). *What Is Populism?*. University of Pennsylvania Press.
- Norris, P. (2020). Measuring Populism Worldwide. *Party Politics*, 26(6), 697–717. <https://doi.org/10.1177/1354068820927686>
- Postel, C. (2007). *The Populist Vision*. Oxford University Press.
- Riker, W. H. (1982). *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between The Theory Of Democracy And The Theory Of Social Choice*. W.H. Freeman.
- Rousseau, J. J. (2015). *Toplum Sözleşmesi*, Tutku Yayınevi.
- Rummens, S., & Abts, K. (2010). *Defending Democracy: The Concentric Containment of Political Extremism*. *Political Studies*. 58(4), 649–665. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2009.00809.x>
- Schmitt, C. (2018). *Siyasal Kavramı*. Çev. Ece Göztepe, 4.Basım, Metis Yayınları.
- Stavrakakis, Y. (2017). *How Did 'Populism' Become a Pejorative Concept? And Why Is This Important Today? A Genealogy of Double Hermeneutics*. Populismus Working Papers.
- Taggart, P. (2000). *Populism*. Open University Press
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- The Popu-List Database Website <https://popu-list.org/>
- The Populist Moment: A Short History of the Agrarian Revolt in America. By Lawrence Goodwyn. New York: Oxford University Press, 1978.
- Toprak, Z. (2013). *Türkiye 'de Popülizm 1908-1923*. Doğan Kitap.
- Urbinati, N. (2019). *Me the People: How Populism Transforms Democracy*. Harvard University Press.